

Serbestî

Siyasi Fikir Dergisi

Sayı: 22 • Güz 2005 • 7.5-YTL.

IRAK ANAYASASI

- Hişyar Özalp • Mesud Barzani
- Peter W. Galbraith • Shloma Avineri
- İrfan Güler • Ruşen Arslan
- Eyüp Kıran • Tarık Ziya Ekinci

Kürt Milliyetçiliğın Aşıl Topuğu:Silah **Abbas Veli**

İ Ç İ N D E K İ L E R 1

Editörden 2

Tarihi Perspektifiyle Güney Kürdistan'ın Hukuki Statüsü **Hişyar Özalp** 4

Kürdistan Başkanı Mesud Barzani'nin 23 Eylül'de Duhok Edebiyat Festivalinde Yaptığı
Konuşmanın Tam Metni 23

Neyi Bir Arada Tutuyoruz? **Peter W. Galbraith** 29

Self-Determinasyon ve Reel Politikanın Kürtler ve Filistinliler Üzerindeki
Yansımaları **Shlomo Avineri** 31

Irak Anayasası (Taslak Metin) 36

Kürt Milliyetçiliğın Aşıl Topuğu: Silahlı Mücadele (Röportaj) **Abbas Veli** 52

İslam, Ulus ve Nasyonalizm **İrfan Güler** 61

Şeyh Sait Röportajının Eleştirileri Üzerine: Tarihin İdeolojik Kaygılarla Kötüye
Kullanılması **Ruşen Arslan** 65

Kahramanlık, Jan Dark ve Dewrêşê Evdî **Eyüp Kıran** 70

Avrupa Birliğı Marksizm ve Emperyalizm **Tarık Ziya Ekinci** 75

English Summary 79

Editörden

Bölgesel Değişimin Ekseni

Mesud Barzanî'nin Irak Kürdistan Başkanı sıfatıyla 24 Ekim 2005'de Beyaz Saray Oval Ofis'te, Başkan Bush tarafından kabul edilmesi, başta Türkiye olmak üzere, geleceğini hâlâ Ortadoğu'nun demokrasi karşıtı statükosuna bağlayan çevrelerde büyük bir şaşkınlığa yol açtı. Oysa durum gayet açıktı; Irak'ta ve Kürdistan'da iki parlamento vardı ve hazırlanan yeni Irak Anayasası parlamentonun onayından geçerek, 15 Ekimde de referanduma sunulmuş ve sonuçlar da belli olmuştu. (Sonuçların resmi açıklaması Barzanî-Bush görüşmesinden bir gün sonra yapıldı.) Bu Anayasa, on dört yıldan beri zaten fiilen var olan Kürdistan yönetiminin yürütme, yasama ve yargı yönündeki yetkilerini tanıyordu; Mesud Barzani de Kürdistan parlamentosu tarafından Kürdistan Başkanı olarak seçilmişti; dolayısıyla Kürdistan Başkanı olarak Beyaz Saray'da bulunmasının şaşırtıcı bir tarafı yoktu. Bu karşılama, aynı zamanda Kürdistan mücadelesinin eriştiği zirvenin ve Irak'ın geçirdiği büyük değişimin de bir göstergesiydi.

Bu noktaya gelmesinde, Kürtlerin uzun soluklu bir mücadele tarihine dayanmalarının yanı sıra, her yönüyle omuz verdiği ve bedel ödemekten kaçınmadığı 20 Mart 2003'te ABD ve Britanya öncülüğünde gerçekleştirilen "Irak'ı Saddam diktatörlüğünden kurtarma savaşı" süreciyle gelindi. Bu savaşla bir tiranlık, şaşırtıcı bir hızla yok edildi ve hemen sonrasında Irak'ı yeniden kurma sürecine başlandı: Önce geçici koalisyon yönetimi oluşturuldu ve Irak Geçi Hükümet Konseyi yönetim yetkisini devraldı; Geçi Konsey, bugünkü Irak'ın daimi Anayasasına temel teşkil edecek Irak Geçi Temel Yasasını 8 Mart 2004'te im-

zaladı. Kürtler, tüm bu gelişmelerde kendi "özel" statülerini korumalarının yanı sıra, etkin bir rol de aldılar. Nihayet 30 Ocak 2005'te Irak'ta genel seçimler yapıldı. Genel seçimlerle birlikte, Kürdistan'da bölgesel parlamento için de seçimler yapıldı. Bu seçimler hem Talabani'yi Irak başkanlığına taşıdı hem de Barzani'yi Kürdistan başkanlığına getirdi. Bu arada Türkiye ve "komşu ülkeler" Saddam rejimine yönelik müdahaleye karşı oldukları gibi, Saddam sonrası Irak'taki tüm olumlu gelişmelere de burun kıvırdılar; hatta Irak'a komşu bazı ülkelerden hâlâ Irak'a terör ihraç edildiği de bir gerçek. Türk medyası ise halen Irak'ta camilere, okullara, pazaryerlerine, bomba atan teröristleri hâlâ direnişçi olarak nitelendirmeyi sürdürmekte...

Oysa hayat Türkiye ve "komşu ülkelerin" Irak'ta görmek istediğinden farklı akıyor. Irak, tüm toplumsal özellikleri (çokuluslu, çok inançlı, çok etnisiteli) yansıtan bir anayasanın referandumla kabul edilmesiyle yeni bir dönemece girdi; yeni bir kimliğe (federal, demokratik, parlamenter, iki resmi dilli; Kürtçe-Arapça) kavuştu.

Irak'a yeni ve federal bir kimlik kazandıran bu Anayasa, her ne kadar en çok "Irak" ve "Iraklılığa" vurgu yapıyorsa da, Irak "bütünlüğünün" gönüllü birliğe bağlı olduğuna işaret ediyor. Ancak "komşuları" esas ürküten konu Kürdistan'ın durumudur; çünkü Kürdistan, gerek sosyo-kültürel ve idari yapısıyla, gerek on dört yıldır yaşadığı özgür toplum deneyimi ve kalkındırma performansıyla, fiili olarak "Irak bütünlüğünden" farklı bir görünüm sergiliyor; yarattığı güvenlik ortamı ve pro-aktif pozisyonuyla da Irak'taki

değişimin eksenini olarak öne çıkıyor; ayrıca barındırdığı değişim dinamikleriyle de Ortadoğu'daki statükoyu sarstığı da bir gerçek. Zaten bu Anayasada Kürdistan'ın özgür iradesini ipotek altına alacak bir hüküm de bulunmuyor. O yüzden referandumda Kürdistan'da bu anayasaya %80 civarında bir destek çıktı.

Kürt tarafının, bu Anayasada Kürt ulusal yasama ve yürütme iradesinin kabul edilmesi, Irak Kürdistanı'nın coğrafi yapısının korunması için gösterdiği direyet kadar, diğer etnik ve dini azınlık haklarının korunması, insan temel hak ve özgürlüklerin anayasal güvence altına alınması için de, büyük bir çabası oldu.

Elbette ki bu Anayasa tüm tarafların olduğu gibi, Kürtlerin de beklentileri tam olarak karşılayan bir metin değil. Bir yandan mevcut tüm iç politik dengeleri gözetirken diğer yandan besbelli ki bölge ve dünyadaki siyasi konjonktürün kaygılarını da yansıtan bir metindir. Dolayısıyla bu Anayasa "Irak'ı" bütünleşmeye mi, yoksa ayrışmaya mı götürür? Doğrusu her iki kapı da açık gibi; yolun hangi kapıya çıkacağını, yine iç ve dış siyasi güç dengeleri ve Kürtlerin tutumu belirleyecek. Öğle gözüktüyor ki, Şiilerde de, Sünnilerden ayrı bir bağımsız devlet kurma eğilimi geliyor. Bu da ikinci ihtimali daha çok güçlendiriyor.

Okurlarımızın Federal Irak Anayasası hakkında tam bilgi edinmesi için, Anayasa metninin tamamını İngilizceden çevirdik. 12 Ekimde eklenen ve değiştirilen maddeleri de Kürtçeden çevirerek metninin sonuna ekledik. Uluslararası Hukuk alanında mastır yapan Hısyar Özalp bu Anayasanın Kürtler açısından ne anlama geldiğine ilişkin, "*Tarihi Perspektifiyle Güney Kürdistan'ın Hukuki Statüsü*" başlıklı ve oldukça kapsamlı bir makalesini bu sayıda bulabilirsiniz. Ayrıca Kürdistan Başkanı Mesud Barzanî'nin 29 Eylül 2005'de Duhok Kültür Festivalinde yaptığı konuşmanın tam metnine de yer verdik. Barzanî, bu konuşmasında, hem Kürt mücadelesinin genel doğrultularına işaret ediyor, hem de bu Anayasaya ilişkin kendi görüşlerini ifade ediyor. Peter W. Galbraith ise, "*Irak'ta Neyi Bir Arada Tutuyoruz*" yazısıyla Irak'ın bütünlüklü olmayan gerçeğine işaret ediyor ve Irak'ı bir arada tutmaya çalışmanın pek doğru bir politika olmadığını savunuyor. Siyaset bilimcisi Shlomo Avineri de "*Self-determinasyon ve Reel-politikanın Filistin ve Kürtler*

Üzerindeki Yansımaları" başlığı altında AB'nin Koso-va ve Bosna'daki self determinasyon uygulamalarını onayladığını, bu doğrultuda da Filistinlileri de desteklediğini ancak aynı prensibin Kürtler için uygulanmasına yanaşmadığına dikkat çekiyor; konuyu tarihsel arka planıyla irdeliyor.

Serbestî okurlarının Abbas Veli Hoca'yı yakından tanıdıklarını sanıyoruz; (Wales Üniversitesi Siyaset ve İdari Bilimler Kürsüsü Öğr. Gör.) kendisiyle uzunca bir söyleşi yaptık; kuramsal olarak Kürt milliyetçiliğine ilişkin düşüncelerini sorduk; ufuk açıcı açıklamalarda bulundu. Sovyetler Birliğinin yıkılmasından, Birinci Körfez Savaşından ve en son Saddam diktatörlüğünün ortadan kalmasından sonra ortaya çıkan dünyadaki yeni durumun, Kürt milli düşüncesini temelinden sarstığını söylüyor ve bu yeni durumda "*Silahlı mücadele stratejisi*"nin yerinin kalmadığını vurguluyor ve bu stratejiyi çok ciddi bir şekilde sorgularken, Kürt milliyetçiliğinin yeni doğrultularının sivil ve güçlü bir fikir havzasından beslenmesi gerektiğine işaret ediyor. Okurlarımızın bu söyleşiden yararlanacaklarını umuyoruz. Öte yandan İrfan Güler, "*İslam, Ulus ve Milliyetçilik*" adlı makalesinde, "İslam'ın ulusun kuruluşunda bir etkisi olmuş mu veya İslam anti-nasyonalist mi?" sorusuna detaylı bir cevap arıyor.

Geçen sayıda yayınlanan Şeyh Said ilgili röportajın, bazı tepkiler neden olacağını tahmin etmiştik. Nitekim tahmin ettiğimiz gibi, kimisi yazılı kimisi şifahi bir sürü tepki geldi. Bu tepkilere Ruşen Aslan kendisi, "*Şeyh Said Röportajı Eleştirileri Üzerine: Tarihin İdeolojik Kaygılarla Kötüye Kullanılması*" başlığıyla cevap veriyor; umarım okurlarımız için aydınlatıcı olur. Belki hatırlatmada fayda var; "*Şeyh Said Yakalandı mı Teslim mi Oldu?*" başlıklı tepki toplayan bu röportaj, 49'lar davası sanıklarından Selim Kılıçoğlu ile yapılmıştı.

Bu sayıda yer alan diğer güzel bir yazı da, Eyüp Kıran'ın "*Kahramanlık Jan Dark ve Dewrêşê*" adlı yazısıdır. Ünlü Fransız kadın kahramanı Jan Dark'ın öyküsü ile Dewrêşê Evdi'nin destansı yaşam öyküsünü kıyaslayarak irdeliyor, ulusların yaşamındaki kahraman ve kahramanlık öykülerinin önemi üzerinde duruyor. Herkesin anlatacak güzel bir öyküsünün olması dileğiyle, esen kalın.

Mehmet Sanrı

Tarihi Perspektifiyle Güney Kürdistan'ın Hukuki Statüsü

Hişyar Özalp*

BİRİNCİ BÖLÜM: SİYASİ VE HUKUKİ AÇIDAN GÜNEY KÜRDİSTAN'IN TARİHİ

I- GÜNEY KÜRDİSTANIN (MUSUL VİLAYETİNİN) IRAK TOPRAKLARINA KATILMASI

A- İngilizlerin Bölgeyi İstila Etmesi

Irak ve Güney Kürdistan'ın işgali sürecinde İngiliz askerleri, 1918 Mayıs'ında Kerkük şehrini, birkaç gün sonrada Süleymaniye'yi ele geçirdiler. Ekim ayının sonunda İngilizler yaklaşık olarak Güney Kürdistan'ın tümünü ele geçirmişlerdi¹. İngilizler Musul'u ele geçirmek için harekete geçtiler. Kerkük'ten 150 km uzakta olan Musul'u ele geçirmek İngilizlerin beklediklerinden çok daha zor oldu. Çünkü karşılarında Kürt direnişini buldular. İngilizler ambargo gibi çeşitli taktiklere başvursalar da Kürt direnişini kolaylıkla kıramasalar da Mondros Mütarekesinden birkaç gün sonra 6 Kasım 1918 de Musul'a girdiler².

Bölgeye yerleşen İngiliz işgal güçleri Kürt halkına çeşitli vaatlerde bulundular. İngilizler, bölgede yaşayan halkların haklarını saygı göstereceklerini ve tanıyacaklarını bildirdiler. Güçlü bir emperyalist geleneği olan İngiltere'nin, dönemin pratik ve siyasi şartlarını göz önünde bulundurması gayet doğaldı. İngilizler, Kürtleri karşısına almak istemiyordu çünkü

böyle bir durumda Kürtlerin kendilerine karşı direneceklerini iyi biliyorlardı. Siyasi açıdan ise bölgenin durumu hala ihtilafıydı ve İngilizler Kürtleri yanarlına çekerek ileride bir koz olarak kullanmayı düşünüyorlardı.

İşte bu amaçla 1918'in sonlarında Kürtlerin taleplerini "tanımak ve saygı göstermek" üzere, İngiliz Sömürgeci Yönetimi adına subay Noel, Süleymaniye'ye gitti. Noel 1918 Kasımında Şeyh Mahmud Berzenci'yi Süleymaniye bölgesinin komutanı olarak tanıdı. Her ne kadar Şeyh Berzenci ve İngiliz güçleri arasında anlaşmazlıklar devam ediyor olsa da, Şeyh Berzenci etkinlik alanını sürekli olarak genişletti. Aslında İngiliz yönetimi ve Kürt Özerk İdaresi arasındaki ilişkiler karmaşıktı. Noel, Şeyh Mahmud Berzenci komutasında siyasi komiser rolü oynamakta, fiili olarak Kürt hareketinin denetimini sağlamaya çalışmakta ve bölge yöneticilerinin İngiliz siyasetinin etki alanına girmesini sağlamaya çalışmaktaydı. Tüm bunların yanında İngilizlerin en büyük amacı, Irak Yüksek Komiseri Arnold Wilson'un anılarında yazmış olduğu gibi Kürtleri Türklere karşı kışkırtmaktı zaten kendisi bu amaçla bölgeye ziyarette bulunur. İngilizlerin bu iki yönlü siyaseti Kürt halkının bağımsız devlet talepleriyle çelişmekteydi, özerk veya bağımsız bir Kürdistan İngiliz çıkarlarına ters düşmekteydi. Ayrıca İngilizlerin halka kötü davranması ve Kürt Özerk İdaresinin etki alanını daraltması beraberinde Şeyh Berzenci is-

* Uluslararası Hukuk Yüksek Lisans Öğrencisi

Aynı konferansta Kürtleri eski bir Osmanlı diplomatı olan Şerif Paşa temsil etmiştir. Kürtler üzerinde hiçbir etkinliği olmayan Şerif

yanını getirdi. İsyân Nisan 1919 da başladı ve pek çok kanlı çatışmadan sonra bastırıldıktan sonra Şeyh Berzenci, Hindistan'a sür-

rülmüştür. Hindistan İşleri Dairesinin 24 Ağustos 1919 yılında Wilson'a göndermiş olduğu mektupta artık özerk bir Kürt idaresinden söz edilmeyeceği, Kürt bölgesinin Bağdat'a bağlanacağı belirtilmiştir³. Gerçektende, bu ayaklanma İngilizler için bulunmaz fırsattı. Kürtlerin kendilerine sadık olmadığını gerekçe göstererek Ortadoğu siyasetlerine uygun biçimde Kürtleri tamamıyla Bağdat'a bağımlı kıldılar.

B- Sevr Anlaşması

Sevr Anlaşmasının Kürtlerle ilgili hükümlerini incelemeden önce Paris Barış Konferansı ve San Remo Konferansına değinmekte yarar görüyoruz. Çünkü bu iki konferans hem Güney Kürdistan için hem de Sevr Anlaşmasına temel oluşturduğu için önemlidir.

Paris Barış Konferansı 18 Ocak 1919'da 32 devletin katılımıyla toplandı. Dört ay süren bu konferansta Milletler Cemiyetinin kurulmasının yanı sıra Birinci Dünya Savaşının mağlup tarafında bulunan Almanya, Macaristan, Avusturya ve Bulgaristan'la çeşitli anlaşmaların imzalanması sağlandı. Aynı konferansta Osmanlı İmparatorluğuyla ilgili görüşmeler yapılmış fakat somut kararlar alınamamıştır⁴.

Aynı konferansta Kürtleri eski bir Osmanlı diplomatı olan Şerif Paşa temsil etmiştir. Kürtler üzerinde hiçbir etkinliği olmayan Şerif Paşa'nın Kürtleri temsil etmesini özellikle İngilizler istemiştir. Hatta Şeyh Berzenci'nin iki temsilcisi Bağdat Sivil Komiserinin emriyle Şam ve Beyrut'a alkonulmuştur. Aynı şekilde Kahire'den Paris'e gelmek isteyen Kürt temsilcilerine gerekli izin verilmemiştir⁵. Belirtmek gerekir ki İngiltere'nin bu tavrı Fransızlar tarafından desteklenmiştir. İngilizlerin tek temsilci olarak Şerif Paşa'yı istemelerinin nedeni konferansta dile getirilecek Kürt taleplerinin kendi kontrolünde olmasını istemesinden kaynaklanmaktadır. Bütün dünyanın gözü bu konferanstayken, üstelik Wilson ilkelerinin ortalığı kasıp kavurduğu bir dönemde İngilizler, kendi çıkarlarıyla örtüşmeyecek bir sürpriz yaşamak istememekteydi. Gerçektende, gerek konferansın hazırlık aşamasında

Paşa'nın Kürtleri temsil etmesini özellikle İngilizler istemiştir. Hatta Şeyh Berzenci'nin iki temsilcisi Bağdat Sivil Komiserinin emriyle Şam ve Beyrut'a alkonulmuştur.

gerekse konferans sırasında Şerif Paşa kişilikli bir siyaset izleyemedi ve hep İngilizlerin etkisinde kaldı. Örneğin, Izady'nin belirtti-

ği gibi Şerif Paşa İngilizlerin çizdiği Kürt haritasını kullandı. Oysaki bu harita Kürdistan'ın önemli bir kısmını içermiyordu. İngilizlerin haritaya almadığı Kürt bölgeleri Ermenistan'a dâhil edilmişti⁶. Böyle bir yöntemin doğuracağı sonuç başarısızlıktır; zaten öyle de oldu.

Nisan 1920'de San Remo'da zafer kazanan ülkeler konferansı düzenlendi. Konferansın toplanma nedeni emperyalist devletlerin sömürge ve etki alanlarının hangi şekilde yönetileceğiydi. İngiltere ve Fransa'nın Irak, Suriye, Lübnan ve Filistin'de manda yönetimi kurmaları kararı alındı. İngiliz yöneticileri, Kürt ve Araplardan gelen tepkiler üzerine bir bildiri yayınladı. Bu bildiride özetle şöyle denilmiştir; İngiltere'nin himayesi altında, özerk bir Irak devletinin kurulmasının öngörüldüğü, İngiltere'nin ülkenin dış güvenliğini koruyacağı ve iç huzuru sağlayacağı belirtilmiştir. Bu ve buna benzer çabalar Kürtleri yatıştıramamıştır. 1920 Haziranında ise Musul, Kerkük ve Süleymaniye Kürt halkına taleplerinin karşılanacağı garantisini verilmiştir. Bütün bu vaatlere rağmen Kürtler, neredeyse bütün Güney Kürdistan'da ayaklanarak İngilizlere ağır darbeler vurdular. İngilizler hem Kürt ayaklanmasını hem de Arap ayaklanmasını bastırdı⁷. Kürtlerin bu çıkışı dünya kamuoyunda büyük yankı yaratmıştır.

Paris ve San Remo konferanslarında alınan kararların alt yapısıyla Osmanlı İmparatorluğu ile bir anlaşma teklif edildi ve söz konusu anlaşma Paris şehrinin yakınında bulunan Sevr kasabasında 10 Ağustos 1922'de imzalandı. Sevr anlaşmasının Kürtleri ilgilendiren hükümleri 62-64 maddelerindedir. Sevr'in 62-64 maddelerinin metni şöyledir:

62- Fırat'ın doğusunda kalan, ileride saptanacak olan Ermenistan'ın güney sınırının güneyinde ve 27. maddenin II./ 2. ve 3. fıkralarında tanımlanan Suriye ve Irak ile Türkiye sınırı kuzeyinde, Kürtlerin sayıca üstün bulunduğu bölgelerin yerel özerkliği için, iş bu anlaşmanın yürürlüğe konmasından başlayarak altı ay içinde, İstanbul'da toplanan ve İngiliz, Fransız ve İtalyan hükümetlerinin her birinin atayacağı üç üyeden oluşan komisyon bir plan tasarısı hazırlayacaktır. Herhangi bir sorunda sorun oy birliğiyle oluşursa, sorun komisyon üyelerince

kendi hükümetlerine götürülecektir. Bu plan Süryani-Keldaniler ile bölgenin içindeki diğer etnik ve dinsel azınlıkların korunmasına ilişkin tüm güvenceleri de kapsayacaktır. Bu amaçla, İngiliz, Fransız, İtalyan, Acem ve Kürt temsilcilerden oluşacak bir komisyon incelemelerde bulunmak ve iş bu anlaşmaya göre Türkiye sınırının İran sınırıyla birleştiği yerde Türkiye sınırında yapılması gerekebilecek düzeltmeleri karşılaştırmak üzere bu bölgeleri ziyaret edecektir.

63- Osmanlı hükümeti, 62. maddedeki iki komisyonun kararlarını, kendisine bildirilmesinden başlayarak üç ay içinde kabul etmeyi ve yürütmeyi şimdiden yükümlenir.

64- I- İş bu anlaşmanın yürürlüğe konmasından bir yıl sonra, 62. maddede yazılı bölgelerdeki Kürtler, bu bölgelerdeki nüfusun çoğunluğunun Türkiye'den bağımsız olmak istediklerini kanıtlayarak, Milliyetler Cemiyeti Konseyine başvurularsa ve Konsey de bu nüfusun bu bağımsızlığa yetenekli görüşüne varır ve bu bağımsızlığı onlara vermeyi Türkiye'ye salık verirse, Türkiye bu tavsiyeye uyacağını ve bu bölgeler üzerinde bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçeceğini şimdiden kabul eder.

II- Bu vazgeçmenin ayrıntılı hükümleri başlıca bağlaşıklık devletlerle Türkiye arasında yapılacak ayrı bir sözleşmeye konu olacaktır.

III- Bu vazgeçme gerçekleşirse ve gerçekleşeceği zaman, Kürdistan'ın şimdiye kadar Musul vilayetinde kalmış kesiminde oturan Kürtlerin, bu bağımsız Kürt devletine kendi istekleriyle katılmalarına başlıca bağlaşıklık devletlerce hiçbir itirazda bulunmayacaktır.

62. Maddede otonom bir Kürt bölgesi öngörülmektedir fakat bu bölge Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı pek çok yeri kapsamamaktadır. Ayrıca bu otonom bölgenin kurulması iki Komisyonun görüşmelerinin sonucuna bırakılmıştır. Bu durum ise bir müphemlik arz etmektedir. Ayrıca aynı maddede azınlıkların haklarının güvence altına alınmasından söz edilmektedir.

64. Maddenin 1. fıkrasında ise bağımsız bir Kürdistan'dan söz edilmekte fakat bunun için bir takım işlemler öngörülmüştür. İlk önce Kürtler bir yıl içinde self-determinasyon hakkını kullanacak (bu arada bunun nasıl yapılacağına değinilmemiştir), sonuç bağımsızlık yönünde ise Milletler Cemiyetine Konseyine başvurulacak, Konsey uygun görürse Türkiye'ye bağlayıcı nitelikli bir "tavsiyede" bulunacaktır. Bu madde için Yıldız şöyle demektedir:

"Nüfus ve toprak olarak diğer ulusal topluluklardan daha büyük olan Kürtlerin umutlarını kırmamak için 64. maddede çok ince bir politikayla işlendiğini görmekteyiz.. Politik tarihte bu metoda "eğer tepki çekeceğinizi görüyorsanız, düşüncelerinizi istemediklerinizin diliyle geliştiriniz" denir. Yukarıdaki maddeleri alt alta koyduğunuzda buna "siz devlet olmazsınız" demek daha doğru olur".

64. maddenin 3. fıkrası konumuz açısından önem arz etmektedir. Çünkü günümüzde bile Güneyli Kürt

siyasetçilerinin bağımsızlık talebinde bulunurken başvurdukları argümanlardan biride bu hükümdür. Bu hükme göre, birinci fıkradaki şartlar gerçekleşirse Musul vilayetinde yaşayan Kürtler, self-determinasyon hakkını kullanmaları sonucu Kuzey Kürdistan'a katılmak istediklerini bildirirlerse İtilaf Devletleri buna itiraz edemeyeceklerdir. Bu olasılığın gerçekleşme şansı 1. fıkradakinden bile daha zordur.

Görüldüğü gibi Sevr Anlaşmasının hükümlerinde emperyalistler bağımsız bir Kürdistan'ın kurulmasını kesinlikle istememekteydiler hatta otonom bir Kürt bölgesinin kurulmasını bile oldukça zorlaştırmışlardır. Bu noktada akla şu soru gelebilir: "Madem istemiyorlardı neden Sevr anlaşmasına Kürtler için hükümler koydular?". Bizce bu soruya verilmesi gereken yanıt şöyle olmalıdır; güçlü bir emperyalist geleneğe sahip İngiltere, dünya ve bölgesel konjonktürü dikkate almalıydı. Dönemin dünya ve bölgesel konjonktürü Kürtlerin taleplerinin dikkate alınmasını gerektiriyordu. Diğer taraftan bu taleplerin vücut bulması İngiltere'nin çıkarlarıyla çelişmekteydi. Bunun içindir ki Ortadoğu'da devletlerin sınırı masa başında çizilirken Kürtler için gerçekleşmesi oldukça zor şartlar öngörülmüştür. Kısacası, İngiltere, Kürtleri oyalamıştır.

Söz konusu anlaşmanın onay işlemlerini İstanbul hükümeti gerçekleştirilmemiş, Ankara hükümeti ise başından itibaren tanımadığını beyan etmiştir. Böylelikle bu anlaşma hiçbir zaman yürürlüğe girmemiştir. Ankara hükümetinin bu tavrına dönemin siyasi yapısından dolayı Fransa ve İngiltere ses çıkarmamıştır.

C- Musul Sorunun Nihai Çözümü

İngiliz yönetimi, mandaları olan Irak'ın başına kral olarak Mekke Şerifi'nin oğlu Emir Faysal'ı getirmek için çalışmalarına başladı ve 23 Ağustos 1921'de Süleymaniye ve Kerkük'ten hiçbir temsilcinin katılmadığı bir törenle Emir Faysal Irak Kralı ilan edildi. Faysal'ın kral ilan edilmesinden önce Kürtlerin Irak'a katılması için bir referandum yapıldı fakat söz konusu referandumda Kürtlere Irak otoritesi altında yaşamak isteyip istemedikleri sorulmuyordu. Bunun dışında İngilizler sonucun istedikleri gibi çıkması için büyük çaba sarf etiler. Bütün bunlara rağmen Kerkük'te büyük çoğunlukla hayır oyu çıkarken, Süleymaniye'de katılım yüksek olmamasına rağmen kullanılan oyların büyük çoğunluğu yine hayırdı".

Faysal'ın başa geçmesiyle sular durulmadı ve Türkiye'nin ajitasyonu ve desteğiyle Kürtler, Süley-

maniye’de bir kes daha ayaklandı. Mihoyan’ın belirttiği gibi hala çekişmeli olan Musul sorununda avantaj elde edebilmek için İngilizlerin önünde iki seçenek vardı; birincisi, Kürtleri zorla bastıracaklardı ki bu çözüm askeri olarak oldukça zordu ayrıca siyasi açıdan Musul’u riske edebilirdi. İkincisi ise, Süleymaniye ve çevresinde Kürtlere otonomi tanımaktı. İngilizler ikinci yöntemi seçti ve Hindistan’da sürgünde bulunan Şeyh Mahmud Berzenci geri çağırıldı ve Ekim 1922 de siyasi komiser Noel’e Süleymaniye ye gitti. Kısa bir süre sonra da Kürt hükümeti oluşturuldu ve başına Şey Berzenci geçti¹⁰. Bizce, İngilizlerin başka da şansı yoktu. Çünkü Kürtler, bu şartlar altında kendilerine ve Irak otoritesine boyun eğmeyecekti. Şeyh Berzenci’nin geri çağırılması ve Kürdistan’ın başına getirilmesine gelince, Şeyh Berzenci dışında hiç kimse Süleymaniye’deki Kürtleri yatıştırılmazdı ve başka bir lideri de kabul etmezlerdi.

Bütün bunların dışında Musul’un kaderini tayin edecek diplomasi zincirinin başında Lozan görüşmeleri vardır. Lord Curzon ve İsmet Paşa arasında Musul hakkında yapılan görüşmelerde somut bir sonuca ulaşılamadı, her iki tarafta hak iddia etmeye devam etti. Sonuçta, İsmet Paşa Musul sorunun ortak anlaşma yoluyla çözümlenebilmesi için konferansın gündeminden çıkarılmasını teklif etti. Bunun üzerine Lord Curzon, sorunun zaten Milletler Cemiyeti’ne intikal ettirildiğini, bütün yapabileceğinin başvurusun bir yıl askıda bırakılmasını talep etmek olacağını belirtti¹¹. Bu uzlaşma Lozan Anlaşmasına şu şekilde geçmiştir:

Md 3 – “...Türkiye ile Irak arasındaki sınır işbu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden başlayarak dokuz aylık bir süre içinde Türkiye ile İngiltere arsında dostça bir çözüm yoluyla saptanacaktır.

Öngörülen süre içinde iki hükümet arsında bir anlaşmaya varılmazsa, anlaşmazlık Milliyetler Cemiyeti Meclisine götürülecektir.

Sınır çizgisi konusunda alınacak kararı beklerken, Türk ve İngiliz hükümetleri, kesin geleceği bu karara bağlı olan toprakların şimdiki durumunda herhangi bir değişiklik yapacak nitelikte hiçbir askeri ya da başka bir harekete bulunmamayı karşılıklı olarak yükümlenir¹².”

Üçüncü fıkrada taraflar nihai çözüme kadar statükonun korunması hususunda anlaşmış olmalarına rağmen kısa bir süre sonra her iki tarafta bu maddeyi ihlal etti ve bu durum 19 Mayıs- 5 Haziran 1924 yılında İstanbul’da gerçekleşen konferansı da etkiledi.

İstanbul’da Türkler, “kardeş halk olan Kürtler ve Türklerin Musul’da çoğunluğu oluşturduğunu” öne sürerek bölgenin Türkiye’nin sınırlarına dâhil edilmesi gerektiğini iddia etti. İngilizler ise buna karşılık olarak “3. maddenin Musul’u değil yalnızca Türk-Irak sınırını işaret ettiğini” iddia etti. Ayrıca, İngilizler, Türklerin Asurlere yönelik saldırılarını gündeme getirdiler. Sonuç olarak, bu konferansta uzlaşmaya varılamadı¹³.

Lozan görüşmeleri daha devam ederken İngilizler, Kürt otonom bölgesini dağıtmayı ve Şeyh Mahmud Berzenci’yi bertaraf etme girişimleri başlamıştı. İngilizlerin bu kararı almasının nedeni Şey Berzenci’nin Türklerle, İranlılarla hatta Iraklı bazı yurtseverlerle ittifak kurmak için girişimde bulunduğu iddiasıdır. Buna bağlı olarak İngilizler, Şeyh Berzenci’nin Kerkük’ü almak için saldırı planı geliştirdiğini düşünüyorlardı. Bu ise, Basra Körfezine açılmak için ve Filistin’in güvenliğini sağlamak için çok önemsedikleri Irak mandasının sonu olabilirdi. Çünkü Irak mandasının yaşayabilmesi için Kerkük petrolüne ihtiyacı vardı. Bu bağlamda ister otonom ister bağımsız bir Kürdistan’a tahammül edilemezdi.

İngilizler ve Şeyh Berzenci’yi karşı karşıya getiren olaylar şöyle gelişti; İngilizlere karşı itaatkâr bir tutum sergilemeyen Şey Mahmud Berzenci’yi bertaraf etme planını görüşmek üzere İngiliz Yüksek Komiserliği 16 Şubat 1923’te toplandı. Önce uçaklarla Süleymaniye’ye Şey Berzenci’nin hükümdarlığına son verildiğine dair bildiriler atıldı. 3 Marta ise İngiliz uçakları Süleymaniye’yi bombaladı ve Şeyh Berzenci, Süleymaniye’yi terk etti. Kısa bir süre sonra şehir yeniden Şeyh Berzenci’nin kontrolüne geçer fakat 1924’bu sefer İngilizler havadan ve karadan başlaştıkları saldırıyla Süleymaniye’yi adeta yerle bir eder ve bütün Kürdistan’ı ele geçirir. Sonuçta, Kürt otonom bölgesine son verilir ve Şey Berzenci etkisizleştirilir¹⁴. Burada Şeyh Mahmud Berzenci hakkında birkaç söz belirtmenin yerinde olacağı düşüncesindeyiz. Yaşadığı dönem ve günümüzde bazı çevrelerin kendisini İngiliz işbirlikçisiyle suçlamasına karşın o gerçek bir anti-empyralistti. Soylu bir aileye mensup Şeyh Berzenci, politik kararlarında dini inançları etkili olmuştur. Kanaatimizce, mücadelesinde başarılı olamamasının iki temel nedeni vardır. Birincisi dönemin siyasi ortamını okuyamaması ve buna bağlı strateji geliştirememesidir. İkinci neden ise dönemin coğrafyasında bir Kürdistan kurulmasına konjonktürün uygun olmamasıdır.

Musul sorununun çözümünde anlaşamayan İngiltere ve Türkiye Lozan anlaşmasına uygun olarak sorunu Milletler Cemiyeti Konseyi'ne götürdü. Sorun Konseyin Eylül 1924'de ki 30. oturumun gündemine alındı. Konsey, oluşturulacak bir komitenin kendilerine sınır hakkında rapor vermesi kararına vardı. Söz konusu Komite, 21 Ekim'de bölgeye yaptıkları ziyaret sonucu oluşturdukları raporu Konsey'e okudu ve bu rapor sonucu uyuşmazlığın çözümüne kadar iki ülke arasındaki sınırı belirledi. İki taraf daha sonra "Brüksel Hattı" olarak anılacak sınıra uyacaklarına söz verdi. Konsey 17 Kasım 1924'de kendisine bölge hakkında bir rapor hazırlamak üzere oluşturulan Komisyon'un göreve başladığını açıkladı... Bu Komisyonun raporu 16 Temmuz 1925'de açıklandı. Bu raporda Kürtler için özetle şu ibareler yer almıştır:

"Kürtler nüfusun sekizde beşini oluşturuyorlar. Kürtler ne Türk ne de Araptır. Ariyan bir dil konuşuyorlar. Kürtler arasında ulusal bilinç vardır ki kesinlikle Kürt yanlıdır ve Irak için değildir. Kürtlerin ifade ettiği ülkelerinin, adalet dağıtımının ve okullardaki öğretimin yönetimine Kürt ırkından görevlilerin atanması ve bütün bu hizmetlerdeki resmi dilin Kürtçe olması yönündeki arzularına saygı gösterilmelidir¹⁵."

Komisyon'un Kürtler hakkındaki objektif değerlendirmelerine rağmen tavsiye ettikleri haklar oldukça sınırlıdır. Kanaatimizce, bu durumun en büyük nedeni Kürtlerin bu uyuşmazlıkta taraf olmamalarından kaynaklanmaktadır. Diplomasi bir denge oyunudur, masada olmayan bir halkın talepleri elbetteki göz önünde bulundurulmazdı. Bu açıdan bakıldığında ortaya çıkan sonuç doğaldır.

Konsey'in Eylül 1925'te ki oturumunda her iki tarafta Komisyon'un raporuna itiraz etti. Bu oturumda İngiliz temsilcisi Mr. Amery, Kürtlerle ilgili önerileri kabul ettiğini beyan etti. Daha sonra Milletler Cemiyeti, Musul sorunu hakkındaki kararını açıkladı. Buna göre; "Türkiye ile Irak arasındaki sınır "Brüksel Hattı" olarak bilinen sınır olarak kalacaktır. İngiltere, Irak'ın Milletler Cemiyetine kabul edilmemesi halinde 25 yıl boyunca manda rejimini sürdürecektir. İngiliz Hükümeti, Manda otoritesi olarak, Soruşturma Komisyonu'nun raporunda sözü edilen Kürt nüfusunun güvenliğini sağlamak amacıyla, Komisyonunun nihai kararıyla önerilen yerel yönetimlerle ilgili garantilerin idari tedbirlerini Konsey'e arz etmeye devam etmektedir. Ayrıca, İngiliz Manda Yönetimi, Komisyon'un önerdiği diğer tavsiyeleri uygulamaya de-

vam edecektir". İngiliz temsilcisi Dışişleri Birinci Devlet Bakanı Sir Chamberlain, alınan karara uya-caklarını ayrıca Türkiye ile dostluk zemininde anlaşma yolu arayacaklarını belirtti¹⁶.

Irak hükümeti ve İngiliz Manda İdaresi Milletler Cemiyetinin Kürtlerle ilgili kararını uygulayacaklarını defalarca belirtmelerine rağmen bu vaatlerini hiçbir zaman hayata geçirmediler. Hatta Kral Faysal'ın hazırlamış olduğu, Kürtlere bir takım haklar tanıyan bir yasa tasarısı 1930 Irak Meclisinde görüşüldü fakat sonuçta bu tasarı reddedildi. Bu durum Kürtlerde hoşnutsuzluk yarattı. Kürtler önce Milletler Cemiyetine başvurarak Irak yönetiminin Milletler Cemiyetinin almış olduğu kararı uygulamadığını ve bu kararın uygulanması için baskı yapmalarını istediler. Milletler Cemiyeti, ne İngiltere'ye ne de Irak yönetimine etkin bir baskı yapamadı ve sonuç olarak Şeyh Mahmud Berzenci önderliğindeki Kürtler 1930'un sonlarında bir kez daha ayaklandı fakat sonuç Kürtler açısından yıkım oldu¹⁷.

II- KÜRTLERİN IRAK DEVLETİYLE OLAN İLİŞKİLERİ

A- Barzanî Hareketi

Barzanîler 1931 yılından beri Irak Hükümeti ve İngilizlerle çekişme halindeydi fakat ilk ciddi direniş Mustafa Barzanî önderliğinde 1943 yılında gerçekleşmiştir. O dönem Süleymaniye'de sürgünde bulunan Mustafa Barzanî, İkinci Dünya Savaşının başlamasını Kürtler için avantaj olduğu düşüncesinden yola çıkarak büyük bir direniş için örgütlenme çalışmalarına başladı ve gizli bir biçimde Barzan bölgesine hareket etti¹⁸. Barzan'da büyük bir destek bulan Barzanî, Irak hükümetine bir takım tekliflerde bulunur fakat olumlu yanıt alamaz. Bunun üzerine silahlı mücadelenin başlamasına karar verir.

1943 yılının Ekim ve Kasım aylarında Irak birliklerine karşı zafer kazanan Barzanî önderliğindeki Kürt kuvvetleri, İngiliz yönetimini de telaşlandırdı. İngiliz Büyükelçi Cornwallis bir yandan silahlı mücadeleyi sona erdirmesi için Barzanî'ye mektup yazarken diğer yandan da Irak Başbakanı Nuri Said'e Kürtlerle uzlaşması konusunda baskı yaptı. Bunun üzerine Nuri Said, bir Kürt olan Mecid Mustafa'yı bakan olarak kabineye dâhil etti. Mecid Mustafa, silahlı mücadelenin sona erdirilmesi için kabineye bir önlemler paketi sundu. Bu öneriler arasında, Kürtle-

Aslında bu süreç bütünüyle önceden İngilizler ve Irak Hükümeti tarafından hazırlanan bir taktikti. İkinci Dünya Savaşı devam

re maddi yardım sağlanması, Mustafa Barzanî'nin abisi Şeyh Ahmed Barzanî'nin affedilmesi, Barzanî'da bir takım alt yapı çalışmalarının gerçekleştirilmesi ve bölgede gerçek

bir sivil yönetiminin oluşturulması vardı. Başbakanın bu önerilere sıcak bakmasına rağmen kabinenin diğer üyeleri aynı fikirde değildi ve sonuç olarak ortaya bir hükümet krizi çıktı¹⁹. Süleymaniye'nin tanınmış ailelerinden birine mensup olan Mecid Mustafa bölgeyi ve mensubu olduğu Kürt halkını çok iyi tanıdığı için Kürt sorunun askeri yolla çözülemeyeceğini çok iyi biliyordu zaten Irak ordusu Barzanî'ni güçleri karşısında kötü duruma düşmüştü. Mustafa'nın kafasındaki çözüm şekli Barzanî'ye bir takım tavizler vererek gelecekte karşılıklarına çıkacak bağımsız Kürdistan olasılığını tamamen ortadan kaldırmaktı. Bu düşünce yapısı onun bakan olmasını sağlayan İngilizlere de uygundu.

Bu nedenlerden ötürü Mustafa, Barzanî ile mevcut ihtilaflar üzerinde tartışarak bir anlaşma zemini oluşturulması için Ocak 1944'te Mergasor'a gitti. Burada Barzanî ve Mustafa aşağıdaki hususlar üzerinde anlaşmaya vardı:

1) Rüşvet almak ve halka kötü muamelede bulunmakla ün salmış memurların görevden alınması,

2) Kerkük, Süleymaniye ve Erbil vilayetlerini, Musul vilayeti sınırları içindeki Duhok, Akre, Şeyhan, Sincar, Zaho Amidiye ile Diyala vilayeti sınırlarını içindeki Hanekin ve Mendelin kazalarını kapsayan Kürdistan eyaletinin kurulması,

3) Kürtçenin Kürt bölgesinde resmi dil olarak kabul edilmesi,

4) Her devlet bakanına bir Kürt bakan yardımcısının tayin edilmesi,

5) Kürdistan eyaletinden sorumlu bakanlığa bir Kürt bakanın tayin edilmesi,

6) Zarar görenlere tazminat verilmesi,

7) Okulların ve hastanelerin yapılması, yolların açılması, bölgenin imar edilmesi,

8) Kürdistan'da askeri, mali ve dış işleri ile ilgili görevlerin merkezi devletin uhdesinde kalması,

ederken İngilizler Kürtlerle ilgilenemezlerdi bu yüzden zaman kazanmak için Irak Hükümetinin tavizci davranmasını istediler. Savaşın biteceği anlaşılınca bu tutumlarından vazgeçtiler. Ayrıca, SSCB birlikleri, İran'a girmişti ve İran Kürtlerinin yanı sıra Irak Kürtlerini de destekleme ihtimali vardı.

9) Sürgün edilenlerin bölgeye yeniden dönmeleri ve tutukluların salıverilmesi²⁰.

Nuri Said hükümeti daha önce bu anlaşmaya ucağını belirtmesine rağmen

vaatlerini yerine getirmede ve hükümette çıkan kriz sonrası Haziran 1944'te başbakanlıktan istifa etti. Yeni hükümeti kurma görevi Hamdi Paçacı'ya verildi. Paçacı hükümeti daha önce verilen sözlerle bağlı olmadığını öne sürerek Güney Kürdistan sorununu askeri yöntemlerle çözeceğini ortaya koydu²¹. Aslında bu süreç bütünüyle önceden İngilizler ve Irak Hükümeti tarafından hazırlanan bir taktikti. İkinci Dünya Savaşı devam ederken İngilizler Kürtlerle ilgilenemezlerdi bu yüzden zaman kazanmak için Irak Hükümetinin tavizci davranmasını istediler. Savaşın biteceği anlaşılınca bu tutumlarından vazgeçtiler. Ayrıca, SSCB birlikleri, İran'a girmişti ve İran Kürtlerinin yanı sıra Irak Kürtlerini de destekleme ihtimali vardı. SSCB'den destek alan Barzanî bağımsız Kürdistan'ı kurma yolunda ilerleme kaydedebilirdi. İngiltere, böyle bir ihtimali düşünmek bile istemiyordu. Bu yüzden sorunun daha fazla büyümeden halledilmesi taraftarıydı.

Sonuç olarak Irak Hükümeti 8 Ağustos 1945 tarihinde yaptığı toplantıda Barzan bölgesine askeri müdahale yapılması kararını aldı. Irak ordusu yapılan ilk operasyonlarda önemli kayıplar verdiler ve oldukça başarısız neticelerle karşılaştılar. Barzanî taraftarı olan bazı aşiretlerin saf değiştirmesinin de etkisiyle Irak ordusu Kürt güçlerinin direncini kırdı ve Barzanî de beraberindeki yandaşları ile birlikte İran'a sığındı²².

Barzanî'nin Doğu Kürdistan'a gedişinden kısa bir süre sonra Ocak 1946'da Kadi Muhamed önderliğinde Mahabad Kürt Cumhuriyeti kurulmuştu. Barzanî kendisine bağlı peşmergelerle birlikte kurulan bu devletin ordusuna katıldı ve aynı yıl içinde İran Kürdistanı'nda kurulan PDK (Partiya Demokratiya Kurdistan- Kürdistan Demokrat Partisi) oluşumundan etkilenerek aynı isimle Güney Kürdistan için bir parti kurdu. SSCB'nin desteğini çekmesi üzerine kurulan devlet daha birinci yılını kutlayamadan İran tarafından yıkıldı ve Kadi Muhamed dâhil hareketin önder-

Gerçektende, başlangıçta Kasım önderliğindeki Özgür Subaylar iktidarı Kürtlere karşı takındıkları olumlu tavrı pratiğe de döktüler.

leri öldürüldü. Barzanî ise SSCB'ye iltica etti.

Barzanî ve 500 peşmergesi Irak'ta gerçekleşen 1958 darbesine kadar SSCB'de yaşadı. Bu süreçte kendilerini hem politik hem de askeri açıdan geliştirdiler.

B- 1958 Askeri Darbesi

Irak'ta İngiliz boyunduruğu altındaki Kral Faysal ve Başbakan Nuri Said iktidarı ciddi sorunlarla karşı karşıyaydı; bütün etnik gruplar yönetimden şikâyetçiydi. Arap dünyasında ciddi bir milliyetçilik havası esiyordu ve halk sosyo-ekonomik açıdan kötü durumda idi. Bu şartlar altında Albay Abdülkerim Kasım önderliğindeki Özgür Subaylar organizasyonu askeri darbeye yönetimi ele geçirdi. Kasım, iktidarının sağlam temeller üzerine oturtmak için farklı muhalif grupların desteğini arkasına almaya çalıştı ve bunu başardı. Kasım'ı; Yurtsever Demokrat Parti, Bağımsızlık Partisi, Irak Sosyalist Baas Partisi Kürdistan Demokrat Partisi ve Irak Komünist Partisi destekliyordu. KDP dışındaki partiler zaten daha önce oluşturulan Ulusal Birlik Cephesinde yer almaktaydılar.

Özgür Subaylar, Kürt halkının ulusal haklarını vermek niyetinde olduğunu darbeden hemen sonra belli etti. Darbenin amaçlarının sayıldığı deklarasyonda Kürtlerle ilgili şu ifade vardı: "Arap-Kürt kardeşliği, aynı vatanın ortak evlatları esasına dayanan halk birliği sağlanarak, vatanın bütünlüğünün sağlanması..." KDP, 16 Temmuzda yayınladığı bildiriyle Darbeyi desteklediğini açıkladı. Daha sonra KDP Genel Sekreteri İbrahim Ahmed önderliğinde bir Kürt heyeti darbenin liderlerini Bağdat'a ziyaret ederek desteklerini ve temennilerini sundular. Kasım, Kürtlerle ilişkilerini sıcak tutmak istiyordu. Bu amaçla 1947 yılından beri hapiste bulunan Şey Ahmed Barzanî'yi serbest bıraktı ve Moskova'da bulunan Mustafa Barzanî'nin Irak'a dönmesine izin verdi. Barzanî, Kasım'ı desteklemekle kalmamış hareketin başarılı olması için elinden gelen her şeyi yapacağını açıklamıştı²³. Barzanî'nin Özgür Subayları desteklemesi oldukça önemliydi. Yeni kurulan rejim oldukça hassastı ve Kürtlerin karşı tutum alması halinde Ka-

Bu olumlu adımların en önemlisi 27 Temmuz 1958 tarihli geçici Anayasanın 3. Maddesindeki şu ifadedir: "Irak toplumu tüm yurttaşları tam bir işbirliği, hak ve özgürlüğü temeli üzerinde kuruludur. Bu ulus içinde Arapların ve Kürtlerin işbirliği esastır. Irak Anayasası ulusal hakları güvence altına almıştır".

sım için işleri oldukça kötüleştirilecekti. Diğer tarafta ise Kasım'ın yaklaşımı Kürtleri ulusal hakları elde etmek için oldukça umutlandırmıştı. Yıllardır devam eden savaş, yoksulluk ve ezilmişlik sone erebilirdi. Bu açıdan bakıldığında Kasım-Barzanî ittifakı kaçınılmazdı.

Gerçektende, başlangıçta Kasım önderliğindeki Özgür Subaylar iktidarı Kürtlere karşı takındıkları olumlu tavrı pratiğe de döktüler. Bu olumlu adımların en önemlisi 27 Temmuz 1958 tarihli geçici anayasanın 3. maddesindeki şu ifadedir: "Irak toplumu tüm yurttaşları tam bir işbirliği, hak ve özgürlüğü temeli üzerinde kuruludur. Bu ulus içinde Arapların ve Kürtlerin işbirliği esastır. Irak anayasası ulusal hakları güvence altına almıştır". İki halkın eşitliği yeni cumhuriyetin armasında da sembolize edilmişti; bir Kürt hançeri Arap kılıcıyla çapraz resmedilmişti. Ayrıca Kürt basını yasal olarak faaliyet alanı bulmuştu²⁴.

Kürtler ve Özgür Subaylar arasındaki bahar havası fazla uzun sürmedi ve çok geçmeden sürtüşmeler baş gösterdi. Bunda en önemli faktör Arap milliyetçilerinin Kasım üzerindeki etkinliklerinin artmasıydı. Kasımın Kürtlere karşı olan olumlu tavrı darbeci subaylar arsında bile tepki topluyordu. Bunun sonucu olarak Irak yönetimi Kürtler üzerinde baskı kurmaya başladı. Ayrıca, anayasanın ilan edilmesinin üzerinden 3 yıl geçmiş olmasına rağmen Irak yönetimi, Kürtlerin statüsünü belirleyecek bir düzenleme yapmamıştı oysaki Kürtlerin talepleri açıktı; Kürtler özerklik istiyordu. Barzanî, bu olumsuz tavrı ortadan kaldırmaya çalışsa da çabaları sonuçsuz kaldı.

Her iki tarafında rahatsız olduğu bu durum aşılıyordu ve sonuç olarak Eylül 1961'de silahlar ortaya çıktı. Kasım Kürt isyancılarının kesinlikle bastırılacağını duyuruyordu. Irak ordusu ve Kürtler arasındaki çatışmalar bütün hızıyla devam ederken 8 Şubat 1963'te Kasım'a karşı yapılan darbe girişimi başarılı oldu. Baaşçıların etkin olduğu yeni iktidar, Devrim Komuta Konseyinin başkanlığına Özgür Subaylar hareketinin önde gelen isimlerinden milliyetçi Arif'i getirdi. Arif, yönetimi de aynı senaryoyu tekrarladı. Yani başta Kürtlere birçok vaatte bulundular daha sonra

Merkezi iktidarın yetkisi içinde olan konuları ve yerel Kürt iktidarının hangi konularda yetkili olduğu sayılmıştı. Buna göre Kürt iktidarı şu konularda yetki sahibidir: Yargı, içişleri, eğitim ve öğretim, halk sağlığı, tarım, tütün, belediye işleri, çalışma, sosyal işler, gelişme planlaması ve hayvancılık ve merkezi iktidarın görevleri arasında sayılmamış diğer bütün işler.

ise vaatlerinin hiç birine yerine getirmediler. Sonuç olarak yapılan pek çok görüşmeden sonra tekrar savaş başladı. Haziran 1963'te Irak, Kürtlere karşı

yağma, toplu katliam, Araplaştırma gibi insanlık dışı operasyonlara başladı. Özellikle Kerkük, Süleymaniye ve Erbil'de Kürtler baskı altına alındı. Kürt peşmergeleri ise Irak ordusuna karşı direnmeyi sürdürdü.²⁵ 1970 yılına kadar Kürtler ve Irak hükümetleri arasındaki durum bu şekilde yürümeye devam etti; önce savaş yapılıyor sonra ateşkes sağlanıyordu. Ateşkes dönemlerinde ise hiçbir somut gelişme yaşanmıyordu. Bu kısır döngünün nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1-Arap dünyasının içinde bulunduğu politik durum
- 2- İktidarda bulunan Baas Partisinin şoven tavrı
- 3- Irak yönetiminde istikrarsızlık yaşanması
- 4- Kürtlerin yaşadığı donanım ve örgütlenme sorunları

Yukarıda saydığımız nedenlerden biri üstünde özellikle durmak gerekir; Irak yönetiminde yaşanan istikrarsızlık. Gerçektende, Baas partisinin ikinci defa iktidara geldiği 1968 yılına kadar pek çok defa yönetim el değiştirmiştir. Bizce bu istikrarsızlığın ana nedeni Barzanî önderliğindeki Kürtlerin mücadelelerinden hiçbir zaman vazgeçmemeleridir. Böylelikle bütün nedenleri bir arada düşündüğümüzde her iki tarafın da gerçek manada üstünlüğünü rakibine hissettiremediğini ve bunun sonucu olarak kısır döngünün yaşanmaya devam ettiğini görürüz.

C- 11 MART 1970 ANLAŞMASI

1960'lı yılların sonlarına doğru İran ve Irak arasındaki politik gerginlik alevlenmişti. İran Şahı, Baas iktidarını zor durumda bırakmak hatta iktidardan düşürmek istiyordu. Bu amaca ulaşmak için zaten uzun zamandan beri mücadele eden Kürtlere lojistik destek vererek Irak yönetimini zor durumda bırakmak uygun bir yoldu.

Kürtlerin gelişmiş sayılabilecek silahlarla savaşmaya başlamasıyla Irak, oldukça zor duruma düşmüştü ve bir an önce bu sorunun çözmeye çalışıyordu. Çünkü Irak, bu sorun yüzünden bölgede oynamak is-

tediği rolü oynayamıyor, bölgedeki güçlü rakibi İran karşısında etkinliğini yitiriyordu. Irak, sorunun devamı halinde uluslararası güçlerin müdahalesi gündeme gelebileceğini düşünüyordu. Ayrıca, Baas partisine göre bu sorun rejimin zayıflamasına yol açıyordu. Bütün bu sebeplerden ötürü uzun görüşmelerden sonra 11 Mart 1970 yılında Baas Partisi ve PDK tarihe geçecek olan anlaşmayı imzaladılar²⁶ Anlaşma, Kürtlere önemli kazanımlar sağlıyordu. Bu açıdan anlaşma metnini incelmemiz yerinde olacaktır²⁷.

Anlaşmanın giriş kısmında Arap-Kürt kardeşliğine vurgu yapılıyor, sözkonusu kardeşliğin eşitlik ve özgür irade temelinde olması gerektiğini vurguluyordu. Ayrıca, çeşitli örnekler vererek federasyon yapısının bu amaca ulaşmak için en uygun yol olduğu belirtiliyordu. Giriş kısmının sonunda ise Kürtlerin self-determinasyon beklentisi dile getirilmişti.

Anlaşmanın ikinci kısmında ise, Irak Cumhuriyeti'nin Arap ve Kürtlerden oluşan bir birleşik devlet olması ve Anayasa'nın Kürdistan'da Kürt halkının ulusal haklarını kullanabilmesi için yasama, yargı ve yürütme erklerinin kuruluş biçimini gösteren maddelerin kapsamsı gerektiğini belirtmişti. Ayrıca, aynı bölümde Merkezi iktidarın yetkisi içinde olan konuları ve yerel Kürt iktidarının hangi konularda yetkili olduğu sayılmıştı. Buna göre Kürt iktidarı şu konularda yetki sahibidir: Yargı, içişleri, eğitim ve öğretim, halk sağlığı, tarım, tütün, belediye işleri, çalışma, sosyal işler, gelişme planlaması ve hayvancılık ve merkezi iktidarın görevleri arasında sayılmamış diğer bütün işler. Yine bu kısımda yürütme ve yasama organlarının nasıl çalışacağına dair temel ilkelere belirlenmiştir.

İkinci kısımda belirtilen en önemli hususlardan biride Kürdistan Bölgesi'nin gelirleridir. Buna göre Kürdistan Bölgesi, petrol, gümrük, havaalanları, limanlar, posta telefon idaresinden, ulusal bankalardan ve demir yollarından elde edilecek gelirleri nüfusu oranında alır. Ayrıca dışarıdan yapılacak yardımlar ile borçlanma sonucu elde edilen kaynaklar yine nüfusu oranında Kürdistan Bölgesi'ne verilir.

Üçüncü kısımda ise, Kürtlerin merkezi parlamento, merkezi iktidar ve ordu olmak üzere diğer kurumlarda hangi esaslara göre temsil edileceği belir-

İkinci ve daha önemli olan sorun Kerkük sorunu. Irak, Kerkük'te yapılması öngörülen nüfus sayımını belirsiz bir tarihe erte-

tilmişti. Burada yine esas alınan ölçüt nüfustur. Ayrıca, genelkurmay başkanının yardımcısı Kürt olmaktadır ibaresi anlaşma metindeki yerini almıştır. Bu

kısmında Kürt öğrencileri de düşünülmüş ve bunların yüksek öğrenimlerini yapabilmeleri için nüfusları oranında üniversite ve enstitülerde kotaya sahip olmaları öngörülmüştü.

Görüleceği üzere bu anlaşma Kürdistan'a özerk bir statü kazandırmakla kalmamakta merkezi devletin yönetiminde Kürtleri söz sahibi kılmaktadır. Bu anlaşma yukarıda irdelemeye çalıştığımız Güney Kürdistan tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü Kürtler ilk defa taleplerini Irak hükümetine kabul ettirmiş ve bunu yazılı bir metinle garanti altına almış gözüküyordu. Anlaşmanın diğer tarafı olan Irak'ta karlı durumdaydı. Irak, artık bütün konsantrasyonunu bölgesel güç olma yolunda izleyeceği politikaya verebilirdi. Gerçektende, Irak bu anlaşmadan sonra hızla silahlanmaya başlamış ve özellikle Körfez'de etkin bir siyaset yürütmeye başlamıştı. Bu durum Irak'ı rakibi İran karşısında avantajlı konuma taşımıştı.

Taraflar arasında yaşanan bu bahar havası fazla uzun sürmedi. Anlaşmanın hayat bulmasına engel olan iki sorun ortaya çıktı. Birincisi, anlaşmada öngörülmüş olmasına rağmen Kürtlerin aday gösterdiği Hariri İran doğumlu olduğu öne sürülerek Irak hükümeti tarafından başbakan yardımcılığına atanmadı. İkinci ve daha önemli olan sorun Kerkük sorunu. Irak, Kerkük'te yapılması öngörülen nüfus sayımını belirsiz bir tarihe ertelemişti. Bu arada Kerkük'te hızlı bir Araplaştırma operasyonu yaşanıyor. Baas iktidarının Kerkük siyaseti, Barzanî'yi çileden çıkartmıştı. Barzanî her fırsatta Kerkük'ün Kürtler için taşıdığı önemi vurguluyordu ve Kerkük'ten asla vazgeçmeyeceklerini belirtiyordu²⁸.

D- 1974 Özerklik Yasası

Irak'ın Kerkük'ü Kürtlere bırakmak istemediği Kürtlerinde Kerkük'ten vazgeçmeyeceği aşikârdı. Irak yönetimi, bu sürtüşmenin savaşa noktalanacağını biliyordu. Bunun için o dönemde Kürtlerin en büyük destekçisi olan SSCB'yi kendi tarafına çekmeye

çalıştı ve bunda başarılı da oldu. Nisan 1972 yılında SSCB ve Irak arasında ikili bir anlaşma imzalandı. Irak, SSCB'ye Basra körfezindeki limanlarını kul-

lanması için tahsis etmiş ve bazı petrol imtiyazları tanımıştı. Buna karşılık ise SSCB, Irak'a yüklü miktarda silahlar satacak ve bölgede güçlenmesi için destek verecekti. Bu anlaşmadan sonra Irak, askeri açıdan korkunç bir gelişim gösterdi²⁹. Aslında bu anlaşma sadece Kürtlere karşı değil aynı zamanda İran ve ABD'ye de karşı yapılmıştır. Çünkü körfezde ki egemenliğini kurmak ABD'nin Ortadoğu siyasetinin temelini oluşturuyordu. İran ise tarihi rakibi Irak'ın bu denli güçlü bir müttefik edinmesini ve bunun sonucunda silahlanmasından rahatsızdı. İki devletin sınır ve Körfezdeki diğer devletler üzerinde hegemonya kurmaktan kaynaklanan çekişmeleri vardı. İşte bu nedenlerden ötürü Kürtlerin İran ve ABD ile iyi ilişkiler içine girmesi kaçınılmazdı

Özerklik yasasının çıkarılacağı tarih yaklaştığında henüz bir uzlaşma sağlanamamıştı. Saddam, özerklik yasasının çıkmasına kısa bir süre kala İdris Barzanî ile yaptığı görüşmede kendi şartlarını dayatmış Kerkük'ün asla özerk bölgeye dâhil edilemeyeceğini belirtmişti. Ayrıca, Kürtlerin bunu kabul etmemesi halinde savaş başlatacağını gerekirse İran'a tavizler vererek Kürtlere verdikleri desteği çekmelerini sağlayacağını dile getirmişti. Kürtler, bu tehdit karşısında boyun etmeyeceklerini deklere etiler ve yeniden silaha sarılıma karar aldılar³⁰.

Baas iktidarı, 1970 anlaşmasından tam dört yıl sonra 11 Mart 1974'te özerklik yasasını yürürlüğe soktu³¹. Bu yasa, 1970 anlaşmasından oldukça geri bir yerde duruyordu. En önemli konu olan Kerkük'ün durumuyla ilgili bir hüküm yoktu. Belirtmek gerek ki, Kürtler 1961 yılından beri Kerkük'te demografik yapının bozulduğunu, başta Kürtler olmak üzere bölgede yaşayan halkların göçe zorlandığını ve bunun yerine Arapların yerleştirildiğini iddia etmekteydiler ve durumun eski hale iadesini talep etmekteydiler. Kanun bu talepleri karşılamıyordu.

Kanun birinci kısmında Kürdistan'ın Kürtlerin çoğunlukta olduğu yer olarak tanımlanmış ve Kürtlerin hangi yerlerde çoğunluk olduğunu saptaya bilmek

İran desteğini çektiği an Kürtlerin savaşı kaybetmesi işten bile olmayacaktı. İşte daha önce gerekirse İran'a taviz vereceğini Kürt-

le Irak Basra körfezinde İran aleyhine yaptığı propagandayı durduracak) ve taraflar birbirinin içişlerine karışmayacaktı³². Görüldüğü gibi bu anlaşmanın ihtiva ettiği hususlar İran'ın Kürtlere yaptığı yardımı durdurması dışında İran'ın lehinedir. İran'ın yaptığı hesaplar tutmuş Kürtlere yaptığı yardım karşılığında Irak'a taleplerini kabul ettirmişti. Maliyet hesaplaması yapıldığı zaman görülecektir ki, İran yüksek oranda kar elde etmişti.

le Irak Basra körfezinde İran aleyhine yaptığı propagandayı durduracak) ve taraflar birbirinin içişlerine karışmayacaktı³². Görüldüğü gibi bu anlaşmanın ihtiva ettiği hususlar İran'ın Kürtlere yaptığı yardımı durdurması dışında İran'ın lehinedir. İran'ın yaptığı hesaplar tutmuş Kürtlere yaptığı yardım karşılığında Irak'a taleplerini kabul ettirmişti. Maliyet hesaplaması yapıldığı zaman görülecektir ki, İran yüksek oranda kar elde etmişti.

Kürtler açısından bir olumsuzluk da İran desteğini çeker çekmez ABD'nin de desteğini çekmiş olmasıdır. Gerçekte ABD uluslararası platformda Kürtlere büyük destek sunabilirdi. ABD'nin bu tavrının nedeni bölgedeki en önemli müttefiki olan İran'ın çıkar ve taleplerini kollama kaygısından ileri gelmekteydi.

Müttefiklerini kaybeden Kürtler, gelişmiş silahlar kullanan Irak'a karşı daha fazla dayanamadılar ve kısa süre içinde yenilgiyi kabullenmek durumunda kaldılar. Bu tarihten sonra Barzanî'nin sağlık durumu kötüleşti ve PDK içinde bir takım bölünmeler meydana geldi.

E- Cezayir Anlaşması

İki hukuki metin karşılaştırıldığında yukarıda belirtmeye çalıştığımız hususlar dışında daha başka farklılıklar bulunabilir. Dikkat edilirse söz konusu farklılıkların Kürtlerin aleyhine olduğu kolaylıkla tespit edilebilir. Kürtler, bu durumu kabullenmedi ve İran ve ABD'nin desteğini alarak savaşmaya başladılar.

III- KÖRFEZ SAVAŞININ GÜNEY KÜRDİSTAN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

A- Körfez Savaşı

Görünürde Irak'ın Kuveyt'i istila etmesinin nedenleri şöyledir: Irak'ın 1990 yılında yapılan Arap Birliği toplantısında petrol fiyatlarının yükseltilmesi talebi, Suudi Arabistan ve Kuveyt'in muhalefetiyle karşılaştı. Irak ayrıca Birlik üyelerine olan borcunun silinmesini (bu borcun 30 milyar doları yani yarısı Kuveyt'in alacağıydı) talep etti. Irak yine kendisine ait olduğunu iddia ettiği Rumeyla bölgesinden Kuveyt'in çıkardığı petrol karşılığında tazminat ödemesi gerektiğini bildirdi. Ayrıca Irak, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt'in fazla petrol üretmelerinden dolayı zarara girdiğini de iddia etmekteydi³³.

Aslında sorun Irak'ın Kuveyt üzerindeki tarihten gelen egemenlik iddialarıydı. İngiltere, 1932 yılında manda yönetimini sona erdirirken iki ülke arasındaki

Körfez savaşının doğurduğu en önemli sonuçlardan biride uluslararası ilişkiler uzmanı Prof. Arı'nın belirttiği gibi Kürt ve Kürdistan

sınırdan çizmişti. Irak, hoşnutsuzluğunu dile getirmişti. Irak bu tarihte Kuveyt'i ilhak etmeye çalışmış, Kuveyt'in olumlu yaklaşması-

na rağmen İngiltere buna müsaade etmemiştir. İkinci ilhak girişimi ise 1961 yılında İngiltere'nin Kuveyt'ten çekilmesi ve Kuveyt'in bağımsızlığını iddia etmesi üzerine Irak lideri Kasım, bu ilanı tanımadığı gibi Kuveyt'i ilhak ettiğini açıklamıştır. Bütün imkânlarını Kürtlerle mücadeleyle adayan Irak'ın ilhak girişimi kâğıt üzerinde kalmıştır³⁴.

Irak yukarıda özetlemeye çalıştığımız nedenlerden ötürü 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'i askeri güç kullanarak ele geçirdi. Irak'ın ilhak girişimi başta ABD, SSCB ve Arap dünyası olmak üzere bütün dünyada sert tepkilerle karşılandı. Bütün diplomatik girişimlere rağmen Irak, Kuveyt'ten çekilmeyi kabul etmedi. Bunun sonucu olarak BM Güvenlik Konseyi 29 Kasım 1990 tarihinde almış olduğu 678 sayılı karar uyarınca Irak'ın 15 Ocak'a kadar Kuveyt'ten çekilmesini istedi. Irak, bu çağrıya da uymayınca 17 Ocak tarihinde ABD önderliğinde çok uluslu gücün askeri müdahalesi başlamış ve 28 Şubat günü savaşın bittiği resmen açıklanmasının ardından Irak, Kuveyt'ten geri çekilme durumunda kalmıştır.

Körfez savaşının doğurduğu en önemli sonuçlardan biride uluslararası ilişkiler uzmanı Prof. Arı'nın belirttiği gibi Kürt ve Kürdistan sorununu dünya gündeminin en önemli konularından biri haline getirmesidir³⁵. Kürtler dahil hiç kimse Irak'ın Kuveyt'i ilhak ettiği tarihte böyle bir sonuç beklemiyordu. Biraz sonra anlatmaya çalışacağımız gibi bu olaydan sonra dünyadaki güç odaklarının ilgisi Kürt sorununa yönelmiş ve ABD gibi süper bir güç, Ortadoğu siyasetini belirlerken Kürtleri hesaba katmaya başlamıştır. Kısacası, güneyli Kürtlerin bölgesel bir güç haline gelmelerinin önü açılmıştır.

B- Çekiç Güç

Savaşın sona erdirilmesinden sonra BM Güvenlik Konseyi içinde çeşitli şartları barından geçici ateş kararı almış Irak hükümeti bu karara uyacağını deklere etmiştir. Söz konusu 686 sayılı kararın 3. maddesi konumuz açısından ilgi çekicidir.686 sayılı Güvenlik

konseyi kararının 3. maddesinin a şıkkı aynen şöyledir: "Tüm üye devletlere karşı füze saldırısı ve savaş uçağı uçuşları da dâhil olmak üzere tüm düşmanca ve kışkırtıcı eylemlerin durdurulmasını..."³⁶.

Burada dikkati çeken husus kararın yalnızca uçakların uçuşunu yasaklamasıydı. Diğer bir ifade ile Irak savaş helikopterlerini kullanabilirdi. Nitekim öyle de oldu. Gerçektende, 686 sayılı kararın Saddam'ın elini kolunu bağladığını düşünen Kürtler ve Şiiler eş zamanlı olarak ayaklandı. Irak güçleri ayaklanmayı bastırmak için savaş helikopterlerini kullandı. Önce, güneyde Şii ayaklanması kanla bastırıldı sonra ise sıra Kürtlere geldi.1988' de Enfal ve Halepçe katliamlarını yaşayan Kürtler, Türkiye sınırında doğru kaçmaya başladı. Kürtlerin yaşadığı dram bir kez daha TV ekranlarından bütün dünyaya yansdı.

Kürtlerin güvenliğini sağlamak konusunda BM Güvenlik Konseyi daha fazla duyarsız kalamadı ve 688 sayılı kararı aldı. Bu kararın bir özeliği 1926 yılında Milletler Cemiyeti'nin vermiş olduğu Musul kararından sonra ilk kez uluslararası bir belgede ilk kez Kürtlerden bahsediyor olmasıdır.688 sayılı karar³⁷ özetle şöyle demektedir:

Çok yakın zamanlarda Kürt nüfusunun yaşadığı alanlarında içinde bulunduğu Irak'ın birçok kesiminde sonuçları bölgede uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eder biçimde vücut bulan Irak'ın sivil halkına karşı yaptığı baskıyı kınadıktan sonra bu baskının sona erdirilmesini talep etmiş ve Irak vatandaşlarının siyasal ve insani haklarına saygı gösterilmesini sağlayacak bir açık diyalogun gerçekleştirilmesini umduğunu belirtmiştir. Irak'ın bütün insan hakları örgütlerinin bölgeye girmesini ve çalışmalarının sağlanması için tüm olanakların seferber edilmesini Irak'tan istemiştir. Ayrıca bu karara göre Genel Sekreterin gerektiğinde bölgeye heyet göndermesini özellikle Kürtlerin dramının sona erdirilmesi için her türlü çabayı göstermesi, BM organları dâhil emrindeki bütün olanakların seferber etmesini istemiş ve üye devletlerin yardım faaliyetlerine katkıda bulunması için çağrıda bulunulmuştur.

Kararın tam metnine baktığımızda Kürtlerin korunmasına yönelik olarak alınmış tedbirlerin içeriği insani yardımlarla sınırlıdır yani askeri güç kullan-

1988 yılında Irak yönetimi, Kürtlere karşı soykırım uygulamıştı.

Kimyasal silahlarla gerçekleştirilen Halepçe katliamında 5000

rak korunmasına yönelik hiçbir ibare yoktur. Buna rağmen ABD başkanı Bush, 10 Nisanda Irak'a 36. enlemin kuzeyinde bütün uçuşların yasaklandığını bildirdi ve Beyaz Saray sözcüsü, Irak'ın Kürtlere askeri müdahalede bulunması ihtimalinde askeri güçle karşılık göreceğini açıkladı. Ertesi gün ise, Türkiye'ye başvurarak ülkelerine askeri yardım personeli getirme ve çeşitli yerlerde malzeme depolama izni istedi. Böylelikle ABD ve müttefikleri 688 sayılı karara dayanarak 36. enlemin kuzeyinde genişliği yaklaşık 160 mil, derinliği ise 50 mil olan bir "güvenli bölge" kuruyorlardı. Güvenli bölgenin korunması için müttefik kuvvetlere mensup 14447 asker Silopi ve İncirlik'te konuşlandırılmıştı. Bu gelişmelerin yaşanmasından kısa bir süre sonra Kürtler hızla evlerine geri dönmeye başladılar³⁸. ABD ve müttefiklerinin Kürtleri Irak devletinin olası saldırılarından korumak için devreye soktuğu "Huzur Operasyonu" iki ayaklıydı. Birincisi, insani yardım ayağı, ikincisi ise Çekiç Güç olarak isimlendirilen askeri tedbirlerdi. Türkiye'de konuşlandırılan Çekiç Güç'ün görev süresi TBMM tarafından her defasında tekrar uzatılmıştır. ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal etmesiyle birlikte Huzur Operasyonu'u hem fiilen hem de hukuki olarak sona ermiştir.

C- Kürdistan Bölgesi

1988 yılında Irak yönetimi, Kürtlere karşı soykırım uygulamıştı. Kimyasal silahlarla gerçekleştirilen Halepçe katliamında 5000 Kürt öldürülmüştü. Enfal olarak bilinen operasyonlar serisindeyse yüzbinlerce Kürt katledilmişti. Gelişen teknoloji sayesinde bütün dünya Kürtlerin yaşadığı dramı bütün açıklığıyla izlemişlerdi. Son olarak, Körfez Savaşından sonra yukarıda belirttiğimiz gibi Kürtler yine sığınmacı duruma düşmüş, açlık ve kötü sağlık koşullarıyla yüz yüze gelmişti. Bütün bu gelişmeler Kürtlerin dünya kamuoyundan sempati toplamalarını sağlamıştı. İşte bu nedenlerden ötürü güvenli bölge oluşturulduktan sonra politik ortam Kürtlerin özerk bir yapı kurmasına izin veriyordu.

Bu durumun bilicinde olan Kürtler harekete geçti ve 16 Aralık 1991 de 8 Kürt partisini kapsayan Kür-

distan Cephesinin gerçekleştirdiği toplantıda parlamento seçimlerinin yapılması karara bağlandı. Mayıs 1992'de yapılan seçim-

lerde 105 sandalyeli parlamentoda PDK 50, YNK (Ye-kitiya Niştımanen Kurdistan- Kürdistan Yurtseverler Birliği) 50 ve Hıristiyan Süryani Parti 5 sandalye kazandı. Kürtler, 7 Temmuzda kabinlerini oluşturdu. PDK ve YNK'nin 6'şar bakanlık aldığı kabinede başbakan ise YNK üyesi Dr. Fuad Masum'du. Suriye ve Türkiye Kürtlerin devletleşme çabalarına sert tepki gösterdiler³⁹. Bu devletlerin tepki göstermesinin ana ve belki de tek nedeni kurulması muhtemel Kürt devletinin kendi sınırları içinde yaşayan Kürtleri etkilemesi olasılığıydı.

Bu dönemde Güney Kürdistan'da ortaya çıkan yapıyı isimlendirmek oldukça güçtür. Çünkü oluşturulan Kürdistan bölgesi bağımsız bir devlet değildi. Çünkü her şeyden önce ortada devlet kurma iradesi mevcut değildi. Federe devlette olamazdı çünkü hali hazırda federasyon yoktu. Kanaatimizce, Kürdistan Bölgesinin *sui generis* özellikleri düşünüldüğünde devlet benzeri bir yapı olduğu konusunda uzlaşmaya varılabilir. Gerçektende, yasama, yürütme yargı erkleri, bağımsız mali yönetimi, dış politikasını kendi başına belirlemesi, ordusu, polis gücü ve bir devlette olması gereken pek çok organizasyon Kürdistan bölgesinde mevcuttu.

1992'den ABD'nin Irak'ta ki siyasi iktidarı devirmesiyle sonuçlanan askeri müdahalesine kadar olan dönemde Kürdistan bölgesi pek çok gelişme yaşamıştır. Belki de bu gelişmelerden en önemlisi 1992 seçimlerinde PDK ve YNK'nin neredeyse aynı sayıda oy almalarından kaynaklan siyasi istikrarsızlıktır. İstikrarsızlığın hüküm sürdüğü her coğrafyada olduğu gibi Güney Kürdistan'da da iç çatışmaya açık ortam oluşmuştu. Böyle bir durumda PDK ve YNK peşmergeleri arasında bugün bile gerçek nedenini kimsenin tam olarak ifade edemediği bir iç savaş (*brakuji-kardeş katli*) yaşandı. Oldukça kanlı geçen bu iç savaş 1996 yılında Dublin mutabakatıyla son buldu. İç savaş dışında PKK bölgede oldukça fazla karışıklık çıkmasına neden oldu. Ayrıca, Türkiye, Suriye ve İran Kürdistan'ın karışmasına oldukça önemli "katkılarda" bulundular.

Irak Cumhuriyeti Anayasası her şeyden önce bir tepki Anayasasıdır. Bu özelliği başlangıç kısmından kolayca anlaşılabilir. Geçmiş

Bu karışıklıklar, 1996 yılından sonra görece son buldu ve bu tarihten sonra PDK ve YNK arasında ciddi bir yakınlaşma başladı.

İki parti arasındaki egemenlik alanları ayrılmıştı. PDK, Behdinan-Hewler bölgesinde otorite tesis etmişken YNK ise Süleymaniye bölgesinde otorite sahibiydi.

2003 yılındaki ABD müdahalesinden önce ve sonra her iki parti pek çok konuda ortak hareket etti. Özellikle Güney Kürdistan'ın hukuki statüsü konusunda adeta tek ses olarak muhataplarının karşısına çıktılar. Bu durum Irak geçici ve daimi anayasalarının müzakerelerinde kendini iyice hissettirdi. Ayrıca iki parti 2004 yılındaki Irak seçimlerine Kürt Kardeşlik Listesi adı altında birlikte girdiler.

İKİNCİ BÖLÜM:

YENİ İRAK CUMHURİYETİ ANAYASASI VE GÜNEY KÜRDİSTAN

I- GENEL OLARAK

ABD önderliğindeki müttefik güçler, Irak'ı kısa sürede ele geçirmelerine rağmen istikrarı sağlama konusunda başarılı olmamışlardı. Kürdistan bölgesi dışında ülkenin tamamında terör eylemleri yapılmaktaydı. ABD bu durumun önüne geçmek için oldukça hızlı biçimde normalleştirme çalışmalarına başladı. Öncelikle yeni Irak'ın siyasi organizasyonunu kurmak gerekiyordu. Kurulan Irak Geçici Yönetim Konseyi siyasi sorumluluğa sahip olamadığı için gerekli kurumların inşasında ve idaresinde yetersiz kalıyordu. Geçici hükümetin ilk işi geçici anayasanın hazırlanması ve ülkeyi seçime götürmektir. Siyasi sorumluluğa sahip yeni yürütme mercii ve parlamento daimi anayasanın hazırlanmasını sağlayacak ve referanduma sunacaktı. Bu süreç bugüne kadar öngörüldüğü gibi yürümektedir.

Gerçekte, Irak Geçici Yönetim Konseyi, 8 Mart 2004 tarihinde Irak Devleti Geçiş Dönemi Yönetim Kanunu olarak adlandırılan geçici anayasayı kabul etti. 30 Ocak 2005 yılında ise genel seçimler yapıldı. Bu seçimlerde Şii listesi birinci, Kürt listesi ise ikinci olarak meclisteki yerlerini aldılar. Sünni Arapların büyük çoğunluğu ise seçimi boykot etti. Daimi

dönemde Şii'lere, Kürtlere ve Türkmenlere karşı yapılan zulüm ve baskılardan söz ederek bu Anayasanın sözkonusu acıların bir daha yaşanmaması için hazırlandığı belirtilmiştir anayasayı 17 Ağustos 2005 tarihine kadar hazırlayıp onaylaması gereken Irak parlamentosu birkaç ertelemeden sonra 29 Ağustosta

daimi anayasayı kabul etti. Söz konusu anayasa 15 Ekimde halkın onayı için referanduma sunuldu.

Daimi anayasanın oldukça çetin geçen görüşmelerden sonra kabul edilmesinin nedeni ülkede üç ana grubun olması ve Irak'a hali hazırda fiili olarak hükmeden ABD'nin, Irak'a komşu devletlerin ve diğer Arap devletlerinin çıkarları doğrultusunda bu grupları etkilemeye çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Şii Araplar ve Kürtler, müzakereler sonucu uzlaşmaya ulaşabilmelerine rağmen aynı şeyi Sünni Araplar için söylemek mümkün değildir. Sünni Araplar görüşmeler sırasında uzlaşmaz bir tavır sergilemiş özellikle federasyona şiddetle karşı çıkmışlardır Irak İslam Partisi Genel Sekreteri Tarık el-Haşimi 25 Ağustosta yaptığı açıklamada Anayasanın sadece Kürtler için olduğunu ve federal yapının Irak'ı parçalamaya sürükleyeceğini açıklamıştır⁴⁰. Sünniler gerek görüşmeler sırasında gerekse görüşmelerden sonra buna benzer pek çok açıklama yapmışlardır. Ancak, referandum birkaç gün kala Irak İslam Partisi, referandumdan sonra anayasanın değiştirebilme imkânı karşısında referandumda evet diyeceklerini açıklamıştır.

Irak Cumhuriyeti Anayasası her şeyden önce bir tepki anayasasıdır. Bu özelliği başlangıç kısmından kolayca anlaşılabilir. Geçmiş dönemde Şii'lere, Kürtlere ve Türkmenlere karşı yapılan zulüm ve baskılardan söz ederek bu anayasanın sözkonusu acıların bir daha yaşanmaması için hazırlandığı belirtilmiştir

Bu anayasa eski rejime karşı bir tepki anayasası niteliğini taşımakla birlikte aynı zamanda bir uzlaşma anayasasıdır. Farklı dini ve etnik yapıdaki üç grubun hassasiyetleri göz önüne alınarak hazırlanan bu anayasayı incelerken bu husus, gözden kaçırılmamalıdır.

II- İRAK CUMHURİYETİ

A- Federal Devlet

Yeni anayasaya göre Irak devletinin resmi adı Irak Cumhuriyetidir. Bilindiği gibi Kürdistan Parlamentosu Ekim 2002'de kabul ettiği Irak Federal Cumhuriyeti

Irak Anayasasında federe devletlerin "bölge" olarak isimlendiril-

miştir. Irak yasa koyucusunun neden bu isimi tercih ettiğini anla-

ti anayasası taslağında⁴¹ devletin ismi "Irak Federal Cumhuriyet"i olarak geçmekteydi. Görüşmeler sırasında Kürt tarafı Irak'ın yeni isminin Irak Federal

Cumhuriyeti olması konusunda ısrarcı olmasına rağmen bu talebini kabul ettirememiştir. Irak Cumhuriyeti, isminden anlaşılmasa da Anayasanın 1. Maddesine göre federal bir devlettir.

Federal devlet, kendisini oluşturan federe devletlerin (yerel birimlerin), ilke olarak uluslararası yetkileri olmamasına rağmen, her birinin Anayasa, yasama ve yargılama alanında özerkliğe sahip olmaları anlaşılır. Federal devlet, üniter devletten farklı olarak yetkilerini ortaklaşa paylaştığı birçok başka devletlerden oluşmaktadır⁴². Federal yasa, federe yasanın üstündedir. Federal devlette, federe devletin karşı koyamayacağı merkezi bir otorite vardır. Ayrıca, uluslararası ilişkileri federal devlet yürütür, siyasal iktidarın tekliği söz konusudur⁴³. Federal devletler, etnik, coğrafi veya dil esasına dayanabilir. Her federal devlet kendine özgü koşullarda doğar ve kendine özgü özellikler taşır.

Diğer federal devletlerde olduğu gibi Irak'ta da yalnızca federal yönetimin kullanabileceği yani federe devletlere bırakılmaya yetki ve görevler vardır. Bu görev ve yetkiler dördüncü bölümde 107 ve 110. Maddeler arasında sayımlı, 111. Maddede ise federal devlet ile federe devletlerin ortak yapacağı iler belirtilmiştir. 112. Maddede Anayasada sayılan federal devletin yetkileri dışındaki bütün hususlar federe devletlerin ve federe devlet statüsünde olmayan eyaletlerin yetki alanındadır. Böylelikle, Anayasaya göre federal devletin görev ve yetkilerinin tahdidi olarak sayıldığı bunların dışında kalan konularda federal devletin karar ve icra yetkisine sahip olmadığı sonucu ortaya çıkar. Başka bir söyleyiş tarzıyla, Anayasada federal devlete verilen yetkiler dışında kalan yetkileri federe devletler kullanır. Aynı durma ABD, İsviçre ve Almanya Anayasalarında rastlamak mümkündür.

Bağdat, Irak'ın başkentidir (M 11) ve hiçbir bölgeye bağlanamaz (121). Federal devletin işleyişi anayasanın üçüncü bölümünde anlatılmıştır. Her federal devlette olduğu gibi Irak'ta da iki yasama organı vardır; Temsilciler Meclisi ve Birlik Konseyi (m 47 vd). Irak'ta elde edilen petrol gelirleri, nüfus dağılımına

yamamakla birlikte diyebiliriz ki, hukukta çoğu zaman kelime-
rin hangi anlamda kullanıldığına bakmak gerekir. Anayasa met-
ninin tamamına baktığımızda burada kullanılan "bölge", federe
devlet kavramına tekabül etmektedir.

uyumlu bir biçimde bütün
ülkeye dağıtılır. Baas ikti-
darı sırasında zarar gören
bölgelerin mağduriyetleri-
nin giderilmemesi için ayrı-
ca belli bir süre için kota

ayrılır Petrol ve gazın çıkarılmasını eyalet veya federe devlet hükümeti ile federal devlet birlikte kontrol eder (m 110/1). Petrol ve gaz rezervlerinin verimliliğini artırmak için federal devlet ve federe devletler birlikte strateji üretir (m 110/2).

B- Federe Devletler (Bölgeler)

Irak Anayasasında federe devletlerin "bölge" olarak isimlendirilmiştir. Irak yasa koyucusunun neden bu isimi tercih ettiğini anlayamamakla birlikte diyebiliriz ki, hukukta çoğu zaman kelimelerin hangi anlamda kullanıldığına bakmak gerekir. Anayasa metninin tamamına baktığımızda burada kullanılan "bölge", federe devlet kavramına tekabül etmektedir.

Anayasanın Irak meclisinde kabul edildiği tarihte yalnızca Kürdistan Bölgesi (Federe Devleti) tesis edilmiş daha önce de belirttiğimiz gibi bütün mekanizmalarını kurmuştu. Anayasanın 114. Maddesi de bu durma işaret ediyor ve Anayasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte bu bölgeyi tanıyacağını belirtiyor. Anayasa, bölgelerin nasıl oluşturulacağını 116. Madde de göstermiştir. 116. Madde şöyledir: "Her eyalet aşağıdaki yollardan biri ile yapılacak referandum istemine bağlı olarak bölge oluşturma hakkına sahiptir:

1 — Bölge oluşturmak isteyen eyaletlerin eyalet konseyi üyelerinin üçte birinin talebi.

2 — Bölge oluşturmak isteyen eyaletlerin seçmenlerinin onda birinin talebi."

Görüldüğü gibi her vilayet referandum sonucu halkın iradesini ortaya koyması şartıyla kendi başına bölge statüsü kazanabilir. Oysa ki Irak Geçici Anayasasında⁴⁴ bölge oluşturmak için en az üç vilayetin bir araya gelmesi gerekiyordu (53/c). Bu hükmün nasıl sonuç vereceğini anayasanın yürürlüğü girmesinden sonra gözlemleyebiliriz. Böylelikle her ülkede farklılıklar gösteren federalizmin Irak'ta nasıl bir şekil alacağını daha net bir biçimde tespit edebiliriz.

Anayasanın 2. Maddesinin 1. fıkrasına göre İslam devletin resmi dini ve yasaların ana kaynağıdır. Aynı fıkranın sonraki bentlerin-

Irak Anayasasına aykırı olmamak şartıyla her bölge kendi Anayasasını yapabilir. Yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kullanır (117-118/1). Bu durum federalizmin özerklik ilkesinden kaynağını almaktadır. Irak Anayasası da bu ilkeye bağlı kalmıştır. Zaten federe devletleri üniter devletlerde görülen yerinden yönetin kurumlarından ayıran fark budur. Üniter yapı devletlerde âdem-i merkezîyetçilik hâkim olsa dahi yerel yönetimin yasama, yargı, yürütme ve Anayasa hazırlama yetkileri yoktur.

C- Din, Dil ve Etnik Köken

Anayasanın 2. Maddesinin 1. fıkrasına göre İslam devletin resmi dini ve yasaların ana kaynağıdır. Aynı fıkranın sonraki bentlerinde, İslam'ın tartışılmaz kurallarına, demokrasinin ilkelerine ve Anayasada belirtilen temel hak ve özgürlüklere aykırı hiçbir yasa çıkarılamaz. Burada ilk bakışta Irak yasa koyucusu için bir zorluk göze çarpmaktadır. Irak aysa koyucusunun çıkaracağı yasalar hem İslam'a hem de demokrasi ilkelerine uygun olmak zorundadır. Bunun başarılacağı kanaatini taşımamaktayız. İslam'la ilgili hükümlerin Anayasaya Şiilerin ısrarı sonucu girdiği bilinmektedir. Burada tarafların talepleri uzlaştırılmaya çalışılmıştır. Anayasa metnindeki bu uzlaşma pratiğe nasıl yansır bunu şimdiden kestirmek oldukça güçtür. 2. Maddenin 2. fıkrasında ise, çoğunluğun Müslüman kimliği ile ve diğer dinlere mensup vatandaşların dini haklarının garanti altına alınmıştır.

Anayasanın 3. Maddesi, Irak'ın içinde farklı etnik kökenler, dinler ve mezhepler olduğu belirtildikten sonra ülkenin İslam dünyasının bir parçası olduğu belirtilmiştir. Bu maddenin sonunda yer alan Irak'ın Arap halkı, Arap ulusunun bir parçasıdır ibaresi oldukça önemlidir. Hukuki metinleri yorumlama tekniğini kullandığımızda diyebiliriz ki, Irak Anayasasına göre, Irak Cumhuriyeti bir Arap devleti değildir. Yalnızca Iraklı Araplar, Arap ulusunun bir parçasıdır tıpkı Iraklı Kürtlerin, Kürt ulusunun bir parçası olduğu gibi. Bu durum Irak için radikal bir yeniliktir. Çünkü bilindiği gibi Irak, uzun yıllardır Arap milliyetçiliğinin bayraktarlığını yapmaktaydı.

de, İslam'ın tartışılmaz kurallarına, demokrasinin ilkelerine ve Anayasada belirtilen temel hak ve özgürlüklere aykırı hiçbir yasa çıkarılamaz. Burada ilk bakışta Irak yasa koyucusu için bir zorluk göze çarpmaktadır.

Anayasanın 4. Maddesine göre, Arapça ve Kürtçe devletin resmi dilleridir. Aynı Maddenin devamında resmi dilin kapsamı açıklanmıştır. Yine aynı Mad-

deye göre, isteyen vatandaşlar Türkmençe, Asurîce ve Ermenice gibi dillerde çocuklarının eğitim almasını sağlayabilirler.

Bunların dışında dil konusunda 4. Maddenin 4. ve 5. fıkraları önem arz etmektedir. 4/4'e göre, Türkmenlerin ve Asurîlerin sayıcı fazla olduğu yerlerde dilleri resmi dil sayılır. 4/5'e göre ise, bir bölgede veya bir eyalette genel referandum sonucu nüfusun çoğunluğu kabul ederse bir dil ek resmi dil olarak kullanılır.

Görüldüğü gibi, Irak Anayasası Arap ve Kürt çoğunluğu dışında kalan azınlıklarında haklarını korumaya çalışmış ve bu azınlıklara oldukça önemli diyebileceğimiz fırsatlar tanımıştır.

III- KÜRDİSTAN FEDERE DEVLETİ

A- Kürdistan Federe Devletinin Yapısı

1992 yılından beri bağımsız bir biçimde varlığını sürdüren Kürdistan Bölgesinin Irak'ın yaşadığı yeni süreçte nasıl bir statüde varlığını devam edeceği merak konusu olmuştur. ABD ve müttefiklerinin müdahalesinden önce ve sonra Kürt siyasetçileri Irak için en iyi çözümün etnik temelde bir federasyon olduğunu açıklamışlar hatta 2002 yılında PDK ve YNK'nin birlikte Kürdistan Parlamentosuna sunduğu Irak Anayasa taslağında⁴⁵ aynen şu ifade yer almaktadır: "Irak Federal Cumhuriyeti iki bölgeden oluşmaktadır" (m 2). Maddenin devamında iki bölgenin sınırları belirtilmiştir. Irak'a komşu aynı zamanda Kürtlerin yaşadığı devletler buna karşı çıkmışlar ve Irak'ın Üniter yapıda olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Sonuç olarak yukarıda belirttiğimiz gibi Irak'ın federal yapıda olacağı kabul edilmiş ve bu husus Anayasadaki yerini almıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi bu Anayasa Kürtlerin istediği gibi iki bölgeden oluşan bir federasyonu (bu durum etnik temelli federasyon anlamına gelir) değil belirli usullere uyma şartıyla her vilayete federe devlet kurma şansı tanımaktadır.

Anayasa, Kürdistan federe devletinin sınırlarını açıkça ifade etmemekle birlikte Anayasanın bazı hü-

Kürdistan Bölgesinin bugünkü sınırları kesinlikle korunacak. Ayrıca, 116. Maddede gösterilen usule bağlı kalmak koşuluyla dileyen

kümlelerinden Kürdistan'ın coğrafi yapısı hakkında fikir sahibi olabiliriz. Anayasasının 114. Maddesi yürürlüğe girdiğinde Kürdistan Bölgesini tanıyacağını ifade etmiştir. Demek ki, Kür-

distan Bölgesinin bugünkü sınırları kesinlikle korunacak. Ayrıca, 116. Maddede gösterilen usule bağlı kalmak koşuluyla dileyen vilayetlerde Kürdistan'a katılabilir. Bu durum özellikle Kerkük için söz konusu olabilir. Anayasasının 136 Maddesi ve atıfta bulunduğu Geçici Temel Yasanın 58. Maddesi göz önünde bulundurulduğunda Kerkük vilayeti ancak 2007 yılının sonlarına kadar Kürdistan'a katılabileceği anlaşılır.

Bugün itibarıyla Kürdistan federe devletinin Başkenti Hewler (Erbil)'dir. Kürdistan Parlamentosunda kabul edilen PDK ve YNK'nin birlikte sunduğu Irak Kürdistan Bölgesi Anayasası (IKBA) taslağına⁴⁶ göre ise Kürdistan'ın başkenti Kerkük'tür (m 5). 2007 yılından sonra Kerkük Kürdistan'a katılırsa Kürdistan bu arzularını gerçekleştirebilirler.

Kürdistan federe devletinde Kürtler dışında, Türkmenler, Asuriler, Araplar, Keldaniler ve Ermeniler yaşar. Bu azınlıklar IKBA tasarısında ulusal azınlık olarak tanınmıştır (m 4). Bu azınlıklar, kendi dillerinde eğitim, dernek kurma, kültürel faaliyete bulunma haklarının yanı sıra siyasi örgütlenme ve seçime katılma hakkına da sahiptirler.

Burada değinilmesi gereken bir başka hususta halen Kürdistan'da iki hükümetin olmasıdır. YNK Süleymaniye ve çevresinde hükümranken PDK ise Hewler- Behdinan bölgesinde hükümrandır. Irak Anayasasının parlamentodan geçmesinden sonra iki idarenin birleştirilmesi konusunda çalışmalar hızlanmıştır. Örneğin, Talabani ve Barzani 5 Eylülde Duha'da bir araya gelerek bu hususu görüşmüşler ve daha sonra basına yaptıkları açıklamada Kürdistan'ın tek hükümet tarafından yönetilmesi konusunda iradelerini güçlü bir biçimde ortaya koymuşlardır⁴⁷. Irak Anayasasının ilgili Maddelerine bakıldığında Kürdistan'ın tek bir bölge olarak ele alındığı görülecektir. Olası bir anlaşmazlık durumunda mesela Süleymaniye'nin tek başına federe devlet olmayı talep etmesi durumunda Anayasasının nasıl yorumlanacağı belirsizdir. Çünkü belirttiğimiz gibi Anayasasının 114. Maddesi Kürdistan'ı bir bütün

olarak tanıdığını ifade etmişken 116. Maddede tek bir vilayetin federe devlet olabileceği belirtilmiştir. Kanaatimizce, bu durumda 114 Maddede tanınan Kürdistan ortadan kalkar ve usulüne uygun olarak iki yeni federe devlet kurulması gerekir.

B- Kerkük Sorunu

Kerkük sorunu, hem geçici Anayasa hazırlanırken hem de daimi Anayasa hazırlanırken en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Keza, Anayasasının parlamentodan geçmesinden sonra bu tartışmalar devam etmiştir.

Kürtler, Kerkük şehrinin tarihi olarak Kürdistan'ın bir parçası olduğunu iddia etmekte ve 1960 yılından sonra bölgede başlatılan Araplaştırma politikası sonucu sürülen Kürtlerin tekrar geri dönmelerinin sağlanmasından sonra en kısa sürede nüfus sayımının yapılmasının yanı sıra halkın iradesini ortaya koyacak bir referandum yapılmasını talep etmektedirler. Kürtlerin beklentisi yapılacak referandum sonucu Kerkük şehrinin Kürdistan Federe Devleti'ne katılmasıdır.

Kerkük'ün gerçekte bir Kürt şehri olup olmadığını anlayabilmek için Araplaştırma politikası başlamasında önceki nüfus sayımlarına bakmak gerekir. 1919 ve 1924 yılları arasında Kerkük'ün bağlı olduğu Musul vilayetinde İngilizler, Türkiye ve Irak nüfus sayımı yapmıştır. İngilizlerin 1921 yılında yaptığı sayıma göre, Kürtler 424.720, Araplar 185.763, Türkler 65.895, Yezidiler ise 30.000 olarak tespit edilmiştir. Türkiye'nin Lozan görüşmelerinde sunduğu rapora göre ise, Kürtler 263.830, Yezidiler 18.000, Türkler 146.960 ve Araplar 43.120 olarak gösterilmiştir. Irak hükümetinin 1922-1924 yıllarında tespit ettiği rakamlar şöyledir; Kürtler 494.007, Yezidiler 26.257, Araplar 166.941, Türkler 38.652.⁴⁸ Yezidi olarak gösterilen nüfusun da Kürt olduğu unutulmamalı, bu rakamlarda Kürtlerin nüfusuna eklenmelidir. Değişik devletler tarafından yapılan bu sayımların tek ortak özeliği hepsinde Kürtlerin açık farkla en büyük nüfusa sahip olmasıdır. Ayrıca, Türkler ve Arapların sayım sonuçlarını lehlerine maniple ettikleri ortada-

Uluslararası hukukta bir hak olduğu tartışılmaz olan self-determinasyon Güneyli Kürt halkı tarafından uzun zamandan beridir kul-

lanılmak istenmektedir. Bu amaçla Irak genel seçimlerinin yapıldığı gün Kürdistan'da gayri resmi bir referandum düzenlenmiş ve halkın yüzde 99'u self-determinasyon hakkına evet demiştir. Ayrıca, toplanan 2 milyona yakın imzayla, Birleşmiş Milletlere self-determinasyon için referandumunun yapılması için başvuruda bulunulmuştur.

leriyle ortadan kaldırılacak ve ayrıca mağduriyetlerin telafi edilmesi için gereken önlemler alınacak. Bunun dışında değiştirilen nüfus yapısının düzeltilmesinden sonra Kerkük'te nüfus sayımı yapılacaktır. Belirtmek gerekir ki, Irak devleti 58. Maddenin gereklerini yerine getirmekte şimdiye kadar yetersiz kalmıştır. Daimi Irak Anayasası da Kerkük sorunu ilgili hükümler ihtiva etmektedir. 136. Maddeye göre geçici Anayasanın 58. Maddesi yürürlükte kalmaya devam edecek ve 2007 yılının sonlarında Kerkük'te nüfus sayımı ve halkın iradesini ortaya koyan bir referandum yapılacaktır. Burada değinilmesi gereken bir başka husus ise, geçici Anayasaya göre Bağdat ve Kerkük hiçi bir bölgeye dâhil edilemeyeceğini bildiren hükmüm (m 53/c) daimi Anayasada yer alamamasıdır. Buna göre Kerkük, diğer vilayetler gibi iradesini ortaya koyarak her hangi bir bölgeye dâhil olabilir. Yani Kerkük, 2007 yılından sonra Kürdistan'a katılabilecektir.

Çünkü ikisinin de sayımlarında kendi halklarının sayısı fazla gösterilmiştir. Bu rakamlar Kerkük şehri ve çevresinin Kürt olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Kerkük'ün binlerce yıldır Kürtlerin yaşadığı bir şehir olduğu unutulmamalıdır.

Kerkük' en önemli özeliği başta petrol olmak üzere gaz ve kömür gibi maden yataklarına sahip olmasıdır. Bu durum yıllardan beri Irak hükümetlerinin ilgisini çekmiş ve Kerkük'ün Araplaştırma politikasının ana nedenini oluşturmuştur. Kerkük'te ilk defa 1927'de petrol çıkarılan Baba Gurgur'un yanında Cambur ve Bay Hasan önemli petrol yatakları vardır. Irak'ın petrol üretiminin yarısı Kürdistan'da ki, petrol yataklarından sağlanmaktadır. Irak'ın petrol üretimi 1979 yılında 180 milyon tona ulaşmış, petrol gelirleri ise 26 milyar doları bulmuştur. Kürtler hiç bir zaman bu zenginliklerinden yaralanamamış, aksine Irak hükümetleri buradan elde ettikleri petrol gelirlerini Kürdistan'a karşı silah olarak kullanmış ve bölgeyi Araplaştırmaya çalışmıştır⁴⁹.

Uygulanan Araplaştırma siyaseti, Baas iktidarı devrilineye kadar devam etmiştir. 2000 yılında Irak Devrim Komuta Konseyi ve Irak Devlet Başkanlığı; başta Kerkük'te olmak üzere Kürtlerin sürülmesi, sürülen Kürtlerin yerine Filistinlilerin yerleştirilmesi, Kürtlerin ve Türkmenlerin Arap uyuşuna geçmemeleri takdirde sürülmeleri gibi bir dizi karar almış ve uygulamıştır. Yalnızca 1991 ve 2000 yılları arasında Kerkük ve Xaneqin'de 15.831 aile zorla göç ettirilmiştir⁵⁰. Baas iktidarının bu tehcir politikası uzun yıllar boyunca sistematik bir biçimde bizzat devletin en tepedeki mercileri tarafından yönlendirilmiştir.

C- Self- Determinasyon

Uluslararası hukukta bir hak olduğu tartışılmaz olan self-determinasyon Güneyli Kürt halkı tarafından uzun zamandan beridir kullanılmak istenmektedir. Bu amaçla Irak genel seçimlerinin yapıldığı gün Kürdistan'da gayri resmi bir referandum düzenlenmiş ve halkın yüzde 99'u self-determinasyon hakkına evet demiştir. Ayrıca, toplanan 2 milyona yakın imzayla, Birleşmiş Milletlere self-determinasyon için referandumunun yapılması için başvuruda bulunulmuştur⁵¹.

PDK'nin hazırladığı Irak Kürdistan'ı Bölgesel Anayasası taslağının⁵² giriş kısmında self-determinasyon hakkına şu şekilde vurgu yapılmıştır:

"Anavatanları Kürdistan'da binlerce yıl yaşamış eski bir halk olan Kürtler, tıpkı dünyanın diğer ulusları ve halkları gibi, self-determinasyon hakkını kullanabilecek niteliklere sahip bir ulustur. Self-determinasyon hakkı, Birinci Dünya Savaşı sonunda çıkarılan ve ilkeleri uluslararası hukukun temeli haline gelen Woodrow Wilson'ın On Dört Madde'sinde kabul edilen bir haktır."

Daimi Irak Anayasasının hazırlık aşamasında Kürt tarafı bu hakkın kendileri için Anayasa tarafından ta-

nınmasını talep etmişlerdir fakat bu talepleri Anayasada karşılık bulamamıştır. Bunun yerine Anayasanın giriş kısmının son paragrafında Irak' oluşturulan grupların özgür iradeleriyle bir araya geldikleri dile getirilmiştir. Buradaki "özgür irade" retoriğinden ne anlaşılacağı oldukça yoruma açıktır. Kanaatimizce, öncelikle çıkan sonuç şudur; söz konusu gruplar istemeselerdi bir araya gelemezler, Irak devleti çatısı altında yaşamazlardı. Yani burada halklar self-determinasyon hakkını Irak'tan yana kullanmışlardır. Şartlar değiştiğinde yine bu "özgür iradeye" dayanarak ayrılmayı talep edebilirler.

Bilindiği gibi Anayasa metinleri siyasi şartlara göre şekillenir ve siyasi ortama göre varlıklarını sürdürürler. Self-determinasyon hakkının Anayasada açıkça yer almamasının nedendi siyasi ortamdır yoksa Kürtlerin bu hakka haiz olmamaları değildir. Diğer taraftan bu hak Anayasada yer almış olsa dahi siyasi ortam uygun olmadığı takdirde Kürtler bu hakkı kullanamayacaktı. Ayrıca, şartlar uygun olduğunda Kürtler bu hakkı yine kullanabilecektir. Çünkü self-determinasyon hakkı kaynağını iç hukuktan değil uluslararası hukuktan alır ve Irak devleti self-determinasyonu tanıyan uluslararası hukuk belgelerini zaten imzalamıştır.

Yukarıda söz ettiğimiz siyasi şartların üstünde durmakta yarar var. Öncelikle, Irak'ta en etkin güç olan ABD, ülkede istikrar istemektedir. Böylelikle, askeri harcamaları düşecek ve daha önemlisi savaştan önceki amaçlarına ulaşabilecektir. Anayasada Kürtlere self-determinasyon hakkının tanınması durumunda muhtemelen Araplar buna tepki gösterecek, "direnişçi" gruplar daha fazla taraftar bulacaktı. Ayrıca, Kerkük'te bulunan petrol kuyularından uzun süre isteni-

len oranda petrol çıkarmak mümkün olmayacaktır. Bu ise ABD'nin Ortadoğu politikasıyla çelişmektedir. Bütün bunların dışında Irak'a komşu ve aynı zamanda Kürtlerin yaşadığı devletler buna büyük tepki gösterecekti ve bölge yeni siyasi krizler yaşayacaktı.

Güney Kürdistan'ın bugün bağımsız bir devlet olması mümkün değildir. Yukarıda saydığımız nedenlerin dışında olayın mali boyutu da öneme haizdir. Kerkük petroleri, Kerkük-Yumurtalık hattıyla dünyaya dağılmaktadır. Güney Kürdistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi durumunda Türkiye buna sert tepki gösterecek, büyük ihtimalle bu boru hattını devre dışı bırakacaktır. Bu aşamada bağımsız Güney Kürdistan'ın yaşaması söz konusu olamayacaktır.

Yukarıda saydığımız nedenler bugünün konjonktürünü yansıtmakta, bir ömür boyu bağımsız Kürdistan kurulmayacak anlamına gelmemektedir. Gerçekte, gündemde olana Kerkük-Hayfa petrol hattı devreye girmesi ile Türkiye'ye olan bağımlılık sona erecek, Kürdistan mali açıdan kendisini yaşatabilecek duruma gelecektir. Yine, hiçbir geliri olmayan Sünni-Arap bölgesine, Kerkük petrolerinden uzun süre pay vererek bu kesimin tepkisi engellenebilir. Sünni-Arapların tepki göstermemesi ABD'nin olumsuz tavırını önemli ölçüde değiştirecektir. Ayrıca, ABD'nin çıkarları gelecekte bağımsız Kürdistan'la örtüşebilir. Kanaatimizce, ileride Arapların Anayasaya bağlı kalmamaları veya Kürt dışı bir sorun yüzünden ülkede karışıklık çıkması halinde diğer şartlarda uygunsa bağımsız Kürdistan kurulabilir. Böylelikle, Ortadoğu için Kürdistan istikrarsızlığın kaynağı değil istikrarın kaynağı olacaktır. Çünkü iç çatışma yaşayan bir Irak, ABD'nin isteyeceği son şeydir.

Dipnotlar

- 1) Mihoyan, Ş.X., İki Dünya Savaşı Arasında Irak'ta Kürt Sorunu, Peri Yayınları, İstanbul 1998, s. 17.
- 2) Yıldız, H, Fransız Belgeleriyle Sevr-Lozan-Musul Üçgeninde Kürdistan, Koral Yayınları, Köln 1990, s. 16-17.
- 3) Mihoyan, Ş.X., a.g.e., s. 19-28.
- 4) Hergüner, M, Sevr Anlaşması, Cumhuriyet Strateji, 8 Ağustos 2005, S 58, s. 18.
- 5) Kuchera, Ç, Kürt Ulusal Hareketi, Avesta Yayınları, İstanbul 2001, s. 38
- 6) Izady, M R., Sfeksin Sakalı ve Kerkük, Serbestî, S 10, s. 12.
- 7) Mihoyan, Ş.X., a.g.e., s. 33-35.
- 8) Yıldız, H, XX.Yüzyıl Başında Kürt Siyasası ve Modernizm, Nujen Yayınları, İstanbul 1996, s. 71.
- 9) Kutschera, C., a.g.e., s. 74-77.
- 10) Mihoyan, Ş. X., a.g.e., s. 45-48.
- 11) Minorsky, F., M., Musul Sorunu, Avesta Yayınları, İstanbul 1998, s 33-34.
- 12) Aslan, G., Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler-Örnek Karalar, Beta Yayınları, İstanbul 2000, s 739-740.
- 13) Minorsky, F., M., a.g.e., s. 35-36.

- 14) Kutschera, C., a.g.e., s. 88-97, Mihoyan, Ş.X., a.g.e., s. 51-56.
- 15) Minorsky, F., M., a.g.e., s. 36-43.
- 16) Minorsky, F., M., a.g.e., s. 60- 62.
- 17) Mihoyan, Ş., X., a.g.e., s. 71-90.
- 18) Barzanî, M., Barzanî ve Kürt Özgürlük Hareketi, c I, Doz Yayınları, İstanbul 2005, s. 73-74. Babasının siyasi hayatını anlattığı bu kitabın 74. sayfasında Mesud Barzanî, İngilizlerin babası Mustafa Barzani'ye 1941 yılında bağımsız bir Kürdistan kurma vaadi karşılığında işbirliği teklif ettiklerini fakat Barzanî'nin İngilizlere güvenmediği için bu teklifi ret ettiğini iddia etmektedir.
- 19) Kutschera, C., a.g.e., s. 167-172.
- 20) Barzanî, M., a.g.e., s. 94-97.
- 21) Barzanî, M., a.g.e., s. 99.
- 22) Kutschera, C., a.g.e., s. 175-180.
- 23) Barzanî, M., a.g.e., s. 308, 328-340.
- 24) Kutchera, C, a.g.e., s. 241-242.
- 25) Kutchera, C, a.g.e., 268-288.
- 26) Arı, T, Irak, İran ve ABD, Alfa Yayınları, İstanbul 2004, s. 457.
- 27) 1970 Anlaşmasının tam metni için bakınız: Dinç, R., Geçici Irak Anayasası ve Güney Kürdistan, Komal Yayınları, İstanbul 2004.
- 28) Oran, B., Kalkık Horoz, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1998, s. 31. Kutchera, C, a.g.e., s. 327- 328.
- 29) Barzanî, M, Barzanî ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi c II, Doz Yayınları, İstanbul 2005, s. 279-280.
- 30) Barzanî, M, a.g.e., s. 294.
- 31) 1974 Özerklik Yasasının tam metni için bakınız: Oran, B, a.g.e., s. 302.
- 32) Korn, D. A., Mustafa Barzanî'nin Son Yılları, Serbestî S 16, s 38., Arı, T, a.g.e., s. 157.
- 33) Oran, B., a.g.e., s. 44, Arı, T., a.g.e., s. 420.
- 34) Arı, T., a.g.e., s. 416-418.
- 35) Arı, T., a.g.e., s. 445.
- 36) 686 Sayılı BM Güvenlik Konseyi kararının tam metni için bakınız: Oran, B, a.g.e., s. 315.
- 37) 688 sayılı Güvenlik Konseyi kararın tam metni için bakınız, Oral, B., a.g.e., s. 318-319.
- 38) Oral, B., a.g.e., s. 61-66.
- 39) Arı, T., a.g.e., s. 460-461.
- 40) <http://www.peyamner.com/article.php?id=19841&lang=turkish>.
- 41) Söz konusu metnin tamamı için bakınız: Dinç, R, a.g.e., s. 207.
- 42) Teziç, E., Anayasa Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul 2000, s. 128.
- 43) Çam, E., Siyaset Bilimine Giriş, Der Yayınları, İstanbul 2000, s. 342.
- 44) Geçici Irak Anayasasının tam metni için bakınız: Dinç, R, a.g.e., s. 129.
- 45) PDK ve YNK'nin birlikte Kürdistan Parlamentosuna sunduğu Irak Anayasa taslağının tam metni için bakınız: Dinç, R, a.g.e., s. 207.
- 46) PDK ve YNK'nin Kürdistan Parlamentosuna birlikte sunduğu Irak Kürdistan Bölgesi Anayasası taslağının tam metni için bakınız: Dinç, R., a.g.e., s. 225.
- 47) <http://www.peyamner.com/article.php?id=20895&lang=turkish>.
- 48) Yücel, M., Mezarlığında Bile Arap Bulunmayan Kent: Kerkük, Serbestî, Aralık 2002, S 10, s 47. Minosky a.g.e., s. 21.
- 49) Pirbal, Petrolün Ulusal Ekonomideki Yeri, Serbestî, Aralık 2002, S 10, s. 60-61.
- 50) Rakamlarla Kerkük'te Tehcir ve Araplaştırma, Serbestî, Aralık 2002, S 10, s. 39-40.
- 51) Serbestî, Ocak 2005, S 19, s. 45.
- 52) PDK'nin hazırladığı, Irak Kürdistan'ı Bölgesel Anayasası taslağının tam metni için bakınız: Dinç, R, a.g.e., s. 185.

Kürdistan Başkanı Mesud Barzani'nin 23 Eylülde Duhok Edebiyat Festivalinde Yaptığı Konuşmanın Tam Metni "Kürt Ulusunun Güzel Bir Geleceğe Yürümesi İçin Sağlam Bir Temel Atılmıştır"

Esirgeyen ve bağışlayan yüce Tanrının adıyla
Sevgili bay ve bayan kardeşlerim!

Hepiniz hoş geldiniz. Çok isterdim ki dün (22/9) festivalin açılış gününe katılabileyim. Fakat bizim için daha önce hazırlanan başka bir program nedeniyle ancak bugün festivale katılabilme fırsatım oldu ve severek burada hizmetinize amade oldum.

Kürt dilinin ve Kürt kültürünün daha da zenginleştirilmesi için, kuşkusuz bu festival çok önemli bir adımdır. Biz bir millet olarak kendi tarihimiz, dilimiz ve kültürümüzle büyük bir onur duyuyoruz ki, onur duyabileceğimiz değerli filozof, bilge ve şairlerimizden; Melayê Cizirî, Xanî, Mewlewî, Nalî, Wefayî, Hejar ve Cigerxwîn gibi büyük değerlerimiz var. Ayrıca bir ulusun en önemli dayanaklarından birisi dilidir. O nedenle Kürtçe ile Arapçanın, eşit düzeyde Irak'ın resmi dilleri olması ve bu hususun daimi Anayasadan önceki Irak'ın Geçici Temel Yasasında yer alması için büyük bir çaba sarf ettik. Çünkü Irak'ta yaşayan iki milletiz; birbirimize eşit ve ortağız; bu ortaklığımızı nasıl göstereceğiz? Ortaklık işaretlerinden birisi elbette Kürtçenin resmi dil olmasıydı. Belirttiğim gibi, şüphesiz bu toplantı önemli bir adımdır ve bu toplantıdan iyi bir sonuç çıkacağını ümit ediyoruz. Çünkü Kürdis-

tan halkının düşmanları, sadece tank, top ve savaş uçaklarıyla bize karşı savaşmadılar; aynı zamanda en büyük savaşı dilimize ve kültürümüze karşı yürüttüler. Tüm bunlara rağmen, tıpkı ulusal kimliğimizi koruduğumuz gibi dilimizi de koruyabildik ve bu, bir millet olarak bizim için onur vericidir.

Kürdistan Her Kürdün Evidir

Değerli bay ve bayan kardeşlerim, ben size değerli misafirler diye hitap etmiyorum; çünkü siz misafir değilsiniz, şu anda kendi evinizde, kendi ülkenizde bulunuyorsunuz...

Bir ulus olarak, tarihte bize büyük bir zulüm yapılmıştır; özellikle Birinci Dünya Savaşından sonra siyasi olarak dünya çok önemli değişimlere sahne oldu.

Bu değişim neticesinde, bildiğim kadarıyla ne istediği hiç sorulmayan tek millet veya en azından rızası sorulmayan milletlerden birisi biz olduk. Bir ülkenizin olmasını ve bağımsız olmayı ister misiniz? Veya siz Araplarla mı, Farslarla mı veya Türklerle mi yaşamak istiyorsunuz? gibi sorular hiç sorulmadı. Bize bir olubittiyi dayattılar. Kuşkusuz eğer Kürt ulusunun da rızası alınmış olsaydı, Kürt halkı da diğer her millet

Ne onlar bizi bitirdiler, ne bizim onları yıkmaya gücümüz yetti. Şiddet mantığında ısrar etmek, kan dökmeye devam etmenin dışın-

gibi kendi bağımsızlığını da başka bir şey değil. Hem ilgili ülkelerin kendi zihniyetlerini değiştirmeleri hem de bizim kendi zihniyetimizi değiştirmemiz lazım. Karşılıklı olarak birbirimizin varlığını kabul etmemiz gerekiyor.

Her ulus gibi kendi haklarımıza kavuşacak, kendi kaderimizi belirleyecek uygun bir zaman seçimi gelir ki, bizim de ülkemiz, devletimiz olacak ve kendimizi ne Araplardan, ne Farslardan ne de Türklerden daha aşağı bir statüde görmeyeceğiz. Biz kendimizi onlardan daha üstün de görmüyoruz; onların ne gibi hakları varsa bizim de o haklarımız var; biz kendimizi onlarla kardeş biliyor ve onlara kardeşlik elini uzatıyoruz.

Her ulus gibi kendi haklarımıza kavuşacak, kendi kaderimizi belirleyecek uygun bir zaman seçimi gelir ki, bizim de ülkemiz, devletimiz olacak ve kendimizi ne Araplardan, ne Farslardan ne de Türklerden daha aşağı bir statüde görmeyeceğiz. Biz kendimizi onlardan daha üstün de görmüyoruz; onların ne gibi hakları varsa bizim de o haklarımız var; biz kendimizi onlarla kardeş biliyor ve onlara kardeşlik elini uzatıyoruz.

Biz Hiçbir Halka Karşı Kin ve Düşmanlık Beslemedik

Bizim için onur verici başka bir nokta var ki, hiçbir zaman mücadelemizin halklararası; Kürtlerle Arapların, Farslarla Kürtlerin veya Türklerle Kürtlerin savaşına dönüşmesine asla müsaade etmedik. Hükümetlere karşı savaştık çünkü o hükümetler bize zulüm yaptılar, ancak iki halkın boğazlaşmasına yol açacak davranışlara asla izin vermedik, çünkü biz bunu büyük bir tehlike olarak görüyoruz. Bundan sonra da aynı tutumu almamız gerekiyor, çünkü zorun ve şiddetin zamanı hem bizim için hem Kürdistan'ı kendi aralarında bölen ülkelerin hükümetleri için bitmiştir. Ne onlar bizi bitirdiler, ne bizim onları yıkmaya gücümüz yetti. Şiddet mantığında ısrar etmek, kan dökmeye devam etmenin dışında başka bir şey değil. Hem ilgili ülkelerin kendi zihniyetlerini değiştirmeleri hem de bizim kendi zihniyetimizi değiştirmemiz lazım. Karşılıklı olarak birbirimizin varlığını kabul etmemiz gerekiyor. Eğer söz konusu devletler de Kürt halkının varlığını kabul edecek bir kanaat oluşmuşsa, her bir sorunu kabuletmek ve çözmek de kabildir.

Ama eğer hâlâ bazıları Kürt adında diye bir halkın bulunmadığını savunmaya devam ederse -ki bundan hiçbir çözümün çıkacağına inanmıyorum- biz de deriz ki, eğer Kürt halkının inkârıyla Kürdistan meselesi çözüme kavuşmuş olsaydı, geçen son bir kaç yılda bu mesele halledilmiş olacaktı. Ancak sorun çözülmeyen tam aksine gün geçtikçe daha da kötüleşti, çözümü daha da zorlaştı.

O nedenle biz bu halklara dostluk elini uzatıyor ve bir millet olduğumuzu, hep var olacağımızı ve dava-

Her Kürdün Arzusu Bağımsız Bir Kürdistan'dır

Bugün yapmamız gereken, dünyadaki değişimi tam olarak anlamak ve bu çerçevede hakkımızın ve yetkimizin ne olduğunu bilmek ve bunun gereklerini yapmaktır. Önümüzde ne gibi imkânlar var; kendi hakkımız olanı ne dereceye kadar elde edebiliriz? Ben şahsen bir Kürt olarak öyle inanıyorum ki, her birinize veya burada bulunmayan herhangi bir Kürde ne istediği yönünde bir soru sorulursa, cevabı, tereddütsüz bir şekilde bağımsız bir Kürdistan istiyoruz olacaktır.

Ancak aynı zamanda karşımızda bir realite var ve bu realite, bu talebimizin yerine gelmesini engelliyor. O nedenle çok etkin ve derinlemesine bu meselenin üzerine gitmeliyiz. 10-15 yıl önce, bugün yaşadığımız bu değişiklikleri belki hiç kimse hayal bile edemiyordu. Mümkündür ki, 15 yıl sonra bugünün imkânları açısından hayal diyebileceğimiz büyük değişimler göreceğiz.

Kürt Ulusunun Kendi Bağımsız Devlete Kavuşması Hiçbir Zaman Hayal Değildir

Fakat hiçbir zaman bir ulusun kendi haklarına kavuşması hayal değildir; mesele, bizim açımızdan imkân ve zaman meselesidir. O nedenle çok usta olmalıyız ve bilmeliyiz ki, bugün ortaya çıkan özel bir durum nedeniyle bir parçada kendi halkımızın davasının demokra-

Kendi devlet talebinden söz etmek suç değildir; diğer devletlerin ve komşumuz olan milletlerin de bunu anlaması gerekiyor. Bir

mızı anlamalarını istiyoruz. Bu problemin çözümü, anlayış, diyalog ve birbirini anlamakla olur. Zor ve şiddetle kimse, Kürt halkını kendi haklı davasından caydıramaz. Bu, bir realitedir ve bu konuda gerçekçi olmamız lazım.

Ne düşündüğümüzü size aktarmak için, ben bugün bu toplantıyı bir fırsat olarak görüyorum; çünkü tüm parçalardan bay ve bayan kardeşlerimiz burada bulunuyorlar ve aynı zamanda sizlerin de bu konudaki değerlendirmelerinizi öğrenmek istediğimi de belirtmek istiyorum.

Kürtler Kendi Kafalarındaki Korku Duvarlarını Yıkmalıdır

Çok önemli bulduğum diğer bir nokta ise şudur: Kürt olarak, benliğimizin derinliğine işlemiş o korku duvarının artık yıkılması gerektiğine inanmalıyız ve bundan sonra "ben Kürdüm" demekten asla korkmamalıyız.

Kendi devlet talebinden söz etmek suç değildir; diğer devletlerin ve komşumuz olan milletlerin de bunu anlaması gerekiyor. Bir ulus olarak bağımsızlık hakkımızdır dediğimizde veya böyle bir talepte bulunduğumuz zaman, bunun, hakkımız olduğu ve suç olmadığı bilmesi gerekiyor. Ama bu nasıl olacak, maliyeti ve yöntemi ne olacak? Buna cevaben yine diyorum ki, bu diyalogla ve birbirini anlamakla olur; savaşla bu mesele hal olmaz, bu metotla hak da elde edilmez. Savaştık varlığımızı ispat ettik, savaştık ulusal kimliğimizi koruduk.

Ancak mücadelenin şekli bugünden sonra artık farklıdır; çalışmalarımızı mantıklı bir şekilde yürütmeliyiz mantık ve hikmet için coğrafi ve tarihi hakikatlere bakmalıyız.

Başımız Dik, Alnımız Açık; Mertçe Dövüştük

Ayrıca mücadelemiz ve devrim anlayışımızla gurur duyuyoruz; bize yapılan tüm zulümlere rağmen tek bir gün bile terörist bir eyleme girişmedik; bu konuda uluslar arası hukukun bağlayıcı yasalarını ihlal etmedik.

Ne bir gün bir uçak kaçırıldı, ne de herhangi bir kentin herhangi bir caddesinde bir bomba patladı; sa-

ulus olarak bağımsızlık hakkımızdır dediğimizde veya böyle bir talepte bulunduğumuz zaman, bunun, hakkımız olduğu ve suç olmadığı bilmesi gerekiyor. vaşımızı mertçe yürüttük, kendi ülkemizi, halkımızı savunduk; Kürt halkının kahramanlığıyla, peşmergenin bilek gücüyle mücadelemizi verdik. O nedenle bugün alnımız açık başımız diktir. Dünyada hiç kimse çıkıp parmağını bize uzatarak, özgürlük isteyen devrimci insanların davranışına sığmayan veya bağlayıcı prensipleri ihlal eden şu eyleminiz oldu diyemez.

Başımıza Getirilen Tüm Felaketlere Karşın Hep Barış Elini Uzattık

Çoğu zaman Kürtler savaşçılıkla vasıflandırılır. Aslında bu vasıflandırma da bize yapılan zulümlerden birisidir. Savaş isteyen bir millet değiliz, tam aksine barışçı bir milletiz. Hiçbir gün başka bir milletin toprağına girip onlarla savaşmamışız, savaşı hep kendi kapımızda, kendi evimizde bulmuşuz; kendi evimizi saldırganlardan korumaya çalışmışız ve her fırsatta da onlara barış elini uzatmışız. 1963'ten 1991'e kadar bir dizi anlaşma yaptık, ancak her defasında Irak hükümeti bundan vazgeçti.

1991 yılında, milletimizin başına getirilen bütün felaketlere rağmen; enfalın, kimya baranın, Helpçe'nin ve Kürdistan'ın diğer kent ve köylerindeki kimyasal silah kurbanları hâlâ hastanelerde tedavi görüyorlardı; o sırada da Kürdistanî Cephenin yöneticileri, Bağdat rejimiyle diyalog başlatma yönünde karar aldı. Şimdi de söylüyorum, bizim geçmişte yaptığımız ve gelecekte de yapamayacağımız en büyük fedakârlık, 1991'de Bağdat'a gidip Saddam ve Baas partisiyle diyalog kurmaya çalışmamızdır. Kürt halkına karşı işlenen tüm cinayetlere rağmen bunu yaptık. Bu da, şu gerçeği gösteriyor ki, biz her zaman barışçı bir yolu tercih etmişiz. Ama buna rağmen, onlar barışı tasvip edip önemsemiyorlarsa, bunun kötü sonuçlarından bizi değil kendileri sorumludurlar.

Dolayısıyla hep barış için elimizi uzatmışız; ileride de hep uzatacağız. Ancak aynı zamanda şu da çok kesin olarak bilinmelidir ki, Kürt meselesi konulan o kafesten artık çıkmıştır ve kimsenin onu boğmaya artık imkânı yoktur. 1991 direnişinden sonra Kürdistan'da yeni bir durum ortaya çıktı, ama istikrarlı bir durum değildi. Amerika'nın veya Avrupa'nın ortaya

11 Eylül olayından sonra, Şubat 2002'de Amerika'ya gittiğimiz-

de, Amerika ve onun müttefiklerinin siyasetinin, Irak rejiminin de-

çıkın bu yeni duruma ilişkin net bir politikası da yoktu. 1991'de Amerika, Irak'tan askeri birliklerini geri çekmeye karar verdiği zaman, Genaral Shalycashwilly (sonra Genelkurmay Başkanı oldu) beni ve Mam Celal'ı davet etti, gittik görüştük kendisiyle. O görüşmede general şunları söyledi: "Biz askeri birliklerimizi geri çekeceğiz ancak size ve Irak hükümetine yardımda bulunmak için bir birlik kalacak. Eğer Irak hükümeti size karşı savaşırsa, biz sizi koruyarak ona karşılık vereceğiz. Ancak eğer siz Irak'a karşı savaşırsanız, bunun sorumluluğunu siz taşıyacaksınız ve sizinle ilişkilerimiz sürekli olacaktır."

Clinton işbaşına geldiğinde de aynı siyaset devam etti. Sadece bir değişiklik oldu. Gerçi bu değişiklik çok küçük gözükabilir ancak önemi bakımından çok büyüktü. Bize dediler ki, eğer siz Irak hükümetini kışkırtırsanız, bundan siz sorumlu olacaksınız ancak eğer Irak hükümeti sizi tehdit ederse, buna cevap vereceğiz. Amerikalıların belirlediği yer ve zamanda. Hatta bir defa onlarla yaptığımız bir toplantıda, biz öldüğümüzde bizim için fatiha okumayın dedim. Irak hükümetinin büyük bir devlet karşısında yenildiği doğrudu. Ancak Bağdat rejiminin bize yetecek kadar tank, top ve silahları hala mevcuttu. Amerikalılar, sadece havadan yapılacak olası saldırılara karşı tedbir almışlardı. Karadan gelebilecek saldırılara karşı herhangi bir tedbirleri yoktu. Ya da Duhok, Hewler Süleymaniye gibi şehirlerimize yönelik karadan yapılacak saldırılara karşı açık bir programları bulunmuyordu. Bu konuda sadece kendi gücümüze güvenmemiz gerekiyordu. Şu da bir gerçek ki, şehirleri savunmak dağda savaşmaya benzemiyor ve şehirleri savunmak konusunda imkânlarımız çok sınırlıydı. Şehirlerimizin geçmişte olduğu gibi elden gitme kaygısını hep taşıyorduk.

11 Eylül Olayından Sonra Amerika'nın Tutumu Değişti. Biz Sonu Belli Olmayan Bir Savaşa Katılmadık

Amerika'nın bu konudaki tutumu ne zaman değişti? 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra değişti. Çoğu kez neyin nasıl olacağı konuşuluyordu. Biz de her defasında, halkımızın bir kez daha göç, katliam ve sürgünlerle

değiştirilmesi bunun yerine demokratik bir alternatifi getirilmesi yüz yüze kalmaması gerektiğini söylüyorduk.

O zaman, biz de bu meselenin içinde yer almaya karar verdik. Sonuçta savaş başladı ve peşmerge de çok ciddi bir şekilde bu savaşa katıldı; Irak kurtarıldı, bu arada çeşitli hatalar da yapıldı.

Biz çok net olarak şunları ifade ettik: "Sonuçta büyük bedeller ödedik, halımız büyük zorluklar çekti, bugün öne çıkan bir im-

kân var. Bu imkânın daha da ilerletilmesini istiyoruz. Eğer Bağdat rejiminin değişmesi ve bu rejimin yerine yeni bir alternatif olacak federal, demokratik, çokpartitli bir sistemin kurulması için elinizi uzatırsanız, bu konuda üzerimize düşen ne gibi bir yükümlülük varsa yerine getirmeye ve bedeli ne olursa olsun ödemeye hazırız. Ancak siz sadece rejimi değiştireceğinizi söyler ve bunun alternatifinin ne olacağı tarafımızdan bilinmezse, gerçekten sonu belli olmayan bir durum için hiçbir şekilde bedel ödemeye razı olamayız."

Velhasıl ancak 11 Eylül olayından sonra, Şubat 2002'de Amerika'ya gittiğimizde, Amerika ve onun müttefiklerinin siyasetinin, Irak rejiminin değiştirilmesi bunun yerine demokratik bir alternatifi getirilmesi yönünde fiilen değiştiğini anladık. O zaman, biz de bu meselenin içinde yer almaya karar verdik.

Peşmerge Savaşa Çok Ciddi Bir Şekilde Katıldı

Sonuçta savaş başladı ve peşmerge de çok ciddi bir şekilde bu savaşa katıldı; Irak kurtarıldı, bu arada çeşitli hatalar da yapıldı. Bu hataların en büyüğü Güvenlik Konseyinin 1483 sayılı kararıydı; bu kararın bu şekilde alınmaması gerekiyordu. Ancak bu savaş sadece bizim için değildi. Elbette Amerika ve müttefiklerinin Irak'a gelmesi biz Kürtler açısından bir kurtuluştu; bizi vahşi bir rejimden kurtardılar. O rejim ki, 4500 köyümüzü yerle bir etmiş, Kürdistan'ın her tarafına kimyasal silahlar yağdırmış ve Kürdistanı bir baştan diğer başa Enfal hareketinden geçirmişti. Hâlâ 182 bin insanımızın akıbeti belli değildir; bu insanlarımızı nasıl öldürdüklerini veya onlara ne yaptıklarını, nereye götürdüklerini veya nerede gömdüklerini dahi bilmiyoruz.

Amerika ve müttefikleri gelip bize yardım ettiler, bizi çok vahşi bir rejimden kurtardılar. Burada bize yardım etme nedenleri ne olursa olsun, bize sağladıkları ortam ve güven nedeniyle Kürt milleti ve Kürdistan olarak onlara şükranlarımızı sunuyoruz; iktidarı

Kürdistan halkı olarak başta federasyon talebimiz kabul edildi;

Kürtçe Irak'ta resmi dil oldu; peşmerge resmi bir statü kazandı;

Yitirenler, Amerika ve müttefiklerine işgalci gözle bakabilirler, ancak bizim açımızdan onlar bizi kurtardılar; biz onlarla müttefikiz, onlar demokratik, federal çok partili Irak'ı destekledikleri sürece de hep onlarla müttefik kalacağız.

Elbette çok farklı bir durumdur; bizim için kurtarıcı olanlar başkalarının gözünde işgalci oluyorlar.

Federasyon Talebimizi Anayasayla Garantiledik

Irak'ın kurtarılmasından sonraki adımlar... Tabii diktatörlük rejiminin ortadan kaldırılması, genel anlamda Irak ve Kürdistan halkı olarak, önümüze büyük bir kapı açtı. Birinci ciddi adım Geçici Anayasa'nın hazırlanıp yürürlüğe girmesiydi; bu yasanın bazı eksiklikleri vardı ama bizim için önemi büyük maddeler de içeriyordu. Bir dönem Geçici Anayasa üzerinde çalışıldı ve ta'ki bugüne gelindi. Bugün artık yazgımızı belirleyecek ve çok önemli olan daimi bir Anayasa taslağı oluşturuldu ve bu Anayasa taslağı hem federal parlamento hem de Kürdistan bölge parlamentosu tarafından onaylandı. Ekim'in 15'inde de halkın onayına sunulacak.

Eğer biz çıkıp bu Anayasa bizim açımızdan tüm taleplerimizi karşılayan eksiksiz bir anayasadır dersek doğru değil; eksiklikleri vardır. Ancak bu şartlarda bundan daha iyi bir Anayasada uzlaşmak mümkün değildi diye düşünüyorum. Çünkü biz yalnız kendi başımıza bu Anayasayı yapmadık. Şiiiler, Sünniler ve başka çevreler de var ve bu aşamada Irak çerçevesinde yaşamamız gerektiği kanaatini taşıyoruz. Bundan dolayı birileri çıkıp "Neden bağımsızlık talep etmiyoruz?" diye sorabilirler.

Bağımsızlığı Getirecek Bir Esas Üzerinde Yürüyoruz

Burada, biz Kürt milleti olarak bize kalabilecek, bağımsızlığı getirebilecek bir temel atmak istiyoruz. Onun için elimizdeki de gitmesine neden olabilecek bir bağımsızlığı ilan etmek istemiyoruz. Yukarıdaki sorunun cevabı budur. Şimdilik, sonunda bağımsızlığı getirebilecek bir yapı kurmak istiyoruz; o yüz-

zenginlik kaynaklarının tasarrufu çok adilane bir şekilde düzenlendi ve Kürdistan'ın hizmetine sokuldu ki bugüne kadar bu kaynaklar hep bize karşı kullanılıyordu. Dış temsile gelince, Irak'ın tüm konsolosluklarında Kürdistan temsilcilikleri de bulunacaktır.

den bağımsızlığı da getirmeyecek ancak var olanı da götürecektir bir tutumdan kaçınıyoruz.

Ancak eğer biz bu Anayasayı diğer Anayasalarla

kıyaslarsak, göreceğiz ki, Irak tarihinde bunun kadar iyi bir Anayasa yapılmamıştır. Kürdistan halkı olarak başta federasyon talebimiz kabul edildi; Kürtçe Irak'ta resmi dil oldu; peşmerge resmi bir statü kazandı; zenginlik kaynaklarının tasarrufu çok adilane bir şekilde düzenlendi ve Kürdistan'ın hizmetine sokuldu ki bugüne kadar bu kaynaklar hep bize karşı kullanılıyordu. Dış temsile gelince, Irak'ın tüm konsolosluklarında Kürdistan temsilcilikleri de bulunacaktır.

Öncelik Bölge Anayasasıdır.

Tüm Etnik ve Dini Azınlıkların Haklarının da Bizim Korumamızdır

1991'den bu yana bölgede çıkarılan kanunların hepsi resmi olarak geçerlidir. Kürdistan hükümetinin elindeki yetkilerle ilgili kanunlarda bir ihtilaf çıktığında öncelik bölgesel kanunlarıdır. İkincisi, Kürtlerin çabası neticesinde diğer ulusal ve dini azınlıkların da (Türkmen, Asurî-Keldani, Ezidi, Mesihî, Sabiye vs. kardeşlerimizin) hak ve özgürlükleri Anayasal güvence altına alındı. Oysa Kürt tarafı sadece Kürt halkının haklarını savunmakla görevliydi. Ancak Kürtler, bu Anayasa sürecinde, Irak'taki bütün ulusal halkların ve tüm insan temel hak ve özgürlüklerinin, kadın haklarının da savunucuları oldular. Bu da bizim için büyük bir şereftir.

Tabii neticede bu Anayasanın her bir şeyini biz kendimiz yazmadık. Başkaları da bu işin içinde bulunuyordu. Ancak eğer bazı eksiklikleri varsa bunları da Bölge Anayasasıyla gidermeye çalışacağız.

Ancak bu fırsattan yararlanarak belirtmek istiyorum ki, tüm Kürdistan halkının bu Anayasaya "evet" oyu vermesini rica ediyorum. Neden? Çünkü Anayasa referandumla onaylansa da onaylanmasa da, bu yılın sonunda yine genel seçimlere gidilecektir. Önümüzdeki seçimde yeni kurulacak parlamentoda mevcut denge kalmayabilir. Tüm ihtimaller ve işaretler bunu gösteriyor. Ve eğer parlamentodaki denge aleyhimize bozulur ve o şekilde yeni bir Anayasa hazırlığına gidi-

Şunu da belirtmek istiyorum ki, burada, Kürdistan'da elde edeceğimiz her kazanım, aynı zamanda sizin içindir de. Burası eviniz-

lirse, mevcut Anayasa taslağında yer alan haklarımızın önemli bir kısmına el atılabilir; bu da bizim için çok tehlikeli olur. Bu hepimiz için ulusal bir davadır,

herhangi bir siyasi parti ve örgütün dar perspektifiyle bu meseleye bakmamak lazım. O nedenle tekrar tüm Kürdistan halkından rica ediyorum; herkes sandık başına gitsin ve bu Anayasaya "evet" desin. Çünkü bu bizim için altın değerinde bir fırsattır ve bu doğrultuda güzel bir geleceğe öncülük edecek milletimiz için sağlam bir temel atılmıştır. (İnşallah)

Şimdi Kürdistan'da Anayasal ve yasal kurumların oluşturulmasıyla meşgulüz. Kürdistan'ın iyi bir model olmasına çalışıyoruz. Ulusal ve dini, mezhebi farklılıkların bir arada, huzur içinde ve özgürce yaşayabilmesi için bunun sadece Irak'a değil her yere model olmasını arzuluyoruz.

Kerkük ve Diğer Yerler de Yasal Bir Şekilde Kürdistana Gececek

Kararlı bir şekilde Kerkük ve diğer Kürt yerleşim birimlerinin Kürdistan yönetimine geçmesi gerektiğinden söz ederken gayemiz, diğer topluluklara haksızlık etmek veya onların haklarını gasp etmek değildir. Tıpkı Arap ve Türkmen kardeşlerimiz gibi, biz de Kerkük'ün ulusal, dini mezhebi anlamda bir arada yaşamanın örneği olmasını istiyoruz. Ancak mesele Kerkük'ün kimliğiyle ilgilidir; Kerkük'ün kimliği Kürdistan'dır ve bu tartışma konusu olamaz. Bu konudaki haklılığımız ve kararlılığımız, başkalarının hakkını gasp veya ihlal edeceğimiz anlamına gelmiyor.

Bu sorunun 2007 yılına kadar halledilmesi gerektiği konusunda anlaşmış bulunmaktayız. Bu noktada geçici Anayasanın 58. maddesinin bir gereği olarak

dir; bu çeşit festivallerin düzenlenmesi ve sonuç alması için daha çok fırsatlar çıkacağını ümit ediyorum ve bu konuda elimizden ne gelirse, hizmetinizde olacağız. Biz tek bir ulusuz ve hiçbir kuvvet bizi birbirimizden ayıramaz.

2007 yılına kadar bölge sınırlarının belirlenmesi gerekiyor. Irak'ın orta ve güneyinde bulunan sorunlar da, vilayetlerin idari sınırlarının belirlenmesiyle ilgili

yapılacak değişikliklerden kaynaklanıyor. O nedenle 58. maddenin yerine getirilmesi ve Kürdistan'ın diğer yerlerinin sorunsuz ve yasal bir şekilde Kürdistan bölgesine geçmesi için böyle bir zaman gerekiyordu.

Kürdistan'ın Her bir Kazanımı Tüm Kürtlerindir

Şunu da belirtmek istiyorum ki, burada, Kürdistan'da elde edeceğimiz her kazanım, aynı zamanda sizin içindir de. Burası evinizdir; bu çeşit festivallerin düzenlenmesi ve sonuç alması için daha çok fırsatlar çıkacağını ümit ediyorum ve bu konuda elimizden ne gelirse, hizmetinizde olacağız. Biz tek bir ulusuz ve hiçbir kuvvet bizi birbirimizden ayıramaz.

Burada tüm komşularımıza bir dostluk ve kardeşlik mesajını da iletmek, dostluk elini uzatmak istiyorum. Hiçbir şekilde komşularımızla aramızda problem çıkmasını istemiyoruz. Ortaya çıkan her bir sorunu diyalogla halletmek istiyoruz. Biz Türklerin, Arapların ve Farsların mutluluğunu istiyoruz; dilerim ki onlar da bizim mutluluğumuzu istesinler. Biz onlara düşman değil, dostuz. Onların da bizi dost, kardeş ve komşuları olarak bilmelerini ümit ediyoruz. Politikamız, stratejimiz budur. Aynı zamanda hiç kimsenin bize zulüm yapmasını da kabul etmeyiz.

Temer Ramazan ve arkadaşlarına çok teşekkür ediyorum ki, bugün Duhok'ta bu fırsatı bize sundular. Sizinle birlikte olmanın mutluluğunu yaşadım. Bir kez daha çok hoş geldiniz, zahmet edip buraya kadar geldiniz hepimize çok teşekkür ediyorum.

Neyi Bir Arada Tutuyoruz?

Peter W. Galbraith* Niyeti kesinlikle öyle olmamasına rağmen, George W. Bush 2003 yılında Irak'ın işgali emri- ni verdiğinde Irak'ı bölmüş oluyordu. Amerika Birleşik Devletleri Saddam Hüseyin'i ikti- dardan uzaklaştırmakla kalmayıp, aynı zamanda, Sünni Arap azınlığın ülkeyi yönetmesine imkan veren kurumlar olan orduyu, güvenlik güçlerini ve Baas Partisini de tasfiye edip or- tadan kaldırdı. 1991 Yılından beri Saddam Hüseyin yönetiminden bağımsız olan Kürdistan da kendi de facto bağımsızlığını güçlendirme yolunda ilerledi. Irak devletinin kuruluşundan bu yana baskı altında olan Irak Şiileri de Irak'ın güneyinde bir teokrasi oluşturdular ve ar- tık Bağdat'taki merkezi bir yönetimin kendilerini yönetmesini hiçbir şekilde istememekte- dirler. Nitekim yeni Irak Anayasası da bu durumu hemen hemen tümüyle onaylamaktadır.

Birleşik Irak devletinin tarihe karışmasın- dan ötürü yas tutmanın hiçbir mantığı yok. Irak'ın 80 yıllık tarihi boyunca Sünni Arap diktatörler, Saddam Hüseyin'in Kürtlere ve Şi- ilere uyguladığı soykırımlar ve kitlesel katli- malarla zirveye ulaşan acımasız baskılarla ül- keyi bir arada –ve kendilerini iktidarda- tut- muşlardı. Ahlaki bir olgu olarak, Kürtlerin ba- ğımsızlık hakkı, Litvanyalıların, Hırvatların veya Filistinlilerin bağımsızlık haklarından da- ha aşağı değildir. Ve eğer Irak Şiileri kendi iş- lerini kendileri yürütmek istiyorlarsa ve hatta kendi devletlerine bile sahip olmak istiyorlar- sa, hangi demokratik ilkelere dayanılarak onla- rın bu haklarına karşı çıkılabilir? Eğer birleşik bir Irak'ın bedeli yeni bir diktatörlükse, bu ol- dukça yüksek bir bedeldir.

ülkedeki Kürtler açık ve net bir şekilde laiktir ve dünyada en çok Amerika yanlısı olan halk- ların başında gelmektedir. Kürtler neredeyse oy çokluğuyla, Irak ile herhangi bir işlerinin olmamasını istemektedir. Irak Şiileri ise, beğen- lim ya da beğenmeyelim, ağırlıklı olarak İran yanlısı dinci partilere oy vermiştir. Kendi tercihleri olmakla birlikte, Irak'ın Sünni Arap- ları da anayasa meclisini boykot etmişlerdir. Sünniler adına konuştuklarını iddia eden bazı liderler birleşik bir devlet istediklerini söylü- yor ama öyle görünüyor ki onların asıl kaygısı artık Irak'ı yönetemiyor olmaları. Ustaca başa- rılsa bile, Amerika liderliğindeki ulus inşası bu bölünmelerin üstesinden gelemez.

Anayasa her üç grubu da yerli yerine oturt- maktadır. Her grup kendi bölgesine sahip ola- bilir. Federal yönetim kademesindeki birkaç özel konu dışında, bölgesel hukuk geçerli ola- caktır. Böylece Kürdistan laik olmaya devam

* Eski ABD Hırvatistan Büyükeçisi olan yazar, Silah Denetimi ve Silahsızlanma Merkezinde diplomatik üyedir. Yazar aynı zamanda Kürt liderlere danışmanlık yapmıştır.

Irak Kürtleri, Şiileri ve Sünni Arapları, birleşik bir devletin inşası için elzem olan ortak değerleri ve özlemleri paylaşmamaktadır. Bu

Daha şimdiden Sünni Araplar ile Şiiler arasındaki keskin çatışmaların ön hatlarına taşınmıştır. Kürdistan'ın Irak'tan ayrılması –ki

edebilir, Şiiler ise, eğer onların bileşimi bunu isterse, Irak'ın güneyinde bir İslam devleti kurabilirler. Bölgeler kendi ordularına sahip olabilirler ve kendi bölgelerindeki su ve petrol kaynaklarını kontrol edebilirler.

Mantık bize şunu söyler; Sünni Araplar artık Irak'ı yönetmedikleri olgusunu kabul ettiklerinde, anayasal çerçevenin aslında onları Şii çoğunluğun hakimiyeti karşısında koruduğunu fark edeceklerdir. Anayasal çerçeve, bazılarının korktuğunun aksine Sünni Arapları meteliksiz bırakmamaktadır ve Sünni Araplar Irak'ın petrol gelirlerinden kendi paylarına düşeni alacaklardır. Fakat Kürdistan ve Şii güney kesimleri kendi bölgelerinde yeni petrol yataklarının yönetimi üzerinde söz sahibi olacaklardır. Sünni Araplar yönetimdeyken, Irak petrol gelirlerini kendi gelişimleri için –aynı zamanda Kürdistan ile güneyin yıkımı için- kullanmışlardı. Kürtler ve Şiiler bunun tekrarlanmasına izin vermeyeceklerdir.

Amerika Birleşik Devletleri şu anda Irak'ın birliğinin korunmasına değil, iç savaşın yaygınlaşmasını önlemeye odaklanmalıdır. Anayasa petrol, toprak sorunu ve çatışmayı yoğunlaştırabilecek bir faktör olan merkezi iktidarın denetimi gibi konuları çözmektedir. Bu maddelere işlerlik kazandırılması, özellikle de etnik açıdan karışık olan Kerkük vilayeti konusunda Kürdistan ile Arap Irak arasında var olan toprak ihtilafının çözümü için yoğun diplomatik çabalara ihtiyaç olacaktır. 31 Aralık 2007 tarihine kadar yapılacak bir referandum Kerkük'ün statüsünü belirleyecektir. Bu arada Amerika Birleşik Devletleri Kerkük için özel bir statüyü teşvik etmeli, referandumun sonuçlarını kaybedenler için mümkün olduğu kadar sancısız hale getirecek şekilde tüm toplumların iktidar paylaşımını desteklemelidir.

Irak'taki siyasi çözüm oluşabilecek bir koalisyona da zemin hazırlayabilir. Yabancı güçlerin Kürdis-

tan'da herhangi bir güvenlik rolü yoktur ve güneydeki rolleri de yalnızca minimal düzeydedir. Sünni bölgelerde ise odak noktası, ılımlı politik unsurlarla ilişkili olabilecek bir bölgesel ordunun kurulması olmalıdır. Bush yönetimi şimdi bir Irak ordusunun bulunduğunu iddia etse de, esasen bu ordu Bağdat'taki sivil otoritelere değil, mensup oldukları etnik gruplara bağlı olan homojen Kürt, Şii, Sünni Arap alaylarından oluşmaktadır.

Bölgelerinde savaşan Irak askerleri kendi vatandaşları değil de Kürtler ve Şiiler olarak görüldüğünde, Sünni Arap bölgelerde kalpleri ve beyinleri kazanmak zor olacaktır. Teröristlere karşı savaşma arzusunda olan ama işbirlikçi olmak istemeyen Sünni Arap aşiretleri vardır. Koalisyon güçlerini Kürdistan'da konuşlandırabilir; buradaki toplum bu güçleri sıcak karşılamaktadır ve ayrıca Sünni Arap ordusu teröristlere karşı adım atmakta yetersiz kaldığında ya da isteksiz davrandığında Koalisyon güçleri devreye girmeye hazır olacaktır.

Irak'ın bölünmesiyle birlikte Bağdat merkezi bir soruna dönüşmektedir. Dinsel ve etnik olarak karışık olan Bağdat, daha şimdiden Sünni Araplar ile Şiiler arasındaki keskin çatışmaların ön hatlarına taşınmıştır. Kürdistan'ın Irak'tan ayrılması –ki bu çok da uzak olmayan bir gelecekte kaçınılmaz görünüyor- Bağdat'ı çok fazla etkilemeyecektir fakat Sünni Arapların ve Şiilerin ayrılıp bağımsız devlet kurmaları bir kargaşa yaratacaktır. Neyse ki bu çok daha az olasıdır, özellikle de federal düzenlemeler işlerlik kazanırsa.

Yugoslavya 1991'de bölündüğünde, birinci Bush yönetimi bütün diplomatik çabalarını ülkenin bir arada tutulması üzerine yoğunlaştırmış ve tutum, yaklaşan savaşın durdurulmasında hiçbir işe yaramamıştı. Bu hatayı Irak'ta yeniden tekrarlamamalıyız.

Washington Post
İngilizceden çeviren: Cemal Atilla

Self-Determinasyon ve Reel Politikanın Kürtler ve Filistinliler Üzerindeki Yansımaları

Shlomo Avineri*

Sarayevo 1990'lı yılların başında kuşatma altındayken, savaş içinden çıkıp gelen Müslüman Bosna devlet başkanı Aliya İzzetbegoviç Washington'u ziyaret etmişti. Yardım arayışları içindeydi. O sıralar, BM tarafından eski Yugoslavya'nın bileşenlerine uygulanan silah ambargosu silahsız Bosnalılar karşısında Sırp ordusunun üstünlüğünü güvence altına almaktaydı.

İzzetbegoviç Washington'daki resmi çevrelerden sempati dolu sözcükler işitiyordu ama Sırp saldırganlığı karşısında ona hiçbir somut yardım sunulmamıştı. Umudunu kaybeden İzzetbegoviç Washington'daki bir think tank kuruluşunda bir dizi araştırmacı ve gazeteciyle bir araya gelmişti. Halkının karşı karşıya olduğu hazin durumu açıklayıp, Bosnalı Müslümanların, kendi bağımsızlıklarının tanınması için gerekli olan Avrupa Birliği koşullarının tümüne sahip olduğunu vurguladıktan sonra, uluslararası ilişkiler konusundaki nice seçkin teoriyi gölgede bırakacak bir yüz ifadesiyle içini çekmişti.

“Bosna'daki her şeyin,” diyordu İzzetbegoviç, “aynı olduğunu, sadece bizim Müslüman değil de Kuzeyli Protestanlar olduğumuza düşünün. İskandinav ülkelerindeki kamuoyu hiç şüphesiz kendi hükümetlerine bize silah ve hatta gönüllü göndermesi için baskı yapacaktı; herhalde Minnesota ve Wisconsin

den gelen ABD senatörleri ABD müdahalesi için lobi yapacaklardı. Bizim sorunumuz şu ki, Bosnalı Slav Müslümanlar olarak bizim dünyada hiçbir akrabamız yok, bu yüzden gerek stratejik olarak gerekse de dayanışma anlamında bize yardım etmek kimsenin çıkarlarına denk düşmemektedir.”

Toplantıda bulunan pek çok kişinin Yahudi olduğunu fark eden İzzetbegoviç, (ne de olsa Yahudiler Bosnalı Müslümanlara ve sonra da Kosovalı Arnavutlara yardım edilmesi çağrılarında ön sıradaydı) hüznü bir şekilde sözlerini şöyle sürdürmüştü; “ve eğer Amerika Birleşik devletlerinde beş milyon Bosnalı Müslüman olsaydı, Amerikan politikası hiç kuşkusuz oldukça farklı olacaktı.”

İzzetbegoviç modern tarihin, pek çok kişinin göz ardı etmeyi tercih ettiği bir boyutuna parmak basıyordu; bir ulusal hareketin başarılı olabilmesi için jeopolitik müttefiklere ihtiyacı vardır. Böylesi müttefiklerden yoksun olan

* Kudüs İbrani Üniversitesinde siyaset bilimi dersleri verip, ilk defa 1837 yılında Almanya'da yayımlanan ve bu alandaki ilk sosyalist yapıt olan Moses Hess'in The Holy History of Mankind [İnsanlığın Kutsal Tarihi] adlı eserini İngilizce çevirisini Cambridge University Press için yapmıştır.

Bu bizi büyük kaybedenlere getiriyor. Bunların başlıcaları –Ermenilere ek olarak- yakın zamanlara kadar Kürlerdi. Bu halk, bu-

ulusal hareketler –tarih, coğrafya ve kan bağı gibi nedenlerden dolayı- çoğu zaman başarısız olur. Bu müttefikler çoğu zaman emperyal güçlerdir ve bu

yüzden her ulusal kurtuluş savaşı reel politika ile yakından bağlantılıdır; bu gerçeklik ise genellikle ulusal hareketlerin temsilcilerini sıkıntıya sokar ve onların self-determinasyon hakkını tartışma konusu yapar. Bu gerçeklik hiçbir şekilde yadsınmaz.

On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllardaki Avrupa milliyetçiliğinin tarihine şöyle bir bakmak gerekir. Avrupalılar 1820’lerdeki Yunan ulusal mücadelesini anımsadıklarında, Lord Byron Missolonghi’nin romantik, yiğitçe (ve de gereksiz) ölümünü düşünür. Ama daha çok şey söz konusuydu. Yunanistan’ın Osmanlılardan bağımsızlık elde etme mücadelesinde Britanya ve Rus diplomatik desteği olmasaydı, dağlık bölgelerde yaşayan Yunanlılar ve Hidra adasında Arnavutça konuşan denizciler yenilgiye uğrayacaklardı. Daha sonraki on yıllarda kurulan Sırbistan için de aynı şey geçerlidir; gerek Britanya gerekse de Rusya’daki kamusal destek daha sonra her iki örnek için de önemli bir rol oynamıştı. Bunlar Müslüman Türklere karşı savaşan Hıristiyanlardı ve bu da Yunan ve Sırp ulusal kurtuluş mücadelelerinde dinsel ön yargıların en azından soylu Aydınlanma düşünceleri kadar rol oynadığı anlamına geliyordu.

Romanya ve Bulgaristan 1870’li ve 1880’li yıllarda bağımsızlıklarını elde ettikleri zaman da aynı dinamikler iş başındaydı. 1878 yılında yapılan Berlin kongresinde beklenmedik bir koalisyon oluşmuştu; Disraeli ve Bismarck, Türk yönetiminden bağımsızlaşma mücadelesi veren bu iki (Hıristiyan) topluma destek vermişti. Gladstone daha sonra “Bulgar katliamları” hakkında sürdürdüğü kampanyada Müslüman karşıtı ön yargıları kamçılıyarak kayde değer bir siyasi sermaye edinmişti.

Aynı şey Ortadoğu için de geçerlidir. 1914’ten önce Arap milliyetçiliği zayıftı. O tarihlerde Arap milliyetçiliği ağırlıklı olarak Hıristiyan Arap çevrelerle sınırlıydı ve onlar da bunu Osmanlı İmparatorluğunun yönetimi altında olan gayri müslümler olarak buldukları marjinal konumdan sıyrılma yöntemi olarak görüyorlardı. Müslüman Araplar arasında Türklere

günkü Türkiye, İran, Irak ve Suriye sınırlarının keşiştiği dağlık bölgede yaşamaktadır. Farsçaya yakın bir Hint-Avrupa dili konuşmaktadır ve yabancılar onu “Türkler” ya da “Araplar” olarak gör-
düklerinde öfkelenmektedir.

karşı kamuoyunu harekete geçirmek kolay değildi, özellikle de Padişah aynı zamanda bir halife ve Müminlerin Komutanı olduğu için. Sonuç olarak, Arap

ayaklanması olarak bilinen Britanya destekli hareket, İstanbul’daki yozlaşmış yöneticiye karşı geliştirilen bir “cihat” olarak sunulmuştu. T.E. Lawrence (“Arabistanlı Lawrence”), emperyal kinizm ile çöl Bedevilerine duyulan romantik duyguları kendi kişiliğinde özdeşleştirmişti. Suriye, Irak ve Filistin’deki Araplar kısa bir süre içinde İngilizlerin ihanetine uğradıklarını hissetmişlerdi ama bu durum, Arap milliyetçiliğinin dünyada ilk defa İngiliz emperyalizminin eseri olarak boy gösterdiği olgusunu değiştirmez. Dünyada, doğumunda belli günahlarla içli dışlı olmayan hiçbir ulusal hareket yoktur.

Siyonizmin durumu da böyledir. 1917 yılındaki Balfour Deklerasyonunda, Filistin’de bir Yahudi “ulusal yurdunun” kurulması için İngiliz desteği verilmesini içeren örtük bir dil vardı (ki böyle bir yurdun neye tekabül edeceğine hiç değinilmemişti). 1930’lu ve 1940’lu yıllara gelindiğinde, Siyonistler İngilizlerin ihanetine uğramasalar da, İngilizler tarafından yalnız bırakıldıklarını düşünmeye başlamışlardı ki bu da kutsal olmayan ittifakların kırılmağını gösteren bir başka örnektir. İngilizler Birinci Dünya Savaşında hem Arap hem de Yahudi milliyetçiliğini kullanmaya çalıştıkları için, halk “iki kez vaat edilmiş Topraklar” ile alya etmeye başlamıştı.

Kaybedenler

Bu bizi büyük kaybedenlere getiriyor. Bunların başlıcaları –Ermenilere ek olarak- yakın zamanlara kadar Kürlerdi. Bu halk, bugünkü Türkiye, İran, Irak ve Suriye sınırlarının keşiştiği dağlık bölgede yaşamaktadır. Farsçaya yakın bir Hint-Avrupa dili konuşmaktadır ve yabancılar onu “Türkler” ya da “Araplar” olarak gördüklerinde öfkelenmektedir. Toplumları modern öncesi aşiretsel bir yapıya dayanmaktadır ve Kürt beylikleri Osmanlı Fars yönetimleri altında belli bir özerkliğe sahip olmalarına rağmen, Kürtler bugüne kadar hiçbir zaman kendi devletlerine sahip olamamışlardır. En ünlü Kürt şahsiyeti 1187 yılında

Kürtler devlet kuracak olası bir ulus olarak uluslararası siyaset

sahnesinden kayboldu. Ama bölgesel politika sahnesinde kaybol-

Kudüs'ü haçlılardan geri alan Selahattin olmuştur. Selahattin önce İslami kimliğin sonra da Arap milliyetçiliğinin ikonu haline gelmiştir (pan-Arapçı bir aydına Selahattin'in etnik

olarak Kürt olduğunu anlatmaya çalışırsanız, saklanacak bir delik aramalısınız kendinize). Bir devletten yoksun olan Kürtler, kendi dillerinde eğitim yapma, dillerini konuşma ve ortak bir kimlikten mahrum kalmışlardır. Kemalist Türkiye'nin Kürtlere "Dağlı Türkler" demekten vazgeçmesi için onlarca yılın geçmesi gerekmiştir.

Tutarlı bir siyasal örgütlenmeden yoksun olan Kürtler, Birinci Dünya Savaşından sonra Paris'te yapılan barış konferansında tamamen yetersiz bir heyet tarafından temsil ediliyorlardı. Buna rağmen, 1920 yılında Osmanlılarla Müttefik devletler arasında imzalanan Sevr anlaşması bir Kürt devleti öngörüyordu.

Anlaşmanın "Kürdistan" başlıklı III. Kısmı ayrıntıları dile getirir. 62.Madde güneydoğu Türkiye'de "ağırlıklı olarak Kürt nüfusun yaşadığı bölgeler" için İngiliz, Fransız ve İtalyanlardan oluşan bir komisyonun yönetiminde "yerel özerkliğin kurulacağını" söyler. Özerk Kürt bölgesinin kurumları altı ay içinde kurulacaktı. Daha da önemlisi, 64.Madde özerkliğin de ötesine geçerek şöyle der; "eğer bir yıl içinde [özerk] bölgedeki nüfusun çoğunluğu Türkiye'den bağımsızlık isterse... ve eğer Milletler Cemiyeti Konseyi böyle bir bağımsızlığın verilmesini tavsiye ederse, o zaman Türkiye bu tavsiyeye uyacağını ve söz konusu bölgelere tüm yetkiyi ve hakları vereceğini burada kabul eder." Anlaşma böylesi bir durumda, "bugüne kadar Musul vilayetine dahil edilen Kürdistan bölgesinde yaşayan Kürtlerin gönüllü olarak ayrılıp bağımsız Kürt Devleti kurmalarına hiçbir şekilde itiraz edilemeyeceğini" belirtir.

Oysa bunların hiçbiri olmayacaktı. Sevr Anlaşması, Birinci Dünya Savaşından sonraki pek çok anlaşma gibi, kazanan tarafın kaybeden tarafa, yani Almanya, Avusturya, Macaristan ve Türkiye'ye dayattığı bir anlaşmaydı. Yeni bir savaş Sevr anlaşmasını tamamen geçersiz hale getirecekti. Anlaşmanın hayata geçirilmesine henüz vakit varken, İtalya ve Yunanistan, çatırdamakta olan bir Türkiye'den daha fazla top-

madılar. 1930'lu yıllarda Irak'ta bir dizi Kürt isyanı oldu ve İkinci Dünya Savaşından sonra da İran'ın bir bölgesinde Sovyet desteğiyle bağımsız bir Kürt cumhuriyeti kuruldu. 1970'li yıllarda kuzey Irak'taki Kürtler İran Şahı'nın ve dolaylı olarak İsrail'in) yardımıyla ve ABD'nin takdisleriyle Baas rejimine karşı ayaklandılar.

rak ele geçirmeye çalışıyordu. Başlangıçta bunu başardılar da. İzmir'i işgal eden Yunan güçleri ardından da Anadolu yaylalarına doğru yürüyüşe geçiyordu. Fakat bozguna uğramış

Türk ordusu toparlanıp karşı saldırılara başladı ve bu süreç Mustafa Kemal'i (daha sonra Atatürk denildi) iktidara getirdi. Mustafa Kemal Yunanlılar ve İtalyanlara karşı bir dizi savaşı kazandı, halifeliği ortadan kaldırdı ve Türkiye'nin ulusal bir cumhuriyet olduğunu ilan etti. Bundan çıkan sonuç modern Türkiye oldu. Sevr anlaşması artık gücün gerçekliğini temsil etmiyordu. Müttefikler (yenilgiye uğramış Yunanlılar ve İtalyanlar dahil) ile güçlü, kendine güvenen yeni Türk devleti arasında yeni bir anlaşma için müzakereler başlayacaktı.

Sevr anlaşması nasıl ki Türkiye'nin güçsüzlüğünü temsil ediyorduydu, 1923 Temmuz ayında yapılan Lozan anlaşması da Türklerin zaferini ve Müttefiklerin göreceli zayıflığını temsil ediyordu. İngiliz Dış İşleri Bakanı Lord Curzon daha sonra şöyle diyecekti; "Şimdiye kadar barış anlaşmalarımızı dikte ettik. Şimdi ise, bizimki yokken, kendisinin hazır bir ordusu olan bir düşmanla müzakere yapıyoruz. Duyulmamış bir şey." Böylelikle bağımsız Ermenistan elden gidiyordu (Ermenistan'dan geriye kalan bölgeler Sovyetler Birliği'ne dahil edilecek ve ancak 1991 yılında bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkacaktı). Benzer şekilde, bağımsız bir Kürdistan'ın kurulmasını vaat eden mekanizma da elden gitmişti. Türkiye Kürdistan bölgelerinin bir kısmını bugüne kadar elinde tutarken, Musul da Irak'ın bir parçası oluyordu. Lozan anlaşmasında ne Ermenistan ne de Kürdistan geçmektedir.

Mülksüz Halk

Kürtler devlet kuracak olası bir ulus olarak uluslararası siyaset sahnesinden kayboldu. Ama bölgesel politika sahnesinde kaybolmadılar. 1930'lu yıllarda Irak'ta bir dizi Kürt isyanı oldu ve İkinci Dünya Savaşından sonra da İran'ın bir bölgesinde Sovyet desteğiyle bağımsız bir Kürt cumhuriyeti kuruldu. 1970'li yıllarda kuzey Irak'taki Kürtler İran Şahı'nın ve dolaylı olarak İsrail'in) yardımıyla ve ABD'nin takdisle-

Kürtlerin bir "iç mesele" olduğunu savunmak (Türkiye, Irak ve İran için) sorunu ertelemekten başka bir işe yaramaz. Hele de Ha-

riyle Baas rejimine karşı ayaklandılar. Fakat ABD politikasında yaşanan bir değişiklik –ve bir İran-İrak anlaşması- Kürtlere verilen

İran desteğinin kesilmesine neden oldu. Ayaklanmaları yenigiye uğradı. Irak 1980 yılında Humeyni yönetimi-ndeki İran'a saldırdıktan sonra, ABD hükümeti örtük olarak Bağdat'ı destekledi, çünkü o zamanlar Tahran başlıca tehdit olarak görülüyordu.

Türk hükümeti kendi sınırları içindeki ayaklanmaya karşı savaş açtığı da ABD politikası çok farklı değildi. PKK –Leninist Kürt gerillaları- davasını yaymak için hem Türkiye'de hem de Avrupa'da kamusal alanlarda bombalama eylemleri yaptı. PKK'nin uyguladığı terörizm Filistin Kurtuluş örgütü tarafından uygulanan teröre eşdeğerti. Ama yine de ABD anlaşılır nedenlerden dolayı hiçbir zaman Türkiye'nin verdiği acımasız baskıcı karşılığı sorgulamadı. PKK Sovyet destekli bir örgüt olarak kurulmuştu ve Türkiye karşısındaki Amerikan tutumu yakın zamana kadar hep şöyle olmuştu; "Türkleri üzme-yin." Avrupa kamuoyu da aynı şekilde sessizdi. İsrail'in Cenin kampına yaptığı tek bir acımasız saldırı, Avrupa kamuoyunda, Türkiye'nin yıllardan beridir Kürtlere uyguladığı zalimce sistematik terörle müca-dele uygulamalarından çok daha fazla gürültü çıkarı-yordu. Bir devletten yoksun olan mülksüz Kürtler Avrupa'da Filistinlilere verilen desteğin en küçük bir kısmını bile asla bulamamışlardır.

Filistinlilere bu kadar çok destek verilirken Kürtlere neden bu kadar az destek verilmiştir acaba? Bunun nedeni herhalde İran, Irak ve Türkiye'nin özellikle de sol çevrelerde çok fazla dostu sahip olması değildir. Kürtlerin bir "iç mesele" olduğunu savunmak (Türkiye, Irak ve İran için) sorunu ertelemekten başka bir işe yaramaz. Hele de Halepçe'ye atılan zehirli gazlar hatırlandığında bu açıklama kesinlikle bir cevap teşkil edemez. Üstelik ne BM ne de onun çeşitli ajansları bu konuları hiçbir zaman görüşmemiş-tir. Cenevre'deki yıllık toplantılarında İsrail'i kınamay-ı artık bir gelenek haline getirmiş olan BM İnsan Hakları Komisyonu Kürtlerin içinde bulunduğu ha-zin durumu hiçbir zaman ele almamıştır.

BM'nin –en azından dolaylı olarak- Kürtlere refe-rans yapan ilk kararı Güvenlik Konseyinin Nisan

1991 yılında aldığı 688 sayılı karardır. Saddam Hüseyin'in Kürtlere yaptığı baskıların ayyuka çıktığı bir dönemde bu anlaşma,

ABD ve onun müttefikleri tarafından kuzey Irak'ta bir "Uçuşa Kapalı Bölge" oluşturulmasını meşrulaştırılmaktadır. Kuveyt savaşından sonra Saddam'ın saldırdığı Kürtler yüz binlerce kişilik kitleler halinde Türkiye sınırına doğru kaçmıştı. Mültecilerin kış ortasında dağlardaki o görüntülerinin televizyonlara yansması Amerika Birleşik Devletleri'ni, Uçuşa Yasak Bölgeyi oluşturacak "Çekiç Güç" operasyonu başlatmak zorunda bırakıyordu. Bu orijinal olarak İngiltere başbakanı John Major'ın bir Kürt güvenli bölgesi kurma düşüncesine dayanıyordu.

Irak'taki korunaklı Kürt bölgesi nihayet uluslararası arenada belli bir meşruiyet kazandı. Güvenlik Konseyinin 688 sayılı kararı Irak'ın baskıcı politikalarını sert bir dille eleştiriyordu. Ama yine de bu karar hala Kürtlerden onların adını zikrederek bahsetmiyor, yalnızca Saddam'ın baskılarına uğrayan "Irak vatandaşlarından" söz ediyordu. Bundan sonra, Saddam Hüseyin 2003 yılında iktidardan düşünceye dek, Kürtler dünyanın gündeminden düştüler. Bu arada, Müttefiklerin koruması altında, kuzey Irak'ta şu veya bu şekilde işleyen bir devletçik kurmayı başardılar.

Aliya İzzetbegoviç'in Washington'daki düşünceleri burada yeniden karşımıza çıkmaktadır. Ama daha bütünlüklü bir cevap için tarihe, 1938-1939 kışına geri dönmek yararlı olabilir. O zamanlar Neville Chamberlain liderliğindeki İngiliz hükümeti, yatıştırma-ların işe yaramadığını ve savaşa hazırlanmak gerektiğini idrak etmişti. Kitlesele uçak ve tank üretimi başlatılmış ve radar geliştirilmişti. İngiltere aynı zamanda Ortadoğu politikasını da değiştirmişti. 1936 yılında Filistin'de başlayan Arap ayaklanması ile mücadele etmek yerine, Londra, Almanya'ya karşı savaşa hazırlanmak için Arap tarafını yatıştırmaya karar verdi. Kabine tutanakları Londra'nın kararının gerisinde yatan acımasız gerçekçiliği belgelemektedir: Araplar Hindistan'a dek uzanan emperyal rotanın ayaklarından biridir; Hindistan Müslümanları –ki raj-lara en sadık olan gruptur- yabancılaştırılmamalıdır; Yahudilerden daha fazla sayıda Arap var; ve –bu kadarıyla da sınırlı değil- Arapların Nazilerin tarafını

Eğer böyle bir şey mümkün olursa, Kürtlerin self-determinasyonu solun verdiği destekle değil, Bush yönetiminin tartışmalı politika-

tutmak gibi bir seçenekleri vardır, Kudüs'teki Alman yanlısı müftü ya da Irak'ta Reşit Ali el Haylani liderliğindeki Nazi yanlısı milliyetçiler bunun örneklerdir. Yahudilerin ise Alman yanlısı bir seçenekleri yoktu.

1939 yılında –ve de bugün- Arapların sayısının Yahudilerin sayısından daha fazla olduğu olgusu bize, Arap-İsrail çatışmasının dünya tarafından algılanışı hakkında epeyce fikir vermektedir. İşte dünyanın Kürtlere yönelik tutumu da, Arapların ve Türklerin sayısının Kürtlerden daha fazla olduğu olgusu tarafından belirlenmiştir. Açıkçası mesele sayı meselesi değil. Bu aynı zamanda Arap –ve Müslüman- devletlerin güçleri meselesidir. Petrol ve Türkiye'nin stratejik konumu da bunun bir parçasıdır. Üstelik Kürtler yalnızca küçük bir halk değil, ama aynı zamanda güçlü dostları olmayan bir halktır. Kürtler dışarıda çok sayıda güçlü kuzenleri ve kardeş müttefikleri olmayan bir ulustur.

ları sayesinde kazanılmış olacaktır. Herhalde sol cemahtaki kimi çevrelerin kendi vicdanlarını kurcalamalarının vakti gelmiştir. Hegel'in "kurnaz akıl" düsturuna, yani büyük tarihsel sonuçların her zaman tarihsel aktörlerin niyetinden kaynaklanmadığı düşüncesine inanan bizler bir kez daha ve ahlaki tercihlerimize karşı olarak haklı çıkabiliriz.

Bu durum Avrupa ve Amerikan solunun sicilinde kara bir lekedir. Tek teselli şu olabilir, Saddam'ın devrilmesiyle oluşan mevcut jeopolitik durum belki de Irak Kürtlerine tarihte ilk defa ya federal ve demokratik bir Irak çerçevesinde

ya da nihayi olarak kendi devletleri biçiminde, güneşin altında bir yer kazandırabilir. Eğer böyle bir şey mümkün olursa, Kürtlerin self-determinasyonu solun verdiği destekle değil, Bush yönetiminin tartışmalı politikaları sayesinde kazanılmış olacaktır. Herhalde sol cemahtaki kimi çevrelerin kendi vicdanlarını kurcalamalarının vakti gelmiştir. Hegel'in "kurnaz akıl" düsturuna, yani büyük tarihsel sonuçların her zaman tarihsel aktörlerin niyetinden kaynaklanmadığı düşüncesine inanan bizler bir kez daha ve ahlaki tercihlerimize karşı olarak haklı çıkabiliriz.

Disset Magazine
İngilizce'den Çeviren: Cemal Atila

Irak Anayasası (Taslak Metin)*

Dibace (Başlangıç)**

Elçilerin, peygamberlerin yurdu, kutsal imamların, uygarlığın önderlerinin ve alfabenin yaratıcılarının istirahatgâhı, aritmetiğin beşiği Mezopotamya'nın evlatlarıyız: insanlığın ilk yasası topraklarımızda yazıldı; dünya uluslarının en soylu adalet dönemi bizim ulusumuzda yaşandı; toprağımızda peygamberin ve evliyaların takipçileri ibadet ettiler, filozoflar ve bilim adamları kuramlar geliştirdi, yazarlar ve şairler eserler verdi.

Allah'ın üzerimizdeki hakkını tanıyarak; milletimizin ve yurttaşlarımızın çağrılarını uyararak; dinî (ve millî liderlerimizin ve millî kuvvetlerimiz ile siyasetçilerimizin) çağrılarını ve yüce din yetkililerimiz, liderlerimiz ve reformcularımızın ısrarına kulak vererek; despot çetenin uyguladığı mezhep baskılarının yaşattığı acıları hatırlayarak; Irak'ın şehitlerinin — Sünnî ve Şii, Arap, Kürt ve Türkmen ve bütün topluluklardaki kardeşlerimizin — çektikleri acıları düşünerek, halk isyanında kutsal kentlere (ve güneye) yapılan haksızlığı göz önüne alarak (ve toplu mezarların, yürüyüşlerin, Düceyl'in ve diğerlerinin acılarıyla yanarak); Halepçe' de, Barzan' da, Enfal' da ve Kürtlere yönelik diğer katliamlarda yapılan baskıların yaşattığı acıları hatırlayarak; Beşir'deki Türkmenlerin dramını ve Irak'ın diğer bölgelerindeki (batı bölgesindeki halkın liderleri, sembolleri, aşiret liderleri tasfiye edildi, aydınları yerlerinden edildi, biz de onlarla el ele, omuz omuza mücadele verdik) trajedileri hatırlayarak, mezhep ayrımına, ırk mücadelesine, bölge ayrımına, ayrımcılığa (ve insanların yok edilmesine) yer olmayan yeni bir Irak, geleceğin Irak'ını yaratmak için tarihimizde ilk kez kadın erkek, genç yaşlı milyonlarca seçmen 30 Ocak 2005'te sandık başına gittik. Terör ve takfirî [*Birini kâfir ilan etmek*] bizi bir hukuk devleti inşa etmek için uğraşmaktan caydıramadı. Mezhep ayrımcılığı ve ırkçılık, bizi ulusal birliğimizi güçlendirmek için birlikte hareket etmekten, iktidarı barışçıl biçimde değiştirmenin yollarını aramaktan, servetin adil dağılmasını ve herkes için fir-

sat eşitliğini sağlamaya çalışmaktan alıkoymadı. Bizler, felaketlerden henüz kurtulmuş, demokratik, federal, cumhuriyetçi bir sistem içinde geleceğe güvenle bakan — kadını erkeği, genci yaşlısıyla - Irak halkı olarak hukukun üstünlüğüne saygı duymaya, şiddet politikasını reddetmeye, kadınlara ve haklarına, yaşlılara ve bakımlarına, çocuklara ve sorunlarına özen göstermeye, farklılık kültürünü yaygınlaştırmaya, terörü ortadan kaldırmaya kararlıyız. Birliğimizi kendi irademizle, özgürce kurmaya, geleceği sağlam kılmak için geçmişin hatalarından ders almaya kararlı olan biz Irak halkı, ilahi iletilerdeki değerler ve ülküler ile bilim ve uygarlıktaki gelişmeler doğrultusunda oluşturduğumuz, Irak halkının birliğini, Irak'ın toprağı ve egemenliğini koruyacak bu kalıcı anayasaya bağlı kalacağımızı taahhüt ediyoruz.

BİRİNCİ KISIM: GENEL ESASLAR

Madde (1): Irak Cumhuriyeti bağımsız, egemen bir devlettir ve yönetim şekli demokratik, federal, temsili (parlamentar) cumhuriyettir.

Madde (2):

I- İslam, devletin resmî dini ve yasaların ana kaynağıdır: (a) İslam'ın tartışılmaz kurallarına aykırı hiçbir yasa çıkarılamaz. (b) Demokrasi ilkelerine aykırı hiçbir yasa çıkarılamaz. (c) Bu anayasada belirtilen haklar ve temel özgürlüklere aykırı hiçbir yasa çıkarılamaz.

2- Bu anayasayla Irak halkının çoğunluğunun Müslüman kimliği ve her bireyin (Hıristiyan, Yezidi, Sebiye) bütün dinî hakları, inanç ve dinî ibadet özgürlüğü güvence altına alınır.

Madde (3): Irak, içinde farklı etnik kökenler, dinler ve mezhepler bulunan bir ülkedir. İslam dünyasının bir parçasıdır ve Irak'ın Arap halkı da Arap ulusunun bir parçasıdır.

Madde (4):

1- Irak'ın iki resmî dili Arapça ve Kürtçedir. Eğitim yönetmeliklerine uygun olarak Iraklılar çocuklarına devlete ait eğitim kurumlarında Türkmençe ya da Asurice (ve Ermenice) gibi anadillerinde ya da özel eğitim kurumlarında başka bir dilde eğitim aldırma hakkına sahiptir.

2- "Resmî dil" ifadesinin kapsamı ve bu maddenin hükümlerinin nasıl yerine getirileceği, aşağıdakilerin yapılmasını öngören bir yasa ile tanımlanır:

(a) resmî gazetenin her iki dilde de yayınlanması.

(b) parlamento, bakanlar kurulu, mahkemeler ve resmî toplantılar gibi resmî alanlarda bu iki dilden birinde demeç, beyanat, ifade verilmesi.

(c) iki dildeki resmî belgelerin ve yazışmaların tanınması ve resmî belgelerin her iki dilde de yayınlanması.

(d) eğitim kurallarına uygun olarak bu iki dilde eğitim veren okulların açılması.

(e) senet, pasaport, pul gibi eşitlik ilkesini gerektiren bütün diğer alanlarda iki dilin kullanılması.

3- Kürdistan bölgesindeki federal hükümetler ve kurumlarda her iki dil kullanılır.

4- Türkmençe ve Asurice (bu grupların sayıca fazla olduğu idarî bölgelerde resmî dil sayılır.)

5- Nüfusun çoğunluğu genel referandum sonucu onay verirse bir bölgede ya da eyalette yerel bir dil, ek resmî dil olarak kabul edilebilir.

Madde (5): Hukukun üstünlüğü esastır, halk doğru, gizli (genel) oy ve anayasal kurumlar yoluyla yetki ve meşruiyetin kaynağıdır.

Madde (6): Hükümet bu anayasada ortaya konulan demokratik ve barışçıl yöntemlerle el değiştirir.

Madde (7):

1- Irak'ta ırkçılığı, terörü, takfiri mezheplerin ortadan kaldırılması düşüncesini savunan, kışkırtan, haklı gösteren ya da yayan yapılanmalar ve eğilimler, özellikle de Saddam'ın Baas'ı ve her türlü sembolü yasaktır. Baas, Irak'ta yasalara göre tanımlanacak olan çok partili siyasal sistemin içinde yer alamaz.

2- Devlet, terörün her biçimiyle savaşır ve topraklarının (terör) eylemleri için bir üs, koridor ya da alan işlevi görmesini önlemeye çalışır.

Madde (8): Irak, iyi komşuluk ilkelerine uyar, başka ülkelerin iç işlerine karışmaz, çatışmaları barışçıl yöntemlerle gidermeye çalışır, ilişkilerini ortak çıkarlar ve benzer muamele temelinde kurar ve uluslararası yükümlülüklerine uyar.

Madde (9):

1- (a) Irak silahlı kuvvetleri ve güvenlik organları, ayrımcılık ya da dışlama olmaksızın dengeli bir biçimde temsil edilen Irak halklarından oluşur. Bu kuvvetler, sivil güçlerin emri altında olup Irak'ı savunurlar; Irak halkları üzerinde baskı oluşturma işlevi görmez, siyasal işlere karışmaz ve iktidarın el değiştirmesinde hiçbir rol oynamazlar.

(b) Silahlı kuvvetler çerçevesi dışında askerî milis kuvveti oluşturmak yasaktır.

(c) Irak silahlı kuvvetleri ve personeli — Savunma Bakanlığı'nda ve bu bakanlığa bağlı herhangi bir daire ya da kuruluşta çalışan askerî personel dâhil — siyasal seçimlerde aday olamazlar. Silahlı kuvvetler mensupları, adayların seçim kampanyalarında çalışamaz, Savunma Bakanlığı yönetmeliklerine göre yasak olan eylemlerde bulunamazlar. Bu kişilerin seçimlerde oy kullanma hakları bu yasağın kapsamında değildir.

(d) Irak millî istihbarat teşkilatı bilgi toplar, ulusal güvenliğe yönelik tehditleri değerlendirir ve Irak hükümetine tavsiyelerde bulunur. Teşkilat sivillerin kontrolündedir; yürütme organının denetimine tabidir; hukuka ve tanıyan insan hakları ilkelerine uygun olarak çalışır.

(e) Irak hükümeti Irak'ın nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların çoğaltılmaması, geliştirilmemesi, üretilmemesi ve kullanılmamasına ilişkin uluslararası yükümlülüklerine saygı duyar ve uyar. Bu tür silahların geliştirilmesi, üretilmesi ve kullanılması için gerekli malzeme, araç gereç, teknoloji ve iletişim sistemlerinin kullanılması yasaktır.

2- Askerlik hizmeti bir yasa ile düzenlenir.

Madde (10): Irak'taki kutsal emanetler ve dinî yerler, dinî ve kültürel varlıklardır. Devlet bunların kutsallığını

korumak ve bu alanlarda özgürce (dinî) ibadet yapılmasını sağlamakla yükümlüdür.

Madde (11): Irak cumhuriyetinin başkenti Bağdat'tır.

Madde (12):

1- Irak bayrağı, amblemi ve ulusal marşı Irak halklarını simgeleyecek biçimde yasayla belirlenir.

2- Madalyalar, resmî tatiller, dinî ve millî bayramlar ve (Hicrî ve Miladî) takvimler yasayla belirlenir.

Madde (13):

1- Bu anayasa Irak'taki en üstün yasa kabul edilir. Bu anayasa ülkenin istisnasız her yerinde bağlayıcıdır.

2- Bu anayasaya aykırı hiçbir yasa çıkarılamaz; bölgesel anayasalarında ya da başka yasalarda bu anayasaya aykırı bölümler hükümsüzdür.

İKİNCİ KISIM: HAKLAR VE ÖZGÜRLÜKLER

BİRİNCİ BÖLÜM: HAKLAR

Bir: Medenî ve siyasal haklar.

Madde (14): Iraklılar cinsiyet, ırk, uyruk, köken, renk, din, mezhep, inanç, düşünce ya da toplumsal ya da ekonomik durum ayrımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Madde (15): Herkes yaşama, güvenlik ve özgürlük hakkına sahiptir ve bu hakların kullanılması yalnızca yasalar uyarınca, ilgili yargı organının kararıyla sınırlanabilir ya da durdurulabilir.

Madde (16): Fırsat eşitliği bütün Iraklılara tanınan bir haktır, devlet bunu sağlamak için gereken adımları atar.

Madde (17):

1 — Başkalarının haklarını ya da genel ahlak ilkelerini ihlal etmedikçe herkes özel hayatının korunması hakkına sahiptir.

2 — Konutun kutsallığı koruma altındadır. Yargı kararı ve kanuna uygun durumlar dışında konutlara girilemez ve içlerinde arama yapılamaz.

Madde (18):

1 — Iraklı babanın veya Iraklı ananın çocuğu olan herkes Iraklıdır.

2 — Irak uyruğu bütün Iraklıların hakkıdır ve vatandaşlıklarının temelidir.

3 — (a) Doğuştan Iraklı olan hiçbir kimse herhangi bir sebeple Irak vatandaşlığından çıkarılamaz. Vatandaşlıktan çıkarılanlar vatandaşlıklarını geri isteme hakkına sahiptir, bu durum yasayla düzenlenir.

(b) Irak vatandaşlığı, vatandaşlığa kabul edilmiş kişilerden kanunla belirlenen durumlarda geri alınır.

4 — Her Iraklı birden çok vatandaşlık hakkına sahiptir. Yönetici ya da üst düzey güvenlik konumunda görevli olanlar başka bir ülkenin vatandaşı olamazlar. Bu durum yasayla düzenlenir.

5 — Irak vatandaşlığı Irak'taki nüfus yapısını bozacak bir iskân politikası gerçekleştirmek amacıyla verilemez.

6 — Vatandaşlığa ilişkin yönetmelikler yasayla düzenlenir ve yönetmeliklerle ilgili davalar ilgili mahkemelerde görülür.

Madde (19):

1 — Yargı bağımsızdır, yargının üzerindeki tek güç hukuktur.

2 — Suçun ve cezanın kapsamı metinde belirtilenle sınırlıdır. Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan yasanın suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; işlediği bir suç için kimseye o suçun vuku bulduğu zaman yürürlükte olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

3 — Yargı organları yargılanmak herkese tanınmış ve güvence altına alınmış bir haktır.

4 — Savunma hakkı kutsaldır ve soruşturmanın ve yargılanmanın her aşamasında güvence altındadır.

5 — Sanık adil ve yasal bir mahkemece suçu ispatlanana kadar masumdur. Sanık serbest bırakıldıktan sonra, yeni kanıt ortaya çıkmadıkça, aynı suçlamayla ikinci kez yargılanamaz.

6 — Herkes bütün yargı ve yönetim işlemlerinde adil muamele görme hakkına sahiptir.

7 — Mahkemece aksi belirtilmedikçe duruşmalar herkese açıktır.

8 — Cezai sorumluluk şahsidir.

9 — Aksi belirtilmedikçe yasalar geriye dönük olarak işleyemez ve bu durum vergi ve rüsum yasalarını kapsamaz.

10 — Davalının lehine olmadıkça ceza hukuku geriye dönük olarak uygulanmaz.

11 — Mahkeme ağır ya da hafif bir suçla isnat edilen ve avukatı olmayan davalılar için masrafı devlet tarafından karşılanacak bir avukat tayin eder.

12 — (a) (Keyfî) tutuklama yasaktır.

(b) Kimse, yasalara uygun, sağlık ve sosyal hizmet olanakları bulunan ve devlet kontrolünde olan yerler dışında tutuklu ya da hükümlü olarak hapiste bulundurulamaz.

13 — Hazırlık soruşturması belgeleri, sanığın tutuklanmasından sonraki 24 saat içinde ilgili yargıca gönderilecektir, bu süre yalnızca bir kereliğine 24 saatliğine uzatılabilir.

Madde (20): Kadın erkek bütün yurttaşlar kamuyu ilgilendiren konularda katılımcı olma, seçme ve seçilme gibi siyasal haklardan yararlanma hakkına sahiptir.

Madde (21):

1 — Hiçbir Iraklı yabancı kurumlara ve yetkililere teslim edilemez.

2 — Irak'a siyasi iltica yasayla düzenlenir, siyasi mülteci yabancı bir kuruma teslim edilemez ve kaçtığı ülkeye zorla geri gönderilemez.

3 — Siyasi iltica hakkı, uluslararası suçlar ya da terör suçları işleyenler ile Irak'a zarar verenlere tanınmaz.

İki: Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar

Madde (22):

1 — İyi bir hayat güvencesi sunan bir işte çalışmak bütün Iraklıların hakkıdır.

2 — İşçi ve işverenler arasındaki ekonomik ilişki, toplumsal adalet kuralları göz önünde bulundurularak yasayla düzenlenir.

3 — Devlet, sendikalara ya da meslek örgütlerine katılma (sendika ya da meslek örgütü kurma) hakkını güvence altına alır. Bu durum yasayla düzenlenir.

Madde (23):

1 — Özel mülkiyet koruma altındadır ve mal sahibi yasal sınırlar içinde mülkiyetten yararlanma hakkına sahiptir.

2 — Mülkiyete yalnızca kamu yararı söz konusu olduğunda uygun bir bedel karşılığında el konulabilir. Bu durum yasayla düzenlenir.

3 — (a) Her Iraklı Irak'ın her yerinde mülk sahibi olma hakkına sahiptir ve başka hiç kimseye kanunla muaf bırakılanların dışında gayrimenkul sahibi olma hakkı tanınmaz.

(b) Nüfus değişikliği amacıyla mülk edinmek yasaktır.

Madde (24): Devlet, işçilerin, malların ve Irak sermayesinin bölgeler ve eyaletler arasında serbest dolaşımını güvence altına alır. Bu durum, yasayla düzenlenir.

Madde (25): Devlet, ülke kaynaklarının tamamına yatırım yapılmasını, kaynakların çeşitlendirilmesini ve özel sektörün teşvik edilip geliştirilmesini sağlayarak Irak ekonomisinin modern ekonomik temellere göre reformdan geçirilmesini güvence altına alır.

Madde (26): Ülkede farklı sektörlere yatırım yapılması özendirilir. Bu durum, yasayla düzenlenir.

Madde (27):

1 — Kamu mülkiyeti kutsaldır, onu korumak her vatandaşın görevidir.

2 — Kamu mülkiyetinin korunması ve idaresine ilişkin yönetmelikler, kullanılmasına ilişkin koşullar ve mülkiyetin elden çıkarılabileceği durumlar yasayla düzenlenir.

Madde (28):

1 — Vergiler ve harçlar yalnızca yasayla konulur, değiştirilir, toplanır ya da kaldırılır.

2 — Dar gelirli bireylerin vergiden muaf tutularak geçinmek için gereken asgari ücreti kazanmaları sağlanır. Bu durum, yasayla düzenlenir.

Madde (29):

1 — (a) Aile toplumun temelidir ve devlet onun varlığını, ahlakî ve dinî değerini korur.

(b) Devlet annelerin, çocukların ve yaşlıların korunmasını güvence altına alır; çocuklar ve gençlerin bakımlarını üstlenerek yeteneklerini geliştirebilmeleri için uygun koşulları sağlar.

2 — Aileler çocuklarını büyütme, onlara eğitim vermek ve bakımlarını üstlenmekle yükümlüdür; çocuklar da ebeveynlerine özellikle ihtiyaç, sakatlık ya da yaşlılık hallerinde saygı göstermek ve bakmakla yükümlüdür.

3 — Çocukların ekonomik açıdan sömürülmesi kesinlikle yasaktır ve devlet çocukların korunmasını sağlamak için her türlü önlemi alır.

4 — Aile, okul ve toplumda şiddet ve kötü muamele yasaktır.

Madde (30):

1 — Devlet, bireyin ve ailenin — özellikle çocuklar ve kadınların — özgür ve onurlu bir hayat sürmesi için gerekli olan sosyal sigorta ve sağlık sigortasını sağlar, vatandaşlarını cehaletten, korkudan ve yoksulluktan korumak için çalışır ve vatandaşlarına konut, rehabilitasyon ve bakım olanakları sunar. Bu durum, yasayla düzenlenir.

(2 – Devlet, Iraklıların yaşlılık, hastalık, sakatlık, mültecilik ya da yetimlik ya da işsizlik halinde sosyal refaha kavuşmalarını ve sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını

sağlar; vatandaşlarını cehaletten, korkudan ve yoksulluktan korumak için çalışır; vatandaşlarına konut ve rehabilitasyon olanakları sunar ve bakımlarını üstlenir. Bu durum, yasayla düzenlenir.)

Madde (31):

1 — Her Iraklı sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir; devlet kamu sağlığından sorumludur ve farklı türlerde hastaneler ve sağlık kuruluşları inşa ederek korunma ve tedavi olanakları sunar.

2 — Bireyler ve dernekler devletin denetimi altında hastane, dispanser ya da özel klinik inşa etme hakkına sahiptir. Bu durum, yasayla düzenlenir.

Madde (32): Devlet, engelliler ve özel gereksinimleri olanların bakımlarını üstlenir ve toplumsal hayata katılmalarını sağlar. Bu durum, yasayla düzenlenir.

Madde (33):

1 — Herkes sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.

2 — Devlet çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin korunmasını sağlamakla yükümlüdür.

Madde (34):

1 — Eğitim toplumun ilerlemesinde rol oynayan ana etkenlerden biridir ve devletin güvence altına aldığı haklardan biridir. İlkokul eğitimi zorunludur ve devlet cehaletle savaşı güvence altına alır.

2 — Iraklıların her aşamada parasız eğitim alma hakları vardır.

3 — Devlet insanlığa yararlı olacak, barışçıl amaçlar için kullanılacak bilimsel araştırmayı teşvik eder; yaratıcılığı ve üstün başarıyı destekler.

4 — Özel okullar ile devlet okullarındaki eğitim kâminin güvencesi altındadır.

İKİNCİ BÖLÜM: Özgürlükler**Madde (35):**

1 — (a) Herkesin özgürlüğü ve haysiyeti koruma altındadır.

(b) Hiç kimse yargı kararı olmaksızın tutuklanamaz ya da soruşturmayla alınamaz.

(c) Ruhsal ya da fiziksel her türlü işkence ve gayriinsani muamele yasaktır. Zorla, tehditle ya da işkenceyle ifade alınamaz, fiziksel ya da ruhsal zarara uğrayan kişinin tazminat talebinde bulunma hakkı vardır.

2 — Devlet, bireyi düşünce, din ya da siyaset alanında her türlü baskıdan korumakla yükümlüdür.

3 — Zorla çalıştırma, kölelik ve köle ticareti, kadın ve çocuk ticareti ve seks ticareti yasaktır.

Madde (36): Kamu düzenine ve ahlaka aykırı olmadıkça devlet

1 — her türlü ifade özgürlüğünü

2 — basın, yayın, medya ve dağıtım özgürlüğünü

3 — toplantı ve barışçıl protesto özgürlüğünü güvence altına alır.

Madde (37):

1 — Siyasal örgüt ve parti kurma ve üyesi olma hakkı güvence altındadır ve yasayla düzenlenir.

2 — Hiç kimse bir siyasal parti ya da örgütün üyesi olmaya ya da üyesi kalmaya zorlanamaz.

Madde (38): Posta, telgraf, telefon, elektronik araçlar ya da başka yöntemler aracılığıyla haberleşme ve değiş tokuş özgürlüğü güvence altındadır. İletilen bilgiler yasa ya da güvenlik gereksinimi olmadıkça izlenemez, dinlenemez ve ifşa edilemez.

Madde (39): Iraklılar kendi dinleri, mezhepleri, inançları ve seçimleri doğrultusunda kimliklerine uygun yaşamak konusunda özgürdür ve bu durum yasayla düzenlenir.

Madde (40): Herkes düşünce (vicdan ve ideoloji) özgürlüğüne sahiptir.

Madde (41):

1 — Her dinin ve mezhebin mensupları,

(a) dinî ibadetlerini Hüseyinilerin dinsel törenleri de dâhil yerine getirmekte

(b) dinî vakıfları ve kurumları idare etmekte özgürdür ve bu durum yasayla düzenlenir.

2 — Devlet, ibadet özgürlüğünü ve ibadet yerlerinin korunmasını güvence altına alır.

Madde (42):

1 — Irak yurttaşları Irak içinde ve dışında hareket, seyahat ve ikamet etme özgürlüğüne sahiptir.

2 — Hiçbir Iraklı, ülkesinden sürgün edilemez, uzaklaştırılmaz, ülkesine geri dönmesi yasaklanamaz.

Madde (43):

1 — Devlet, sivil toplum kuruluşlarının etkinliğini arttırmaya ve meşru hedeflerini barışçıl yöntemler kullanarak gerçekleştirmeleri için onları destekler, gelişmeleri ve bağımsızlıklarını korumayı sağlar. Bu, yasayla düzenlenir.

2 — Devlet, Iraklı aşiretlerin ve kabilelerin durumlarını iyileştirmeye çalışır, gelişmekte olan topluma katkıda bulunacak din, hukuk ve yüksek insanî değerlerle uyum içindeki meseleleriyle ilgilenir ve insan haklarına aykırı aşiret geleneklerini yasaklar.

Madde (44): Herkes, Irak'ın onayladığı ve bu anayasanın ilkeleri ve kurallarına aykırı olmayan uluslararası insan hakları sözleşmeleri ve antlaşmalarda yer alan haklardan yararlanma hakkına sahiptir.

Madde (45): Bu anayasada belirtilen haklar ve özgürlükler yalnızca kanunla sınırlandırılabilir; bu sınırlama hakkın ya da özgürlüğün özünü zedeleyici nitelikte olmamalıdır.

**ÜÇÜNCÜ KISIM:
FEDERAL İDARE**

Madde (46): Federal idare güçler ayrılığı ilkesine uygun olarak işleyen yasama, yürütme ve yargı yetkilerinden oluşur.

BİRİNCİ BÖLÜM: YASAMA YETKİSİ

Madde (47): Federal yasama organı Temsilciler Konseyi ve Birlik Konseyi'nden oluşur.

BİR: Temsilciler Konseyi (Parlamento).

Madde (48):

1 — Temsilciler Konseyi, her 100.000 Irak vatandaşına bir temsilci düşecek sayıda seçilmiş üyeden oluşur. Bu

üyeler bütün Irak halkını temsil eder; genel, doğrudan, gizli oyla seçilir ve bütün halk gruplarını temsil etmeye çalışırlar.

2 — Temsilciler Konseyi'ne üye olmak için aday olan herkes tam nitelikli bir Iraklı olmalıdır.

3 — Adaylık ve seçmenlik koşulları ile seçimlere ilişkin her şey yasayla düzenlenir.

4 — Temsilciler Konseyi, istifa eden, görevden alınan ya da vefat eden üyelerinin yerine kimlerin ne koşullarla geçeceğine ilişkin bir yasa hazırlar.

5 — Temsilciler Konseyi üyeliği ile başka bir resmî görevi aynı anda yürütmek yasaktır.

Madde (49): Temsilciler Konseyi üyeleri göreve başlamadan önce aşağıdaki şekilde ant içerler:

“Yasal görevlerimi ve sorumluluklarımı bağlılıkla ve adanmışlıkla yerine getireceğime, Irak'ın bağımsızlığını ve egemenliğini koruyacağıma, Irak halkının çıkarlarının bekçisi olacağıma, Irak topraklarını, göklerini, sularını, servetini, demokratik federal sistemini koruyacağıma, kamunun ve özel sektörün haklarını ve yargının bağımsızlığını korumak için çalışacağıma ve kanunları dürüst ve tarafsız olarak uygulayacağıma Allah'ın adıyla ant içerim. Allah şahidimdir.”

Madde (50): Temsilciler Konseyi kendi işleyişini düzenlemek amacıyla kendi içinde bir sistem oluşturur.

Madde (51):

1 — Temsilciler Konseyi, bir üyenin üyeliğinin uygun olup olmadığına itirazı takip eden 30 gün içinde üçte iki çoğunlukla karar verir.

2 — Konseyin kararı, yayınlanmasını izleyen 30 gün içinde Yüksek Federal Mahkeme tarafından reddedilebilir.

Madde (52):

1 — Temsilciler Konseyi'nin oturumları aksi gerekmedikçe herkese açık olarak yapılır.

2 — Oturum raporları Konsey'in uygun gördüğü biçimde yayınlanacaktır.

Madde (53): Cumhurbaşkanı, genel seçimlerin sonuçlarının onaylanmasını takip eden 15 gün içinde bir cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle konseyi toplantıya çağırır. Konsey başkanının ve yardımcılarının seçileceği oturuma en yaşlı üye başkanlık eder. Yukarıda belirtilen süre kesinlikle uzatılamaz.

Madde (54): İlk oturumunda konsey, doğrudan ve gizli oylama sonucu salt çoğunlukla başkanını, ilk yardımcısını sonra da ikinci yardımcısını seçecektir.

Madde (55):

1 — Konsey, ilk oturumla başlayıp dördüncü yılın sonunda biten dört takvim yılı süreyle görev yapar.

2 — Yeni Temsilciler Konseyi seçimi dört yıllık sürenin bitiminden 45 gün önce yapılır.

Madde (56): Temsilciler Konseyi'nin bir yıl içinde sekizer ay süreli iki yasama dönemi vardır. Bu dönemlerde yapılacaklar iç kurallarla belirlenir. Genel bütçenin konseye sunulduğu dönem, bütçe onaylanmadan sona ermeyecektir.

Madde (57):

1 — Cumhurbaşkanı, başbakan, Temsilciler Konseyi başkanı ve konseyin 50 üyesi olağanüstü oturum isteğinde bulunabilir, böyle bir durumda toplantının gündemi oturumu gerekli kılan konularla sınırlı olacaktır.

2 — Temsilciler Konseyi'nin yasama döneminin süresi yapılacak işleri bitirmek için cumhurbaşkanı, başbakan, Temsilciler Konseyi başkanı ya da 50 üyenin isteği üzerine en fazla 30 gün uzatılabilir.

Madde (58):

1 — Temsilciler Konseyi oturumlarında yetersayıya üyelerin salt çoğunluğunun katılımıyla ulaşılır.

2 — Aksi belirtilmedikçe (ve yeterli katılım olduğu takdirde) Temsilciler Konseyi'nde kararlar salt çoğunlukla oyyla alınır.

Madde (59):

Temsilciler Konseyi'nin görevleri şunlardır:

- 1 — Federal kanunları çıkarmak.
- 2 — Yürütme organının çalışmalarını izlemek.
- 3 — Yasayla düzenlenecek biçimde, antlaşmalar ya da uluslararası anlaşmaları Temsilciler Konseyi üyelerinin üçte iki çoğunluğunun oyuyla onaylamak.
- 4 — Cumhurbaşkanı'nı seçmek)

5 — (a) Yüksek Yargı Konseyi'nin teklifi üzerine salt çoğunlukla oyuyla Federal Temyiz Mahkemesi'nin başkanı ve üyelerinin, Genel Savcılık Dairesi başkanının ve Yargı Teftiş Dairesi başkanının,

(b) Bakanlar Kurulu'nun teklifi üzerine büyükelçilerin ve özel rütbeli görevlilerin,

(c) Bakanlar Kurulu'nun teklifi üzerine genelkurmay başkanının, yardımcılarının, en az tümen komutanı rütbesinde bulunanların ve istihbarat teşkilatı başkanının atamalarını onamak.

6 — (a) Temsilciler Konseyi'nin salt çoğunluğunun oyuyla kabul edilen soruşturma gerekçesini içeren talep üzerine cumhurbaşkanını soruşturmaya tabi tutmak.

(b) Yüksek Federal Mahkemece

1 — Anayasa yeminini bozmak

2 — Anayasa'yı ihlal etmek

3 — Vatana ihanet suçlarıyla mahkûm edilmesi halinde Temsilciler Konseyi'nin salt çoğunluğunun oyuyla cumhurbaşkanının yetkilerini elinden almak.

7 — (a) Temsilciler Konseyi üyeleri başbakana ve bakanlara kendi alanlarındaki herhangi bir konuya ilişkin soru sorma ve üyeleri cevaplama hakkına sahiptirler. Cevap üzerine görüş bildirme hakkı yalnızca soruyu sorana aittir.

(b) Temsilciler Konseyi'nin en az 25 üyesinin bir araya gelmesiyle Bakanlar Kurulu'nun ya da bakanlıklardan birinin politikaları ya da çalışmalarının açıklığa kavuşturulması için bir tartışma konusu önerisinde bulunulabilir. Bu konu önerisi Temsilciler Konseyi'ne sunulur ve başbakan ya da bakanlar konuyu tartışmak için Temsilciler Konseyi önüne çıkacakları tarihi belirlerler.

(c) Temsilciler Konseyi'nin bir üyesi, 25 üyenin onayıyla, başbakan ya da bakanların kendi alanlarındaki sorumluluklarıyla ilgili hesap vermeleri için gensoru önergesi verebilir. Gensorunun görüşülmesine, önergenin sunulmasından en erken yedi gün sonra başlanabilir.

8 — (a) Temsilciler Konseyi salt çoğunlukla oyuyla bir bakan hakkında güvensizlik kararı alabilir, bu durumda bakan, kararın alındığı gün (istifa etmiş) sayılır. Bir bakan için güven oylaması yalnızca ya kendi isteği üzerine ya da kendisi hakkındaki gensoru görüşmeleri sonucu 50 üyenin isteği üzerine yapılabilir. Konsey, güven oylaması isteğine ilişkin kararını istek sunulduktan en erken yedi gün sonra verebilir.

(b) 1 — Cumhurbaşkanı başbakan için güven oylaması yapılması yolundaki isteğini Temsilciler Konseyi'ne sunabilir.

2 — Temsilciler Konseyi, üyelerinin beşte birinin önergesine dayanarak, önerge sunulduktan en az yedi gün sonra başbakan için güven oylaması yapabilir. Bu önerge ise yalnızca başbakan hakkında yapılacak gensoru görüşmelerinden sonra sunulabilir.

3 — Temsilciler Konseyi başbakan hakkında güvensizlik kararını üyelerinin salt çoğunluğunun oylarıyla alır.

(c) Başbakan hakkında güvensizlik kararı alındığında Bakanlar Kurulu (istifa etmiş) sayılır.

(d) Bakanlar Kurulu'nun tamamı hakkında güvensizlik kararı alınması durumunda başbakan ve bakanlar, (bu anayasanın 74. maddesi uyarınca) yeni bir Bakanlar kurulu oluşturulana kadar günlük işleri yürütmek için görevlerine en fazla 30 gün devam edebilirler.

(e) Temsilciler Konseyi bakanlara ilişkin usuller uyarınca bağımsız kuruluşların görevlilerini salt çoğunluğun kararıyla sorgulama ve görevden alma hakkına sahiptir.

9 – (a) Cumhurbaşkanı ve başbakanın ortak isteği üzerine savaş hali ve olağanüstü hâl ilânını üçte iki çoğunluğun oyuyla onamak.

(b) Olağanüstü hal 30 günlüğüne uygulanabilir, ancak bu süre her seferinde onaylanarak uzatılabilir.

(c) Başbakana savaş hâli ya da olağanüstü hâl ilanı durumunda ülkeyi yönetmesi için gereken yetkiler verilir. Bu yetkiler anayasaya aykırı olmayacak şekilde yasayla düzenlenir.

(d) Başbakan, savaş hâli ya da olağanüstü hâl ilanı süresinde uygulanan önlemleri ve alınan sonuçları bu hallerin sona ermesini takip eden 15 gün içinde Temsilciler Konseyi'ne sunar.

Madde (60):

1 — Bakanlar Kurulu genel bütçe bilânçosunu ve nihai muhasebe tablosunu Temsilciler Konseyi'nin onayına sunar.

2 — Temsilciler Konseyi genel bütçenin bölümlerini yeniden düzenleme, bütçeyi kısma ve gerektiğinde Bakanlar Kurulu'ndan genel maliyetlerin artırılmasını talep etme hakkına sahiptir.

Madde (61):

1 — Temsilciler Konseyi başkanı, yardımcıları ve konsey üyelerine tanınan haklar ve ayrıcalıklar yasayla düzenlenir.

2 — a) Temsilciler Konseyi üyeleri, toplantılar sırasında ileri sürdükleri düşüncelerden sorumlu tutulamaz; bu düşüncelerden ötürü mahkemelerde yargılanamazlar.

b) Ağır bir suçla itham edilmedikçe ya da suçüstü yakalanmadıkça ve üyelerin salt çoğunluğunun oyuyla dokunulmazlığının kaldırılması kararı alınmadıkça, hiçbir konsey üyesi konseyin çalışma dönemi süresince tutuklanamaz.

Madde (62):

1 — Temsilciler Konseyi, üyelerinin üçte birinin ya da başbakanın isteği üzerine ve cumhurbaşkanının ona-

yıyla, üyelerinin salt çoğunluğunun oyuyla feshedilir. Konsey, başbakan için gensoru görüşmeleri yapılırken feshedilemez.

2 — Temsilciler Konseyi dağıldıktan en geç 60 gün sonra cumhurbaşkanı ülke genelinde seçim kararı alır. Bu durumda Bakanlar Kurulu (istifa etmiş) sayılır ve günlük işleri yürütmek için görevine devam eder.

İKİ: Birlik Konseyi.

Madde (63):

1 — Kurulan "Birlik Konseyi" adlı yasama konseyi bölgeler ile (bölgelere dahil olmayan) eyaletlerden temsilciler içerir (Konseyin yapısı, üyelik koşulları, sorumluluk alanları ve diğer ilgili konular Vekiller Konseyi'nin üçte iki çoğunluğunun oyuyla hazırlanan yasayla düzenlenir).

İKİNCİ BÖLÜM: YÜRÜTME YETKİSİ

Madde (64): Federal yürütme organı cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşur. Yetkilerini anayasa ve yasalar doğrultusunda kullanır.

BİR, Cumhurbaşkanı.

Madde (65): Cumhurbaşkanı ülkenin başkanı ve ulusal birliğin simgesidir, millet egemenliğini temsil eder ve anayasaya bağlılığın, Irak'ın bağımsızlığının ve birliğin korunmasının ve toprak bütünlüğünün yasalar uyarınca koruyucusudur.

Madde (66): Cumhurbaşkanı aday:

1 — Anne-babası Iraklı olmak suretiyle doğuştan Iraklı olmalıdır.

2 — Yasal olarak yetkin olup 40 yaşına basmış olmalıdır.

3 — İyi itibarı ve siyasal deneyimi olmalıdır; doğruluğu, dürüstlüğü, hakkaniyeti ve vatana bağlılığıyla bilinmelidir.

4 — Yüz kızartıcı bir suçtan hüküm giymemiş olmalıdır.

Madde (67):

1 — Cumhurbaşkanlığı görevine atama kuralları yasayla düzenlenir.

(2 — Cumhurbaşkanına bir ya da daha fazla vekil seçme kuralı yasayla düzenlenir.)

Madde (68):

1 — Temsilciler Konseyi adaylar arasından cumhurbaşkanını üçte iki çoğunlukla seçer.

2 — Adaylardan hiçbiri gerekli çoğunluğu elde edemezse en yüksek oya sahip iki aday yarışır ve ikinci turda oyların çoğunu alan aday cumhurbaşkanı ilan edilir.

Madde (69): Cumhurbaşkanı, Temsilciler Konseyi önünde anayasanın 49'uncu maddesinde belirtilen biçimde ant içer.

Madde (70):

1 — Cumhurbaşkanlığı süresi 4 yıl ile sınırlıdır.

2 — ((a) Cumhurbaşkanlığı süresi Vekiller Konseyi'nin görev süresinin bitimiyle sona erer.

(b) Cumhurbaşkanı yeni Vekiller Konseyi seçiminin sonuna ve ilk toplantısına kadar görevini yapmaya devam eder. Yeni cumhurbaşkanı seçimi konseyin ilk toplantısından sonraki 30 gün içinde yapılmalıdır.

(c) Cumhurbaşkanlığı makamı başka bir sebepten dolayı boşalırsa zorunlu süreyi doldurmak için yeni bir cumhurbaşkanı seçilir.

Madde (71): Cumhurbaşkanı aşağıdaki yetkilere sahiptir:

1 — Başbakanın tavsiyesi üzerine uluslararası suçlar, terörizm, malî ve idarî görevleri kötüye kullanma ya da kişisel haklara karşı işlenen suçlardan hüküm giyenler dışındaki mahkûmlar için özel af ilan etmek.

2 — Temsilciler Konseyi onayını takiben antlaşma ve uluslararası anlaşmaları imzalamak (anlaşmalar cumhurbaşkanına ulaştıktan 15 gün sonra imzalanmış kabul edilir).

3 — Temsilciler Konseyince çıkarılan yasaları onaylamak ve yürürlüğe koymak. Bu yasalar (cumhurbaşkanına ulaştıktan) 15 gün sonra onaylanmış kabul edilir.

4 — Seçilmiş Temsilciler Konseyi'ni seçim sonuçlarının onaylanmasından sonraki 15 günü aşmayan bir süre içinde ya da anayasada belirtilen diğer durumlarda toplanmaya çağırarak.

5 — Başbakanın tavsiyesi üzerine ve yasaya uygun olarak madalya ve nişan takmak.

6 — Büyükelçileri kabul etmek.

7 — Cumhuriyet kararnamelelerini yayınlamak.

8 — İlgili mahkemelerce verilmiş ölüm cezası kararlarını onaylamak.

9 — Anma törenleri ve seremonilerde silahlı kuvvetlerin liderliğini üstlenmek.

10 — Anayasada belirtilen diğer cumhurbaşkanlığı yetkilerini kullanmak.

Madde (72): Cumhurbaşkanının maaşını ve harcırahı yasayla belirlenir.

Madde (73):

1 — Cumhurbaşkanı başbakana yazılı istifasını sunabilir ve istifası Temsilciler Konseyi'ne sunulduktan 7 gün sonra geçerli kabul edilir.

2 — Yokluğu esnasında bir "vekil" cumhurbaşkanına vekâlet eder.

3 — Vekil, cumhurbaşkanlığı makamı hangi sebepten boş olursa olsun cumhurbaşkanına vekâlet eder ve Temsilciler Konseyi makamın boşalmasından sonraki 30 gün içinde yeni bir cumhurbaşkanı seçmek zorundadır.

4 — Cumhurbaşkanlığı makamı boş olduğunda cumhurbaşkanına vekâlet edecek bir vekil olmaması durumunda, Temsilciler Konseyi'nin başkanı cumhurbaşkanına vekalet eder; anayasadaki yasalar uyarınca makamın boşalmasından sonraki 30 gün içinde yeni bir cumhurbaşkanı seçilmelidir.

İKİ, Bakanlar Kurulu

Madde (74):

1 — Cumhurbaşkanı, Temsilciler Konseyi'nin ilk oturumunu takip eden 15 gün içinde Bakanlar Kurulu'nu oluşturması için parlamenter çoğunluğa sahip partinin adayını görevlendirir. (Bu anayasanın 70'inci maddesinin ikinci fıkrasının 'b' bendinde belirtildiği üzere atamanın cumhurbaşkanı seçiminden sonraki 15 gün içinde yapılması gerektiği durumlar dışında).

2 — Başbakan göreve atanmasından en geç 30 gün sonra Bakanlar Kurulu'nun üyelerinin adını vermekle görevlidir.

3 — Atanan başbakan ikinci fıkrada belirtilen süre içinde Bakanlar Kurulu'nu oluşturamazsa cumhurbaşkanı 15 gün içinde yeni bir başbakan adayı atar.

4 — Atanan başbakan Bakanlar Kurulu üyelerinin isimlerini ve bakanlık programını Temsilciler Konseyi'ne sunar. Başbakan, bakanları ayrı ayrı onaylanıp bakanlık programı salt çoğunluk tarafından onaylandığında güvenoyu almış kabul edilir.

5 — Bakanlar Kurulu güvenoyu almazsa cumhurbaşkanı 15 gün içinde yeni bir kabine kurması için başka bir adayı görevlendirir.

Madde (75):

1 — Başbakan cumhurbaşkanı olmak için gereken şartları taşımalıdır. Üniversite ya da dengi bir okuldan mezun olmuş olup 35 yaşından genç olmamalıdır.

2 — Bakanlar, Temsilciler Konseyi adaylarında aran-
nan şartları taşımalı ve üniversite ya da dengi bir okul
mezunu olmalıdırlar.

Madde (76): Başbakan ulusun genel politikasıyla il-
gili doğrudan yürütme yetkisine sahiptir, silahlı kuvvetle-
rin başkumandanıdır, Bakanlar Kurulu'nun yönetimini
üstlenir ve oturumlarına başkanlık eder.

Madde (77): Başbakan ve bakanlar Temsilciler Kon-
seyi'nin önünde anayasanın 49'uncu maddesinde belirti-
len şekilde ant içerler.

Madde (78): Bakanlar Kurulu'nun görevleri şunlardır:

1 — Devletin genel politikasını planlayıp uygulamak;
bakanların ve bakanlığa bağlı olmayan dairelerin çalış-
malarını denetlemek.

2 — Yasa tasarısı sunmak.

3 — Yasaların uygulanabilmesi için tüzük, yönetme-
lik ve kararlar çıkarmak.

4 — Genel bütçe tasarısını, nihai muhasebe tablosunu
ve kalkınma planını hazırlamak.

5 — Temsilciler Konseyi'nin onayına bakanlık müste-
şarları, büyükelçiler, özel rütbeliler, genelkurmay başkanı
ve yardımcıları, en az tümen komutanı rütbesinde bulu-
nanlar, millî istihbarat teşkilatı başkanı ve güvenlik güçle-
ri başkanlarının atamalarıyla ilgili tavsiyeler sunmak.

6 — Antlaşma ve uluslararası anlaşmalarda müzake-
relerde bulunmak, bunları imzalamak ya da imzalaması
için vekil tayin etmek.

Madde (79):

1 — Başbakanlık makamı herhangi bir sebeple boş
kalırsa bu makama cumhurbaşkanı vekâlet eder.

2 — Cumhurbaşkanı anayasanın 74'üncü maddesinin
hükümleri uyarınca (15 günü aşmayan bir sürede Bakan-
lar Kurulu'nu kurması için başka bir adayı) görevlendirir.

Madde (80): Başbakan, bakanlar ve aynı statüdekile-
rin aylık ve harcırahları yasayla belirlenir.

Madde (81): Başbakan ve bakanların Temsilciler
Konseyi'ne karşı sorumlulukları müşterek ve şahsîdir.

Madde (82):

1 — Güvenlik güçlerinin ve istihbarat teşkilatının gö-
revleri yasayla düzenlenir; görevleri ve yetkilerinin sınır-

ları belli olan, insan hakları ilkelerine uygun bir şekilde
çalışması gereken bu kurumlar ve Temsilciler Konseyi
tarafından denetlenir.

2 — Millî istihbarat teşkilatı, Bakanlar Kurulu'na
bağlıdır.

Madde (83): Bakanlar Kurulu kendi işleyişini düzen-
lemek amacıyla kendi içinde bir sistem oluşturur.

Madde (84): Bakanlıkların yapısı, işlevleri, sorumlu-
lukları ve bakanın yetkileri yasayla düzenlenir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YARGI

Madde (85): Yargı bağımsızdır ve farklı tür ve dü-
zeylerde mahkemelerce temsil edilir; bu mahkemeler kar-
rarlarını hukuka göre alırlar.

Madde (86): Yargıçlar bağımsızdırlar ve üzerlerinde
yasalardan başka otorite yoktur. Hiçbir kuvvet yargıya ya
da adalet işlerine müdahale edemez.

Madde (87): Federal yargı yetkisi, Yüksek Yargı
Konseyi, Yüksek Federal Mahkeme, Federal Temyiz
Mahkemesi, Savcılık Dairesi, Yargı Teftiş Dairesi ve ya-
sayla düzenlenen diğer federal mahkemelerin elindedir.

BİR: Yüksek Yargı Konseyi

Madde (88): Yüksek Yargı Konseyi yasaya uygun bir
şekilde hukukî işleri yürütür.

Madde (89): Yüksek Yargı Konseyi'nin yetkileri
şunlardır:

1 — Federal yargı sistemini yönetip denetlemek.

2 — Federal Temyiz Mahkemesi başkanı ve üyeleri-
ni, başsavcını ve Yargı Teftiş Dairesi başkanını seçmek
ve onay için parlamentoya sunmak.

3 — Federal yargı sisteminin yıllık bütçesini belirle-
mek ve onay için parlamentoya sunmak.

İKİ: Yüksek Federal Mahkeme

Madde (90):

1 — Yüksek Federal Mahkeme malî ve idarî açıdan
bağımsızdır.

2 — Yüksek Federal Mahkeme belli sayıda hakim ve sayıları ve göreve seçilme şekilleri parlamentö üyelerinin üçte ikisi tarafından onaylanmış bir yasayla belirlenecek (İslam hukuku) uzmanlarından oluşur.

Madde (91): Yüksek Federal Mahkeme'nin görevleri şunlardır:

1 — Yasaların ve daimi yönetmeliklerin anayasaya uygunluğunu kontrol etmek.

2 — Anayasa metnini yorumlamak.

3 — Federal yasaların (kararlar ve kuralların, yönetmelikler ve federal otorite tarafından alınmış önlemlerin) uygulanmasında ortaya çıkan davaları yönetmek. (Yasa Bakanlar Kurulu'nun ve halkın doğrudan mahkemeye başvurma haklarını güvence altına alır).

4 — Federal hükümet ile bölgelerin, eyaletlerin hükümetleri ve yerel idareler arasında çıkan anlaşmazlıklara ilişkin karar almak.

5 — Bölgelerin ve eyaletlerin hükümetleri arasında çıkan anlaşmazlıklara ilişkin karar almak.

6 — Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlara yönelik suçlamalara ilişkin karar almak.

7 — Genel seçim sonuçlarını onaylamak.

8 — (a — Federal yargı kurumu, bölgesel yargı yetkilileri ve bir bölgenin parçası olmayan eyaletler arasındaki anlaşmazlıklara ilişkin karar almak.) (b — Bölgesel kurumlar ile bir bölgenin parçası olmayan eyaletler arasındaki anlaşmazlıklara ilişkin karar almak.)

Madde (92): Yüksek Federal Mahkeme'nin aldığı kararlar bütün yetkili kurumları bağlar.

ÜÇ: Genel Hükümler:

Madde (93): Özel ve ayrıcalıklı mahkemeler kurmak yasaktır.

Madde (94): Mahkemelerin kurulması, bu mahkemelerin çeşidi, derecesi ve görevleri, ve yargıç, Genel Savcılık Dairesi üyelerinin atanmaları, disiplin altında tutulmaları ve emekliye ayrılmalarına ilişkin kurallar yasayla düzenlenir.

Madde (95): Hâkimlere kanunda belirtilmiş durumlar hariç dava açılmaz; kanun aynı zamanda onlarla ilgili kuralları belirler ve onlara açılacak disiplin soruşturmalarını düzenler.

Madde (96): Hâkim ve yargı üyelerinin aşağıdakileri yapması yasaktır:

1 — Aynı anda hem bir yargı kurumunda hem de yasa ya da yürütme kurumunda görev yapmak ya da başka bir işte çalışmak.

2 — Herhangi bir partiye ya da siyasi örgüte üye olmak ve politik aktivitelere katılmak.

Madde (97): Askeri yargı yasayla belirlenir. Askeri mahkemelerin silahlı kuvvetler üyeleri ve güvenlik güçlerince işlenmiş askerî nitelikli suçlarla sınırlı olan sorumlulukları kanunlar çerçevesinde düzenlenir.

Madde (98): Herhangi bir idarî karar ya da eylemin mahkemede sorgulanmasını engelleyecek yasalar çıkarmak yasaktır.

Madde (99): Yasaların muaf tuttukları dışında, idari yargının görevlerini, tavsiye verme, yasaları yorumlama, yargı önünde devleti ve diğer kamu kuruluşlarını temsil etme gibi görevleri yerine getirmek üzere bir danıştay kurulması yasalar uyarınca mümkündür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BAĞIMSIZ KURUMLAR

Madde (100): İnsan Hakları Yüksek Komisyonu, Bağımsız Yüksek Seçim Kurulu ve Entegrasyon Ajansı, Temsilciler Konseyi'nin denetiminde bağımsız kurumlar olarak tanımlanır. İşleyişleri yasayla düzenlenir.

Madde (101):

1 — Irak Merkez Bankası, Mali Teftiş Dairesi, medya ve iletişim dairesi ve dinî vakıflar mali ve idari açıdan bağımsız kabul edilir. Bu kurumların işleyişleri yasayla düzenlenir.

2 — Irak Merkez Bankası, Temsilciler Konseyi'ne karşı sorumludur; Mali Teftiş Dairesi ile medya ve iletişim dairesiyse Temsilciler Konseyi'ne bağlıdır.

3 — Diyanet İşleri Vakfı Bakanlar Kurulu'na bağlıdır.

Madde (102): Bakanlar Kurulu'na bağlı Şehitlik Kurumu'nun işleyişi ve yetkileri yasayla düzenlenir.

Madde (103): Bölgelerin ve bir bölgeye ait olmayan eyaletlerin bazı federal devlet kurumları, elçilikler, dernekler, heyetler ve bölgesel ve uluslararası konferansların

yönetimlerine eşit katılım haklarını güvence altına almak üzere bir kamu kuruluşu oluşturulur. Bu kurum Federal Hükümet, bölgeler ve bir bölgeye ait olmayan eyaletlerin temsilcilerinden oluşup yasayla düzenlenir.

Madde (104): Federal gelirlerin kontrolü ve dağıtımını için Federal Hükümet'ten, bölge ve eyaletlerden uzmanlar ve temsilcilerden oluşan bir kamu kuruluşu kurulur. Bu kuruluş aşağıdaki sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdür:

1 — Uluslararası bağış, yardım ve borçların, bölgeler ve bölgeye ait olmayan eyaletlerin hak ettiği ölçüde adil dağılımını sağlamak.

2 — Federal finans kaynaklarının en iyi şekilde kullanılıp dağıtıldığını temin etmek.

3 — Bölgesel hükümet ve eyaletlere kararlaştırılan oranlarda para ayrılması işleminin şeffaf ve adil olmasını sağlamak.

Madde (105): Federal Kamu Hizmeti Konseyi adında bir konsey kurulacak ve federal kamu hizmetinin tayinler ve terfiler dahil olmak üzere bütün görevlerini düzenlemekle sorumlu olacaktır. Bu konseyin kuruluş koşulları ve sorumlulukları yasayla düzenlenir.

Madde (106): İhtiyaç ve gereklilik dâhilinde başka bağımsız kuruluşlar kurmak yasalara bağlı olmak şartıyla mümkündür.

DÖRDÜNCÜ KISIM:

FEDERAL OTORİTELERİN YETKİLERİ

Madde (107): Federal güçler Irak'ın bütünlüğünü, bağımsızlığını, egemenliğini, ve demokratik federal sistemini ayakta tutar.

Madde (108): Federal güçler aşağıdaki yetkilere sahiptir:

1 — Dış politika oluşturmak, diplomatik temsillerde bulunmak, uluslararası uzlaşma ve anlaşmalarda müzakerede bulunmak, borç anlaşmalarında müzakerede bulunmak ve bunları imzalamak, etkili dış ticaret ve ekonomi politikaları oluşturmak.

2 — Irak'ın sınır güvenliği ve savunmasını emniyet altına almak için silahlı kuvvetleri kurup işlemlerini sağlamak dâhil olmak üzere ulusal savunma politikası oluşturup yürürlüğe koymak.

3 — Finans ve gümrük politikaları oluşturmak, para basmak, Irak'taki bölge ve eyaletler arasındaki ticari politikaları organize etmek, ulus için genel bütçe tasarlamak, para politikalarını oluşturup merkez bankasını kurmak ve idare etmek.

4 — Ağırlık ve uzunluk ölçülerini yeniden düzenlemek.

5 — Vatandaşlık ve uyruğa kabul edilme ile ikamet ve barınma haklarını düzenlemek.

6 — Posta ve yayın dalga boyu politikasını düzenlemek.

7 — Genel bütçeyi ve yatırım bütçelerini oluşturmak.

8 — Irak dışındaki su rezervleri ile ilgili politika planlamak, uluslararası hukuk ve gümrük kuralları doğrultusunda Irak'a akan su miktarını garanti altına almak.

9 — Genel nüfus sayımı yapmak.

Madde (109): Petrol ve gaz bütün bölge ve eyaletlerdeki Irak halkının malıdır.

Madde (110):

1 — Elde edilen gelirin nüfus dağılımına uyumlu bir şekilde bütün ülkeye adilce dağıtılması koşuluyla federal hükümet, hâlihazırda çıkarılan petrol ve gaz rezervlerini, üretici bölge ve eyaletlerin hükümetleriyle işbirliği içinde kontrol eder. Ülkenin farklı bölgelerinde dengeli bir gelişme sağlamak amacıyla, bir önceki rejim tarafından adil olmayan bir şekilde yoksun bırakılan (zarar gören) bölgeler için belli bir süre için bir kota belirlenir. Bu durum yasayla düzenlenir.

2 — Federal hükümet ile üretici bölge ve eyaletlerin hükümetleri, petrol ve gaz zenginliğinin Irak halkına en üst düzeyde fayda sağlaması amacıyla en modern teknikler ve pazar prensiplerine dayanan ve yatırımı teşvik eden gerekli stratejik politikaları geliştirir.

Madde (111): Aşağıdakiler federal hükümet ile bölgesel güçlerin ortak görevleridir:

1 — Bölgesel (hükümetlerle ve bölge statüsünde olmayan eyaletlerle) koordinasyon halinde gümrükleri idare etmek.

2 — Temel elektrik enerjisi kaynaklarını düzenlemek ve dağıtmak.

3 — Bölgesel hükümetlerle ve (bölge statüsünde olmayan eyaletlerle) uyum halinde, çevre kirliliğini önlemek ve temizliği korumak amacıyla çevre politikaları oluşturmak.

4 — Genel planlama ve kalkınma politikaları oluşturmak.

5 — Bölgesel hükümetlerle ve (bölge statüsünde olmayan eyaletlerle) birlikte genel sağlık politikaları oluşturmak.

6 — Bölgesel hükümetler ve (bölge statüsünde olmayan eyaletlere) danışarak genel eğitim ve doğum politikaları oluşturmak.

7 — (Genel su rezervleri politikası oluşturup suyun eşit dağıtımını sağlamak. Bu durum yasayla düzenlenir.)

Madde (112): Federal otoritelerin yetki alanına mahsus olanlar dışındaki bütün yetkiler bölgelerin (ve bölge statüsünde olmayan eyaletlerin) yetki alanındadır. İhtilaf halinde federal hükümet ve bölgeler arasında paylaştırılmış yetkilerde öncelik bölgenin yasalarına verilecektir.

BEŞİNCİ KISIM: BÖLGELERİN OTORİTELERİ

BİRİNCİ BÖLÜM: BÖLGELER

Madde (113): Irak cumhuriyetinin federal sistemi başkent, bölgeler, merkezî yönetim dışındaki eyaletler ve yerel yönetimlerden oluşur.

(Madde (114):

1 — Bu anayasa, yürürlüğe girdiğinde, Kürdistan bölgesini ve mevcut iktidarını federal bir bölge olarak tanıır.

2 — Bu anayasanın içerdiği hükümler uyarınca oluşturulacak her yeni bölge tanınır.

Madde (115): Temsilciler Konseyi, ilk oturumundan sonraki altı ay içerisinde, salt çoğunlukla yeni bölge oluşturma konusundaki yürütme prosedürlerini düzenleyen bir kanun çıkarır.

Madde (116): Her eyalet aşağıdaki yollardan biri ile yapılacak referandum istemine bağlı olarak bölge oluşturma hakkına sahiptir:

1 — Bölge oluşturmak isteyen eyaletlerin eyalet konseyi üyelerinin üçte birinin talebi.

2 — Bölge oluşturmak isteyen eyaletlerin seçmenlerinin onda birinin talebi.

Madde (117): Her bölge kendi anayasasını yazar, bölgenin iktidarının ve yetki alanının yapısını ve genel anayasaya aykırı olmayacak şekilde bu iktidarın kullanılma mekanizmalarını belirler.

Madde (118):

1 — Federal otoritenin yetki alanına mahsus durumlar hariç, bölge hükümetlerinin anayasaya bağlı kalmak

koşuluyla yasama, yürütme ve yargı güçlerini kullanma hakları vardır.

2 — Bölgesel otorite, Federal otoritenin yetki alanına mahsus durumlar hariç, federal ve bölgesel yasalar arasında oluşabilecek bir çelişkide, federal yasanın bölgede uygulanması için gereken değişiklikleri yapma hakkına sahiptir.

3 — Federal gelirler, bölgelere ait görev ve (sorumlulukları) karşılamaya yetecek şekilde, (bölgelerin) kaynakları, ihtiyaçları ve (nüfus oranları) göz önüne alınarak bölgeler arasında adil bir şekilde pay edilir.

4 — Eyalet ve bölgeler kültürel, sosyal ve yerel gelişmeleri takip etmek üzere elçilikler ve diplomatik kurumlarda ofisler oluşturacaktır.

(5 — Bölgesel hükümetler, başta polis, güvenlik ve bekçiler gibi iç güvenlik kuvvetlerinin oluşturulması ve düzenlenmesi görevi olmak üzere bölge yönetiminden sorumludur.)

İKİNCİ BÖLÜM: HERHANGİ BİR BÖLGEYE DÂHİL OLMAYAN EYALETLER

Madde (119):

1 — Eyaletler il, ilçe ve köylerden oluşur.

2 — Herhangi bir bölgeye bağlı olmayan eyaletlere, merkezî yönetim yerine yerel yönetimlere dayalı bir sistem oturtma ilkesi doğrultusunda, (kendi işlerini yürütmeleri) için geniş çaplı idari ve mali yetki verilmiş olup, bu durum yasayla düzenlenir.

3 — Eyalet konseyi tarafından seçilen eyalet valisi, konsey tarafından kendisine verilen sorumlulukları yerine getirecek en yüksek yürütme yetkisine sahip kişi kabul edilir.

4 — Eyalet konseyi ve valinin nasıl seçileceği ve yetkilerinin neler olacağı yasayla düzenlenir.

5 — Eyalet Meclisi hiçbir bakanlık ya da bakanlığa bağlı olmayan bir partinin tahakküm veya denetimi altında olamaz ve mali açıdan bağımsızdır.

Madde (120): İki tarafın onayı olması durumunda eyalet yetkileri federal hükümete ya da federal hükümet yetkileri eyaletlere verilebilir ve bu durum yasayla düzenlenir.

(ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: BAŞKENT)

Madde (121): Bağdat, idari sınırlarıyla Irak cumhuriyetinin başkentidir; Bağdat eyaleti ve idari sınırlarından oluşur, statüsü yasayla belirlenir (ve herhangi bir bölgeye bağlanamaz.)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: YEREL YÖNETİMLER

Madde (122): Bu (anayasa) Türkmenler, Kildaniler, Asuriler ve diğer unsurlar gibi çeşitli etnik gurupların idari, siyasal, kültürel hakları ile eğitim haklarını güvence altına alır.

ALTINCI KISIM:

NİHAİ VE GEÇİCİ YÖNERGELER

BİRİNCİ BÖLÜM: NİHAİ YÖNERGELER

Madde (123):

1 — Cumhurbaşkanı ile Bakanlar Kurulu veya Temsilciler Konseyi üyelerinin beşte biri anayasa değişikliği önerisinde bulunabilir.

2 — Bu anayasanın birinci kısmında belirtilen temel ilkeler (ve bu anayasanın ikinci kısmında belirtilen hak ve özgürlükler) yalnızca iki parlamento döneminin ardından, Temsilciler Konseyi üyelerinin üçte ikisinin onayı, halk oylaması ve cumhurbaşkanının yedi gün içerisinde onayı ile değiştirilebilir.

3 — Bu maddenin ikinci bendinde anılanlar dışındaki maddeler Temsilciler Konseyi üyelerinin üçte ikisinin oyu, genel referandumda halkın rızası ve cumhurbaşkanının yedi gün içerisinde onayı ile değiştirilebilir.

4 — İlgili bölgenin yasama konseyinin anlaşması ve genel referandumda nüfusun çoğunluğunun onay vermesi durumu dışında, bölgenin federal hükümete mahsus yetkiler dışında kalan yetkilerini kısıtlayan değişiklikler yapılamaz.

5 — ((a) Değişiklikler cumhurbaşkanının onaylamaması durumunda, bu maddenin ikinci ve üçüncü bentlerinde belirtilen sürelerin bitiminde onaylanmış kabul edilir.) ((b) Değişiklikler resmi gazetede yayımlandıklarında yürürlüğe girmiş kabul edilir.)

Madde (124): Cumhurbaşkanının, başbakan ve Bakanlar Kurulu'nun, Temsilciler Konseyi başkanının, üyelerinin ve delegelerinin, yargı otoritesinin üyelerinin ve özel statüdeki kişilerin yetkilerini devletten bir şey almak veya kiralamak, devlete bir şey satmak veya kiralamak, devlete bu konularla ilgili dava açmak, temsilci, ithalatçı veya müteahhit olarak anlaşma yapmak için kullanılması yasaktır.

Madde (125): Kanun ve yargı hükümleri halk adına çıkarılır.

Madde (126): Kanunlar resmi gazetede yayınlanır ve yasalarda aksi belirtilmedikçe, yayımlandıkları tarihten itibaren yürürlüğe girer.

Madde (127): Yasalar bu anayasaya uygun biçimde iptal edilmedikleri veya değiştirilmedikleri sürece yürürlükte kalırlar.

Madde (128): Bu anayasada sözü geçen her türlü referandum kararı, aksi belirtilmediği takdirde, salt çoğunluğun oyuyla alınır.

İKİNCİ BÖLÜM: GEÇİCİ YÖNERGELER

Madde (129):

1 — Devlet siyasi tutukluların ve eski diktatörlük rejiminden zarar görmüş kimselerin refahını güvence altına alır.

2 — Devlet şehit ailelerine ve terörist saldırılarda yarananlara tazminat ödemeyi garanti eder.

3 — Birinci ve ikinci bentlerin yerine getirilmesi için gerekenler yasayla düzenlenir.

Madde (130): Temsilciler Konseyi ilk oturumunda kendi iç işleyiş biçimine karar verilene kadar Geçici Ulusal Meclis'in iç işleyiş biçimini uygular.

Madde (131): Irak Yüksek Ağır Ceza Mahkemesi, diktatör rejimin ve ileri gelen mensuplarının suçlarını inceleyen bağımsız bir yargı kurumu olarak işleyişine devam eder. Görevi tamamlanınca Temsilciler Konseyi tarafından yaşa ile feshedilebilir.

Madde (132):

1 — Baas Karşıtı Ulusal Komite, işleyişini düzenleyen yasalar çerçevesinde, yargı ve yürütme organlarıyla eşgüdüm içinde bağımsız bir kurum olarak işleyişini sürdürür. Komite Parlamente'ya bağlıdır.

2 — Temsilciler Konseyi Komiteyi görevini tamamladığında (salt çoğunlukla) feshedebilir.

3 — Cumhurbaşkanı, başbakan, bakanlar, parlamento başkanı ve parlamento üyeleri, Federal Konsey başkanı ve üyeleri ve bölgelerdeki tüm benzer makamlara aday olanlarda, yargı mensuplarında ve Ulusal Baas'tan Arındırma Komitesi'nin altındaki diğer makamlarda bulunanlarda bu komitenin hükümlerine dâhil olmama şartı aranır.

4 — Bu maddenin üçüncü bendinde belirtilen şartlar yasa ile kaldırılana kadar geçerliliğini korur.

Madde (133):

1 — Mülkiyet Hakları Ajansı yasalar çerçevesinde yarğı ve yürütme organlarıyla eşgüdüm içinde bağımsız bir kurum olarak görevine devam eder ve Temsilciler Konseyi'ne bağlıdır.

2 — Temsilciler Konseyi bu kurumu üçte iki çoğunlukla feshedebilir.

Madde (134): Bu anayasadaki Birlik Konseyi'yle ilgili maddeler, anayasanın kabulünden sonraki ikinci parlamento döneminde Temsilciler Konseyi tarafından üçte iki çoğunlukla karar alınana kadar yürürlüğe giremez.

Madde (135):

1 — Bu anayasada (Cumhurbaşkanı) sözünün yer aldığı her hüküm (Başkanlık Divanı) için de geçerlidir ve cumhurbaşkanlığı ile ilgili kurallar, bu anayasanın yürürlüğe girmesini takiben yapılacak ilk oturumdan sonra geçerli sayılır.

2 — (a) Temsilciler Konseyi, ülke için bir Cumhurbaşkanını ve Başkanlık Divanı'nı oluşturmaları için iki vekil seçecektir. Seçim üçte iki çoğunlukla tek listeden yapılır.

(b) Bu anayasada yer alan Cumhurbaşkanı'nı görevden almak için gerekli kurallar Başkanlık Divanı başkanı ve üyeleri için de geçerlidir.

(c) Temsilciler Konseyi, dörtte üç çoğunlukla Başkanlık Divanı üyelerini yetkinlik ve dürüstlük eksikliği sebebiyle görevden alabilir.

(d) Başkanlık Divanı'ndaki herhangi bir makam boşaldığında, Temsilciler Konseyi üçte iki çoğunlukla yeni bir üye seçer.

3 — Başkanlık Divanı üyeleri ve Temsilciler Meclisi üyeleri şu koşulları taşımalıdır:

(a) Kırk yaşına basmış olmak.

(b) İyi itibar sahibi, doğru ve dürüst olmak.

(c) Eğer feshedilen partiye üye idiyse en az on yıl önce bu partiden ayrılmış olmak.

(d) 1991 ayaklanmasını ve Enfal'daki mücadeleyi bastırınlar arasında olmamak ve Irak halkına karşı herhangi bir suç işlememiş olmak.

4 — Başkanlık Divanı, kararlarını oy birliğiyle alır. Her bir üye makamını diğer iki üyeden birine devredebilir.

5 — (a) Temsilciler Konseyi'nce yapılmış kanun ve kararlar, on gün içinde oy birliğiyle onaylanması için Başkanlık Divanına gönderilir (115. ve 116. maddelerde belirtilen "bölge oluşturmak"la ilgili kurallar dışında)

(b) Kanun ve kararlar Başkanlık Divanı'nca onaylanmazsa, karşı çıkılan kısımların gözden geçirilmesi ve çoğunluk tarafından tekrar oylanması için Temsilciler Konseyi'ne, oradan da onay için tekrar Başkanlık Divanı'na gönderilir.

(c) Başkanlık Divanı kanun ve kararları on gün içinde bir kez daha onaylanmazsa, bu kararlar, beşte iki çoğunlukla kabul edilebilecekleri Temsilciler Konseyi'ne gönderilir. Bu durumda kararlara karşı çıkılmaz ve kararlar kabul edilmiş sayılır.

6 — Başkanlık Divanı, Cumhurbaşkanı'nın yetkilerine sahiptir.

Madde (136):

1 — Yürütme organı, Irak devleti Geçici İdari Kanunu'nun 58. maddesinin gereklerini bütün şartlarıyla yerine getirmek için gerekli adımları atar.

2 — Irak devleti Geçici İdari Kanunu'nun 58'inci maddesinde yürütme organına yüklenmiş sorumluluklar, 31.12.2007'ye kadar (normale dönme dönemi, nüfus sayımı ve Kerkük'te ve diğer ihtilafli bölgelerde halkın iradesini belirlemek için sayım tamamlanana kadar) (bu anayasaya göre seçilmiş) yürütme organına aktarılmıştır.

Madde (137): Kürdistan'da 1992'den beri yapılmış kanunlar ile Kürdistan bölgesi hükümeti tarafından alınan — anlaşmalar ve mahkeme kararları dâhil — kararlar, ilgili kurumlarca Kürdistan bölgesi kanunları uyarınca kaldırılıp değiştirilmediği ve Anayasa'ya uygun olduğu sürece geçerliliğini koruyacaktır.

(Madde (138): Irak devleti Geçici İdari Kanunu ve ekleri, Geçici İdari Kanun'un 53'üncü maddesinin a paragrafında ve 58'inci maddesinde belirtilen durumlar dışında, yeni hükümetin kurulmasıyla geçerliliğini yitirir.)

**) ASSOCIATED PRESS: Associated Press tarafından Arapçadan İngilizceye çevrilen Irak Anayasası'nın nihai taslağının tam metni. 22 Ağustos tarihli metne yapılan eklemeler bu metinde parantez içinde gösterilmiştir.*

****12 Ekim'de Değiştirilen ve Eklenen Maddeler**

Madde (1):

Irak Cumhuriyeti bağımsız, federal tek bir devlet, tam bir egemenliğe sahip, hükümlerlik sistemi, cumhuriyetçi, parlamenter, demokratiktir ve bu Anayasa Irak'ın bütünlüğünün garantisidir.

Madde (3):

Irak çokuluslu, çok dinli, çok mezhepli bir ülke ve Arap Birliği'nin bir kurucusu ve etkin bir üyesidir ve onun manifestosuna bağlı, İslam dünyasının bir parçasıdır.

Madde (4):

3 — Kürdistan bölgesindeki federal ve resmi kurumlar her iki dili, Kürtçe ve Arapçayı kullanır.

Madde (18):

1 — Irak kimliği her Irak vatandaşının hakkı ve onun vatandaşlık temelidir.

2 — Iraklı olan, Iraklı bir anne ve babadan olan kimsedir, bu, bir kanunla düzenlenir.

Ekleilen Maddeler:

— Devlet, Irak uygarlık tarihine ve kültürüne layık olması için, kültür kurumları ve kültür faaliyetlerini gözetir ve bu konuda gerçek bir kültür politikasının yürütülmesine önem verir.

— Spor faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi her Iraklının hakkıdır, devlet spor faaliyetlerini destekler ve gözetir.

— Tarihi yerler, tarihi eserler, sikke ve elyazmaları ulusal servettir; bunlar federal hükümetin yetkisindeki uzmanlık alanlarına girer, bu konudaki çalışmalar vilayet ve bölgelerin yardımıyla yürütülür. Bu, kanunla düzenlenir.

131. Maddeye yapılan eklemeler:

5: Çökertilen Baas Partisine üye olan bir kimsenin yargılanması için, sadece üyelik yeterli delil değildir; ilgili şahıs kanun önünde eşit haklara sahiptir eğer Baas partisinin ortadan kaldırılmasına ilişkin hükümlerin dışında ise.

6: Parlamento, Baas Partisini ve ona bağlı devlet kurumlarını ortadan kaldırmak için kurulan yüksek komite çalışmalarının şeffaflığı ve komitenin tutumu hakkındaki bilgileri garanti altına almak için, bu komiteyi denetlemek üzere kendi üyelerinden bir komisyon oluşturur. Komisyon kararları parlamentonun onayına bağlıdır.

Sondaki iki madden önce bir madde eklenir:

1. Parlamento, çalışmalarının başında, toplumda öne çıkan temel durumları temsil edecek bir komisyonu kendi üyelerinden seçer. Çalışması dört aydan daha fazla uzamayacak olan bu komisyonun görevi, Anayasada yapılabilecek gerekli değişikliklere ilişkin bir raporu parlamentoya sunmaktır. Karar verildikten sonra parlamentonun önerisi üzerine komisyon feshedilir.

2. Komisyonun parlamentoya sunduğu değişiklik önerileri, parlamentoda bir kez ele alınır ve parlamentonun üye tam sayısının mutlak oy çoğunluğuyla onaylanır.

3. Referandumla onaylanacak bu maddenin ikinci bendinde belirtilen ve parlamento tarafından yapılan değişiklikler, değişikliğin kabul edildiği günden itibaren iki aydan daha fazla olmayacak.

Kürt Milliyetçiliğinin Aşıl Topuğu: Silahlı Mücadele

Prof. Abbas Veli*

Silah Kürt Ulusal Davasının Geriletiyor Yeni Bir Fikir Hareketine İhtiyaç Var

Serbestî: Bugünkü dünya koşullarında ve Ortadoğu'daki genel duruma da baktığımızda, kuramsal bakımdan Kürt milliyetçiliği ne durumdadır?

Prof. Abbas Veli: Bana göre, Sovyetler Birliğinin yıkılmasından, Birinci Körfez Savaşı'ndan ve en sonunda Saddam rejiminin devrilmesinden sonra ortaya çıkan objektif koşullar, Kürt milliyetçi fikrini de sarstı. Bu sarsma, bir kaç şeyi iyi anlamamızı gerekli kıldı. Bir kere çok iyi görüldü ki, yüz yıla yakındır, Kürdistan'ın siyasi, tarihi ve iktisadi olarak dört parçaya bölünmüş olması, Kürtlerde bir ulusal birlik fikrinin etkin olmasına izin vermemiştir. Kürdistan'ın bu parçalanmışlığı sadece Kürt ulusal fikriyatını zayıf bırakmamış, aynı zamanda Kürt siyasetinin de zayıf kalmasına neden olmuştur. Türkiye, Suriye, İran ve Irak'taki baskılar ve siyasi koşullar çok farklıydı; her ülkenin kendine özgü bir siyasi rejimi vardı ve hiçbirinin durumu diğerine benzemiyordu. Kürdistan'ın dörde bölünmüşlüğü ve Kürdistan'a hükmeden her devletin farklı koşulları, merkezi bir Kürt ulusal fikriyatının, gelişmesini zayıflattı; bunun yerine yerellik fikri, otonomi talepleri ve içe dönük self determinasyon arayışları güç ka-

zandı. Bu da, Kürtlerin kendi geleceğini geniş kapsamlı ulusal bir çerçevede değil, yerel bir yapılanmada görmesine neden oldu.

Yukarıda söz ettiğim koşullar, başka bir gerçeği (problemi) de ortaya çıkardı; bu geçen yüz yılın başından itibaren Kürt halkının ve özellikle Kürt *intelligentsiyanın* milli düşüncesi, siyasi ve stratejik açıdan nasıldı, ortaya çıkan koşullara cevabı neydi? Bu çerçevede meseleye baktığımızda, silahlı mücadele stratejisinin üzerine kocaman bir soru iminin durduğunu görebiliriz. Çünkü geçtiğimiz yüz yılda, özellikle silahlı mücadele Kürt ulusal fikrinin hayata geçirilmesinde temel bir faktörü ve aynı zamanda Kürt ulusal düşüncesinin en büyük handikapı olmuştur. Silahlı mücadele her ne kadar ulusal hedefleri amaçlamışsa da, objektif şartlar gereği yerel bir çerçevede kaldı ve silah Kürt ulusal düşüncesinde her şeye baskın çıktı; silah siyaseti; siyaset ideolojisi; ideoloji kültürü kendi kontrolüne aldı. Bunun neticesi şu oldu: gerekli olan ulusal birlik düşüncesini şekillendirecek modern-kentli bir siyasi kültür ve kapsayıcı projeler geliştirilemedi.

Bunu bugün, gerek Türkiye Kürdistanı'nda gerek İran Kürdistanı'nda görmek mümkündür. Irak Kürdistanı'nda da temel sorunlardan birisi; bilimsel ve modern anlamda bir ulusal birlik düşüncesine sahip *intelligent-*

* Wales Üniversitesi Siyaset Teorisi ve İdari Bilimler Kürsüsünde Öğretim Görevlisi

Irak Kürdistanı'nın etkilerini İran, Suriye Kürdistanı'nda görmek mümkün. Bir dereceye kadar Türkiye Kürdistanı'nı da etkiliyor.

siyanın zayıf olmasıdır.

Özcesi; Sovyetler Birliğinin dağılması, Körfez Savaşı ve Saddam rejiminin yıkılmasından sonra meydana gelen durum, Kürt si-

yasetindeki sivil siyaset zayıflıklarının tümünü orta yere serdi. Artık Kürt ulusal *intelligentsiyasında*, kültürel ve sivil çalışmalara başlamanın en iyi yol olduğu, bu yolla kültürel ve sivil çalışmaların, sivil ve ulusal bir Kürt siyaset kültürünün zeminini ve özgün bir milli ideolojinin oluşturulacağı kanaati oluştu.

Temelinde Kürt ulusal birliğini ve milli bir fikir birliğini engelleyen Kürdistan'ın dört parçaya bölünmüşlüğü bir olgu olarak hâlâ orta yerde duruyor. Ancak Irak Kürdistanı'nda var olan durum, oradaki Kürt *intelligentsiyanın* gelişimi için ve diğer parçalardaki Kürt *intelligentsiyasını* da etkileyebilecek büyük bir zemin olabilir. Irak Kürdistanı'nın etkilerini İran, Suriye Kürdistanı'nda görmek mümkün. Bir dereceye kadar Türkiye Kürdistanı'nı da etkiliyor. Bu bağlamda Türkiye Kürdistanı'nda da, sivil siyaset anlayışı ve federasyon talebi gittikçe öne çıkıyor; silahlı mücadeleyi sorgulayan bir yaklaşım geliyor. Ancak hâlâ Kürt ulusal birlik fikrinin ideolojik ve siyasi temelleri çok zayıf.

Türkiye Kürdistanı'nda Akademik Çalışmalar Alanında Büyük Bir Boşluk Var

Serbestî: Akademik açıdan Kürt milli ideolojisinin ne gibi problemleri var?

Abbas Veli: Bu konuda yapılan çalışma ve araştırmalar en çok iki alanda yapılmıştır. Biri, şiir-edebiyat ve edebiyat tarihiyle ilgili diğeri de Kürt siyasi hareketlerinin tarihi üzerinedir. O nedenle akademik çalışmalar bakımından iktisadi, sosyal ve siyaset bilimleri, siyaset felsefesi gibi konularda büyük bir boşluk var. Kürtler çok az akademik çalışmalar yapmışlar. Hâlâ felsefi olarak milli fikriyatımızı açıklayan bir manifestomuz yok. Mevcut durumda Irak Kürdistanı'nda her ne kadar tam bağımsız olmazsa da bir Kürt yöne-

Bu bağlamda Türkiye Kürdistanı'nda da, sivil siyaset anlayışı ve federasyon talebi gittikçe öne çıkıyor; silahlı mücadeleyi sorgulayan bir yaklaşım geliyor. Ancak hâlâ Kürt ulusal birlik fikrinin ideolojik ve siyasi temelleri çok zayıf.

timi var, ancak hâlâ Kürdistan'ın ekonomik sisteminin yapısı üzerine akademik bir kitap yayınlanmamıştır; hakeza Kürdistan'ın idaresi sistemi hakkındada

akademik bir çalışma henüz yayınlanmamıştır. Dolayısıyla akademik kaynaklar ve çalışmalar konusunda Kürdistan'da büyük bir boşluk var. Özellikle ve özellikle Türkiye Kürdistanı'nda bu boşluk çok daha büyüktür. Bu boşluklar; siyaset felsefesi, idari sistem ve ekonomik sistemle ilgili boşluklardır.

Serbestî: Peki, teorik bakımından Kürt ulusal düşüncesi daha çok hangi temel argümanlara dayanıyor? Örneğin "etnisist" mi, "tarihsist" mi, "kültürel" mi? Veya modern anlamda nerede duruyor?

Abbas Veli: Kanaatimce son on iki yıldır Kürt ulusal fikrinin mihveri bir değişime doğru gidiyor. Bu değişim neticesinde, Kürt siyasi söyleminde resmi-nizami karakterin daha az olması gerektiği kanaatine varıldı. Buna göre sivil karakterli bir siyaset anlayışının yerleşmesi gerekiyor ve sivil siyaset söyleminin, nizami siyaset söyleminden daha çok siyasi bir kültüre ihtiyacı vardır. Sivil bir siyasi kültür de akademik ve fikri çalışmalara daha çok ihtiyaç duymakta. Dolayısıyla Kürt siyasi söyleminin mihveri değişime uğrayınca, belirttiğim akademik ve fikri boşluk görüldü, hissedildi. Yoksa gerilla veya silahlı mücadele anlayışının egemen olduğu bir siyasi söylemde bu tür boşluklar ve eksiklikler görülmezdi. O nedenle Kürt siyasi düşüncesinde bir değişim yaşanıyor. Bu değişimde, sivil siyaset ekseninde düşünen Kürt *intelligentsiyanın*, Kürt ulusal siyasetindeki akademik ve düşün alanlarındaki boşlukları daha çok görüyor ve bu yöndeki bir siyaset anlayışının önemi daha çok artıyor.

Eğer gene somut bir örnek vermek gerekirse; Irak Kürdistanı'nın siyasi ve iktisadi otoritesi var, ancak kendi alanında uzman, teknik ve bürokratik rasyonel kadro bakımından çok zayıftır. Irak Kürdistanı yönetiminin en temel zaafı da budur.

Türkiye çerçevesinde meseleye bakacak olursak, bir sivil siyaset kültürü temelinde hareket eden ve bu anlamda ulusal bir birliğe

Eğer gün gelir de, İran veya Türkiye Kürdistanı'ndaki Kürtler otonom veya federal bir çerçevede kendi öz-yönetimlerini kurabilme imkânı yakalayabilirlerse, uzmanlaşmış kadro ve sivil siyaset ihtiyacı daha elzem olacaktır.

Bölgede önemli bir kudret, hâkimiyet sahibi olabilirsiniz; bu, otonomi veya federal bir yönetim şeklinde de olabilir. Ancak bunu modern anlamda ayakta tutabilmek için, modern bir ulusal siyaset birliğine, fikrine ihtiyaç var; bunu da modern bir ekonomi anlayışıyla ve buna tekabül eden modern bir ideoloji ve bilimsel bir metotla sağlayabilirsiniz. İşte yukarıda arz ettiğim üç faktör; Sovyetlerin –soğuk savaşın bitmesi-yıkılması, Birinci Körfez Savaşı ve Saddam rejiminin yıkılması Kürt milli ideolojisinin temelinde değişmesinin gerektiğini öne çıkarmıştır ve bu bağlamda Kürt siyasetinin birçok referansı değişmek zorundadır. Artık silahlı mücadele ve nizami-resmi siyaset tenkit altındır.

Devlet Politikası İle Silahlı Mücadele Birbirini Takviye Ediyor ve Kürt Siyaseti Sürekli Bir Kriz Halinde Tutuluyor

Türkiye çerçevesinde meseleye bakacak olursak, bir sivil siyaset kültürü temelinde hareket eden ve bu anlamda ulusal bir birliğe sahip olan bir Kürt hareketi Ortadoğu düzleminde, AB, ABD ve dünya nezdinde çok etkin olacaktır; böyle bir hareketin ortaya çıkması geçmiş yermi-yermiş beş yılın siyasi stratejisinin de tenkidi olur. Ancak hâlâ silahlı mücadelede ısrar edilmesi, dünya ve bölgede değişen şartları anlamamaktır, Türkiye'deki değişen şartları anlamamaktır... Oysa Kürt siyasetinin mihverindeki değişikliğin en çok Türkiye Kürdistanı'nda yükselmesi gerekiyor. Ne yazık ki, Türkiye Kürdistanı'nda bu değişim çok zayıftır. Türkiye'de Kürt siyaseti bir kriz halinde kalmıştır. Bu kriz halinin bir nedeni kuşkusuz

sahip olan bir Kürt hareketi Ortadoğu düzleminde, AB, ABD ve dünya nezdinde çok etkin olacaktır; böyle bir hareketin ortaya çıkması geçmiş yermi-yermiş beş yılın siyasi stratejisinin de tenkidi olur. Türkiye Kürdistanı'ndaki Kürt siyasetinin önündeki en büyük engel, kanaatime göre silahlı mücadele faktörüdür.

Serbestî: Bu ikisinin birbiriyle ilişkisi ne?

Abbas Veli: Metot meselesi. Bu her iki taraf, Kürt meselesinin siyasi bir mecrada yürümesine müsaade etmiyor, birbirini takviye ediyorlar. Bu nedenle Türkiye Kürdistanı'ndaki Kürt siyasetinin önündeki en büyük engel, kanaatime göre silahlı mücadele faktörüdür. Eğer silahlı mücadele faktörü Kürt siyasetinin önünden kalkarsa, Kürt davası sivil siyaset stratejisi temelinde siyasi bir veçhe kazanabilir; kendine hukuki ve yasal temeller oluşturabilir. Bugün Kürtlerin en çok ihtiyacı olan siyaset tarzı da budur. Türk devlet siyasetinin tüm parametreleri de, artık Kürt meselesinin siyasi bir düzenlemeyle halledilmesi gerektiği yönünü gösteriyor. Ancak burada silahlı mücadele ne kadar sürerse, Kürt meselesinin siyasi bir çözümünden yana olmayan Türk devletin içindeki odakların eli o kadar güçlenir. Öte yandan düşünsel açıdan da ulusal birlik fikriyatı unutuluyor; fikri, ideolojik, kültürel yöndeki tüm çalışmalar silahlı mücadelenin tasallutu altına alınıyor; ulusal düşüncenin sivil bir temelde gelişmesi engelleniyor.

Kürt Milliyetçi Söylemi

Sivil Bir Siyasi Kültür Üzerine Bina Edilmelidir

Serbestî: Peki, size göre Kürt milliyetçiliğinin teorik ve felsefi söylemi nasıl olmalıdır?

Abbas Veli: Kanaatime göre, Kürt milliyetçi söylemi, sivil ulusal bir siyasi kültür üzerinde bina edilmelidir. Ulusal sivil siyaset fikri; ulusal ve ulusalcılıkta etnik faktöre işaret etmez; toplumsal faktörü işaret eder ki, o toplumun demokratik bir hukuku vardır. Kültürel, siyasal ve yasal hakların kazanımı için, sivil ulusal hareketin tüm referansları, özgürlük ve demokrasi usulüne göre olmalıdır, etnik usule göre değil. Neticede biz kendi Kürt toplumumuzun özelliklerini

Bakınız, burada bir hususu belirlemek istiyorum ki, ben silahlı mücadele stratejisini reddederken, Türkiye Kürdistanı'ndaki Kürtlerin

biliyoruz ki, anadilimiz Kürtçe, kendimizi Kürt olarak biliyoruz; bu, meselenin bir yönü. Ancak Kürt

toplumunun siyasi anlamdaki sınırları ne dille ne de etnisiteyle sınırlıdır; sınırı demokratik bir inançla oluşturulan bir Kürt hukukudur. Kuşkusuz Kürt toplumunun coğrafi, etnik ve dilsel sınırları var; bunlar gerekli ama kafi değil. O nedenle Kürt siyasi düşüncesinin sınırlarına özgür, demokratik usul ve inançlar çerçevesinde bakılması gerektiğini düşünüyorum.

Bunu yine eğer Türkiye somutunda düşünecek olursak; yasal bir perspektifle hareket edilmeli; bunun için yasal örgütlerin kurulması gerekiyor; bu örgütler, Türkiye Anayasasının değişmesini, Anayasa ve yasaları etnik referanslardan arındırmayı ve gerçek anlamda demokratik bir siyasi kudretin Anayasaya yerleştirilmesini hedeflemelidir. Bu siyasi kudret tamamıyla ataerkil, dini, mezhebi, dilsel ve etnik tesirlerden uzak olmalıdır. Böyle bir yasal ve anayasal ortamın yaratılmasıyla gerçek anlamda demokratik mücadele imkanları ve Türk devletinin vermek istemediği demokratik haklar elde edilebilir. Bu da, Kürt meselesi açısından büyük bir rahatlatma meydana getirir.

Yani eğer biz bütünlüklü bir şekilde sivil ulusal bir zihniyetle düşünecek olursak, böyle bir düşünce sisteminde şiddetin ve silahlı mücadelenin yeri kalmaz. Bakınız, burada bir hususu belirlemek istiyorum ki, ben silahlı mücadele stratejisini reddederken, Türkiye Kürdistanı'ndaki Kürtlerin bugünkü durumundan hareketle bunu söylüyorum. Yoksa her şartta silahlı mücadele stratejisini reddetmiyorum.

Örneğin eğer bugün Irak merkezi hükümeti kalkıp Irak Kürdistanı'na karşı bir saldırıya geçerse, Irak Kürdistanı'nın kendini silahla savunmasından başka çaresi yoktur; çünkü onun hükümranlılığında bir coğrafya var ve bu coğrafyayı savunan nizami bir gücü var. Yani nizami güce, nizami bir güçle karşılık verilir. Ama bugün Kürdistan'ın diğer parçalarında böyle bir imkân yok. Onun için Kürt ulusal haklarının kazanılmasına ilişkin başvurulmuş silahlı mücade-

le stratejisi kanaatime göre bitmiştir.

Neticede biz sivil nas-

jonalist bir fikri savun-

yorsak, bu sivil ulusal fikrin özellikle demokratik bir çerçeveye ihtiyacı var; demokratik çerçevenin de özellikle demokratik sivil bir siyasi çalışmaya ihtiyacı var; sivil siyasi çalışmanın da, özellikle sivil bir kültüre ihtiyacı vardır.

Aydınlar Öncü Bir Rol Oynamalı

Serbestî: Neticede tüm bunları hayata geçirecek araçlar ve öncüler gerekiyor....

Abbas Veli: Bana göre bu fikre öncülük edecek aydın kesimdir. Aydın sadece düşünen kimse değil; aydın, aynı zamanda siyasi ve kültürel projelerde de yer alır; bu projelerin hayata geçirilmesi için çalışır, halkı eğitir, esas konulara ilişkin objektif kurumlar ve düşünce kuramları oluşturur ve genel olarak toplumun menfaatini gözetir. Bu bağlamda Kürdistan'da aydınlar öne çıkabilir; bir zaman için *vanguard* (öncü) bir güç olabilirler. Aydınlar devlete ve siyasi güçlere karşı kendi bağımsız ve özgür tutumlarını savunmak anlamında *vanguard* olmalıdırlar. Bu anlamda, aydınlar bağımsız ve özgür duruşlarıyla sadece özgür düşünceyi üretmezler aynı zamanda özgür ve toplumsal düşüncenin hayata geçirilmesi için toplumu da eğitirler. Eğer aydın ilk başta bağımsız ve özgür düşünme kabiliyetini koruyamazsa, onun toplumda öncü bir rol oynayabilme imkânı da olamaz.

Serbestî: Peki Kürt toplumunda, aydınların öncü bir rol oynayabilmesi yönünde bir işaret var mı?

Abbas Veli: Kanaatimce, Kürt siyasi kültürünün temel problemlerinden birisi de, siyasi düşüncenin ve siyasi kültürün her zaman Kürt siyasi örgütlerinin tasallutu altında olmasıdır. Siyasi örgütün kendi örgüt çevresindeki tasallutu bir bakıma anlaşılırdı ancak bu tasallutun aydın havzasına da egemen olması Kürt toplumunda kötü neticeler doğurdu. Bu da, Kürt ulusal birlik fikriyatına öncülük yapabilecek bağımsız bir Kürt aydın kesiminin gelişimini zayıflattı.

Burada özellikle ahlaki hegemonyayı vurgulamak istiyorum; (elbette ki ahlak derken şu iyi bu kötü şeklinde söylemiyorum) ah-

Serbestî: Peki sadece aydınların öncülük ettiği bir toplum tasarımı, "elitist" bir anlayışın veya aydın "despotizmi"nin hâkim olma ihtimali yok mu?

Abbas Veli: Şu çok açıktır ki, toplumda herhangi bir kesimin siyasi kudreti eline geçirdiği gibi toplumun üzerinde kendi tasallutunu kurma ihtimali de vardır. Peki; bunun önüne nasıl geçilir? Bu tasallutun önüne geçmek için, demokratik ve açık toplumun bir gereği olarak öncelikle toplumda düşünce, inanç ve siyasi pluralizmin olması gerekiyor. Bu çerçevede, tek kaynaktan beslenen totaliter bir düşüncenin tüm topluma egemen olabilme imkânı çok daha azdır...

İşaret ettiğim toplumsal şartlardan hareketle, herhangi bir siyasi hareket; ister Kürt ister gayri Kürt olsun, siyasi bir güç olarak iktidarı kazanmadan önce, savunduğu teori ve düşüncenin toplumda yankı bulması ve bu konuda başarılı olması gerekiyor. O nedenle bir Kürt siyasi hareketinin hegemonik olabilmesi için öncelikle fikri, ahlaki ve kuramsal dayanaklarının güçlü olması gerekiyor. Burada "fikir" sözcüğünü ideolojik ve akademik anlamda kullanıyorum. Yani bir siyasi hareket, siyasi bir güç haline gelmeden önce, ahlaki, teorik ve ideolojik açılardan açık meydana başarılı bir sınav vermesi gerekiyor. Bu sınavı veren siyasi bir hareket, siyasi arenada da başarılı olabilir ayrıca demokratik siyasi bir kültüre de sahip olur.

Ancak fikri olarak başarılı olmayan fakat nizami-resmi güç haline gelen siyasi hareketler var; bu hareketler, özgür düşünce dinamiklerini ya kendi kontrollerine alıyorlar ya da ortadan kaldırmaya çalışıyorlar. Tarihte bütün totaliter zihniyetler böyle oluşmuş. O nedenle demokratik bir çerçevede, siyasi hegemonyadan önce fikri (ideolojik, söylem, teorik ve ahlaki) hegemonyanın olması gerekiyor. Burada özellikle ahlaki hegemonyayı vurgulamak istiyorum; (elbette ki ahlak derken şu iyi bu kötü şeklinde söylemiyorum) ahlak, fikri ölçütlerimizin ne olduğunu, fikri ölçütlerimizin siyasi ölçütlerimizle ne dereceye kadar tutarlı olup olmadığını, siyasi çalışmalarımızın fikir ve

lax, fikri ölçütlerimizin ne olduğunu, fikri ölçütlerimizin siyasi ölçütlerimizle ne dereceye kadar tutarlı olup olmadığını, siyasi çalışmalarımızın fikir ve söylemlerimizin meşruiyetiyle ne ölçüde uyumlu olup olmadığını tespit etmek için gereklidir...

İran Rejiminin Değişmesinde Kürtler Belirleyici Olacaktır

Serbestî: Teorik konulardan biraz pratik duruma dönmek istiyorum. Mesela İran Kürdistanı'nda neler oluyor?

Abbas Veli: Kanaatime göre İran Kürdistanı'nın durumu çok hassas bir noktadadır. Hassas olmasının nedeni şu: Seçimlerden sonra genel olarak İran yeni bir duruma girdi ki, rejimin değişmesini bekleyen kesimler yenilgiye uğradılar; tamamıyla resmi ideolojiyi temsil eden odakların aday olan kişi cumhurbaşkanlığı koltuğuna geldi. Böylece resmi ideoloji çok katı bir şekilde bir kez daha ülkenin ekonomik-siyasi sistemini kendi kontrolüne aldı ve sistem içindeki reformcu güçler yenilgiye uğradı. Ancak rejim hâlâ bir meşruiyet sorunuyla karşı karşıya. Bundan birkaç yıl önce reformun gündeme gelmesiyle birlikte İran rejimi büyük bir meşruiyet bunalımını yaşadı. Bu meşruiyet bunalımı aşılmadan aşırı güçler tekrar rejimi kendi kontrollerine aldılar ve artık bu yeni cumhurbaşkanının reform yapması da mümkün değil; çünkü kendisi reform karşıtıyla işbaşına gelmiştir. Dolayısıyla İran'daki meşruiyet bunalımı devam ediyor ve bu anlamda yeni bir hâkimiyet mücadelesi de daha şiddetli bir şekilde devam edecektir. Bu bağlamda İran rejiminin değişmesinde Kürt meselesinin parametreleri belirleyici bir rol oynayacaktır.

İran Kürdistanı'ndaki Kürtlerden beklenen ise; tüm Kürt örgütlerinin kendi aralarındaki siyasi ve ideolojik ihtilafları, farklılıkları bir kenara bırakarak ulusal demokratik birleşik bir cephe kurmalarıdır. Cephenin geçici, asgari demokratik bir programı olmalı. Bu cephe, İran Kürdistanı'nda rejim ile Kürt siyasi örgütleri arasında tarafsız kalan zaman zaman her iki taraftan da korkan, çekinen kesimlerin de gönlünü kazanmalı; ayrıca İran Kürdistanı'nda reform yanlısı çok önemli siyasi bir Kürt gücü var. Bu güç;

Suriye, "Türkiye'den buraya göç edip buraya gelen Kürtler 'misafir'dir. Burada onların herhangi bir hakkı hukuku yoktur" şeklinde hareket edemez. Ancak Suriye'de de, Kürtlerin esas mücadele alanı demokratik bir çerçevede olmalıdır. Burada da şiddet, Kürtlerin değil, Kürtleri ortadan kaldırmak isteyen rejimlerin işine gelir.

Kürt meselesinin İran İslam Cumhuriyetinin demokratik reformları çerçevesinde çözüm bulmasını istiyor ve bunun için son 10-15 yıldan beri reformcularla birlikte hareket ediyor. İran'da reform stratejisi yenildi diye bunlar, göz ardı edilmemeli, bunlarla da ittifak kurulmalıdır. Bu cephe salt Kürtler arası bir ittifakla yetinmemeli, çünkü Kürtler sadece kendi gücüne dayanarak İran rejimini değiştirmeye zorlayamazlar. Bu nedenle de İran'daki diğer tüm ilerici muhalif, ulusal demokratik kesimler asgari demokratik paydalar üzerinde bir ittifak kurmanın zamanı gelmiştir; özellikle Kürtlerle Azeriler arasında ittifak kurmak çok önemlidir. Yani Kürtler artık eski mücadele metotlarını terk etmelidirler, eski metotlar Kürtlere bir şey kazandırmaz.

Amerika'nın İran'a Yönelik Askeri Müdahale İhtimali Zayıf

Serbestî: Peki siz Amerika'nın İran'a yönelik askeri bir müdahale ihtimali konusunda ne düşünüyorsunuz?

Abbas Veli: Bence Amerika'nın Irak ve Afganistan'a yaptığı gibi İran'a askeri bir müdahalede bulunması söz konusu değil. Burada zorluk, müdahaleden sonra İran'ın nasıl kontrol edileceğiyle ilgilidir. İran, bu bakımdan Irak'a benzemez ve kontrolü çok zordur. Ayrıca Afganistan ve Irak müdahaleleri tüm dünyada Amerika'ya karşı büyük tepkiler oluşmasının neden oldu. O nedenle eğer İran'daki Kürt muhalefeti böyle bir beklentinin içindeyse, kanımca bu beklentinin gerçekleşebilme ihtimali çok zayıftır. Amerika'nın İran planlaması, İran'ı istikrarsızlığa sürükleyerek İran'ı rejim değişikliğine zorlamaya yöneliktir; İran'da rejim bunalımı ve siyasi istikrarsızlık büyüdükçe hem alttan hem üstten yeni siyasi proje imkanları doğar; hem içeriden hem dışarıdan destek bulan bir siyasi projenin kazanma şansı da daha çok olur. Amerika'nın İran'a yönelik hazırlıkları bu yöndedir.

Suriye Kürtlerin Haklarını Tanımak Zorunda

Serbestî: Peki siz Suriye hakkında ne düşünüyorsunuz?

Abbas Veli: Bana göre Irak Kürdistanı'nın Suriye üzerinde büyük bir etkisi oldu. Çünkü Suriye de bugüne kadar kendi kontrolündeki Kürtlerin hakkına hukukuna karşı bir inkâr politikası sürdürüyordu. Ancak bundan sonra Suriye, Kürtlerin varlığını, hakkını, hukukunu kabul etmek zorundadır. Artık Suriye, "Türkiye'den buraya göç edip buraya gelen Kürtler 'misafir'dir. Burada onların herhangi bir hakkı hukuku yoktur" şeklinde hareket edemez. Ancak Suriye'de de, Kürtlerin esas mücadele alanı demokratik bir çerçevede olmalıdır. Burada da şiddet, Kürtlerin değil, Kürtleri ortadan kaldırmak isteyen rejimlerin işine gelir.

Serbestî: Amerika'nın Suriye'ye yönelik bir askeri müdahalesi söz konusu olabilir mi?

Abbas Veli: Hayır, ben böyle ihtimal görmüyorum. Ama Amerika'nın hedefi, tıpkı İran'da hedeflediği gibi, Suriye'yi de istikrarsızlığa sürükleyerek rejim değişikliğine zorlamaktır.

Demokrasi İstikrara Feda Edilmemeli

Serbestî: Peki, bilindiği gibi, Irak'ta genel seçimler yapıldı ve yeni bir hükümet kuruldu; Kürdistan parlamentosu da yenilendi; Kürtlerin gösterdiği güç birliği ile önce Sayın Celal Talabani Irak Cumhurbaşkanı oldu sonra Sayın Mesud Barzani Irak Kürdistanı Başkanı seçildi. Buna benzer birçok yenilik oldu. Geline bu aşamada Kürdistan'ın güneyi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Abbas Veli: Kanaatime göre, Irak'taki genel seçimlerden sonra Irak Kürdistanı'nda Kürtler bakımından pozitif bir durum oluştu. Bir kere Kürt yönetimi demokratik bir biçimde halk nezdinde bir kez daha kendi meşruiyetini tescil etti. Kürtler gerek Mam Celal'in Irak Başkanlığı ve gerek Kak Mesud'un

Şimdi onun önünde birkaç zorlu iş duruyor. Bunlardan birisi Ker-
kük meselesidir; ikincisi birleşik bir hükümetin kurulması; üçüncü-

Kürdistan Başkanlığı ko-
nusunda da pozitif bir tavır
sergileyerek kendi araların-
da anlaşılabilir. Ancak bu po-
zitif adımlar kâfi değil.

Çünkü hâlâ her iki temel parti (KDP-YNK) kendi aralarında anlaşıp Kürdistan'da tek bir yönetimi, birleşik siyasi bir otoriteyi kuramamışlar. Kanaatimce bunu halletmedikleri sürece çeşitli sorunlarla karşı karşıya geleceklerdir. Daha önemlisi bir yandan bu kendi iç sorunları uğraşırken diğer yandan Irak hâlâ siyasi bir istikrara kavuşmuş değildir. Yani bir yandan Irak'taki istikrarsızlık temel bir sorun olarak orta yerde dururken diğer yandan içerdeki ikili durum da Kürdistan için temel bir sorun oluşturuyor. Irak'ta siyasi bir istikrar sağlanmayınca kadar, orada sorun bitmez. Siyasi istikrar da asayişin, güvenliğin sağlanmasına ve müesses nizamın kurulmasına bağlıdır.

Eğer Irak'ta demokrasi feda edilmeden istenilen asayiş ve güvenlik sağlanırsa, Kürtler için de durum çok daha iyi olacaktır. Yok, eğer demokrasi asayiş ve siyasi istikrara feda edilirse, kanımca Kürtler bundan zarar görecektir.

Serbestî: *Ancak Amerikan yönetimi demokrasinin yerleşmesi konusunda kararlı gibi görünüyor. Condoleezza Rice Mısır'a yaptığı son ziyaretinde Amerika'nın artık demokrasiyi istikrara feda etmeyeceğini özellikle vurguladı..*

Abbas Veli: Bana göre de, Amerika, Irak'a sadece siyasi bir mesele olarak bakmıyor aynı zamanda Irak'ın siyasi meşruiyeti de Amerika için çok önemli. Bush'un siyasi stratejisinin meşruiyeti Irak'ta çok önemli bir sınavla karşı karşıya. Eğer Amerika Irak'ın bölgede gerçek anlamda iyi bir demokrasi modeli olmasını istiyorsa, gerçekten demokrasi projesini "istikrara" feda etmemelidir. Burada Kürtler de iki seçenekle karşı karşıya; ya kendi bağımsız devletini ilan edecek ve Bağdat'ta olup bitenlere onları ilgilendirmeyen bir tavır takınacaklar ya da Irak çerçevesinde kalacaklarsa o zaman da, demokrasinin feda edilmemesi koşulluyla Irak'a bir an önce huzur ve

sü PDK-YNK arasında güven sağlayacak bir formülün bulunması; güvenliğin gelmesine ha-
yati bir mesele gibi baka-
caklar. Bu çerçevede
Irak'ta demokratik, federal
bir rejimin kurulması, yer-
leşmesi Kürtlerin de çıkarınadır. Ancak Kürtler, mer-
kezi hükümetteki Şii nüfus etkisini azaltmak için,
dengeleyici rol oynayabilecek Sünnilerin parlamen-
toda ve hükümette daha fazla yer almasını destekle-
meleri lâzım.. Irak'ta kalıcı bir rejimin kurulması ba-
kımından umut verici bir durum daha var, bugün Şi-
ilerin başında bulunan Ayetullah, -Kürtlerin talepleri-
ne sıcak bakmasa da-
dinin, mezhebin siyasete hü-
küm etmesi gerektiği yönünde fetvalar da vermiyor;
Irak'ta da İran Cumhuri İslami gibi bir devletin kurul-
ması gerektiğine inanmıyor. Bu yönüyle Irak'taki Şi-
iler, İran Şii ekolünden farklıdır. Şimdiye kadar iyiy-
di bundan sonra ne olacak bilemiyorum.

Irak'ta Süren Kör Terörün Hiçbir Geleceği Yoktur

Serbestî: *Peki siz Irak'taki terörü neye bağlıyorsunuz? Bu terörün hedefi nedir?*

Abbas Veli: Bence bu terörün tek bir amacı var; Irak'a huzur ve güvenin gelmesini önlemeye yöneliktir. Kör bir terördür. Bu terörün çok fazla sürme şansı yoktur.

Serbestî: *Sizce bu terörün gerisinde Amerika karşıtı "büyük bir siyasi strateji" yok mu?*

Abbas Veli: Zannetmiyorum. Bu terörün hiç demokratik bir ideolojisi ve hedefi yoktur. Bu terörün bütün amacı Amerika'nın Irak'taki stratejisini yenilgiye uğratmak; Irak'ta demokratik bir rejimin yerleşmesini engellemektir. İlkokul çocukları, masum insanları hedef alan terör eylemleri hangi ideolojinin veya dini emirlerin bir gereği olabilir ki? Fakat şu da bir gerçek ki, bugün Irak artık bir terör laboratuvarı haline gelmiştir. Mısır'dan, Suriye'den Suudi Arabistan'dan, İran'dan kendini bu işe hazır hissedilenler oraya gidiyorlar. Ancak bu terörün hiçbir ge-

19. yüz yılın sonunda ve 20. yüz yılın başında İstanbul'da bir Kürt fikir hareketi vardı. Ama şimdi, Türkiye Kürdistanı'ndaki Kürtle-

leceğinin olmadığı kesin-
dir; çünkü demokratik hiç-
bir ideolojisi yok. Afganis-
tan'daki Taliban da bunlar
gibiymi. Ama onun arka-
sında da meşru hiçbir güç
yoktu. Hiçbir meşru güç
geleceğini bu terör odaklarına bağlayamaz.

Bunların bir kısmı, iktidarlarını yitiren eski Ba-
aşçılar, bir kısmı da Amerika ile sorunları olan mez-
hebi hareketler; bir kısmı da Arap nasyonalistleri-
dir; belirttiğim gibi bunların hiçbirisinin demokra-
tik bir ideolojisi yok. Dolayısıyla bu teröre karşı as-
la demokrasi projesinden taviz verilmemelidir.

Mesud Barzani'nin Bundan Sonraki İş Çok Daha Zor

Serbestî: *Biraz da özel bir soru. Sayın Mesud Bar-
zani'nin Kürdistan Başkanı olarak seçilmesi Kürtle-
ler'de büyük bir coşkuya yol açtı. Siz Mesud Barza-
ni'nin rolü hakkında ne düşünüyorsunuz; onun lider-
liği sizce Kürtlerin kaderini nasıl etkileyecek?*

Abbas Veli: *Kak Mesud'un Kürtler arasında bü-
yük bir yurtsever ve Kürtperver olduğu, Kürt toplumu
tarafından sevildiği bir yana en son yasal olarak da
Irak Kürdistanı'nın Başkanı oldu. O nedenle onun li-
derliğinin meşruiyeti konusunda hiç kimsenin bir şüp-
hesi yok. Ancak bundan sonra ne yapacak asıl önem-
li olan odur. Şimdi onun önünde birkaç zorlu iş duru-
yor. Bunlardan birisi Kerkük meselesidir; ikincisi bir-
leşik bir hükümetin kurulması; üçüncüsü PDK-YNK
arsında güven sağlayacak bir formülün bulunması; bir
diğeri ise Irak'ta bulunan Kürt ve Kürt olmayan diğer
tüm siyasi hareketlerle ilişkilerin düzenlenmesi.*

Burada bence Kerkük meselesi belirleyici bir ko-
numdadır. Çünkü Kürtler Kerkük'ü kendileri için ha-
yati bir mesele olarak görüyorlar, Araplar da bu konu-
da taviz vermeye yanaşmıyorlar. O nedenle Irak mer-
kezi hükümeti ile Kürdistan hükümetinin üzerinde an-
laşabileceği bir formülle Kerkük meselesi halledilme-
lidir. Çünkü Kerkük'ü önemli kılan onun coğrafi ve ta-
rihi özelliklerinden ziyade ekonomik ve stratejik öne-

rin fikri bir huzuru yok. Onlarla konuştuğün zaman, savaş, gale-
yan ve resmi parti siyasetinden söz ediyorlar. Oysa kendine özgü
fikri, söylemi, sözü olan bir harekete ihtiyaç var. O nedenle böy-
le bir sürecin başlatılması için Kürt entelektüellerinin üzerine bü-

me sahip olan petrolüdür.
Coğrafi açısından Kerkük
ne Arapları ne Türkleri ne
de başkasını ilgilendirmi-
yor. Önemli olan Kerkük
petrolünün üzerindeki ta-
sarrufun nasıl olacağıdır.

Bu nedenle, Kerkük hem Kürdistanı bir mesele hem
Irak çerçevesini ilgilendiren bir konu ve aynı zamanda
bir Ortadoğu meselesidir. O nedenle Kerkük'ün temel
bir çözüm formülüne ihtiyacı vardır; bence Ameri-
ka'nın kafasında bir çözüm formülü var ve bu konuda
da Amerika'nın rolü önemlidir...

Türkiye'de Demokratik Bir Kürt Cephenin Kurulması Gerekiyor

Serbestî: *Kuzey Kürt -başka bir deyişle Türkiye
Kürdistanı- muhalefeti hakkında ne düşünüyorsunuz?*

Abbas Veli: *Türkiye Kürdistanı'nda benim anla-
dığım anlamda bir Kürt muhalefeti göremiyorum.
Ancak şunu da belirtmek istiyorum ki, burada bazı
Kürt siyasi aydınları artık bağımsız ve legal bir Kürt
hareketinin oluşması gerektiği kanaatine varmışlar
ve bu konuda çeşitli yayın organları kanalıyla düşün-
celerini ifade ediyorlar; bu da, sevindiricidir.*

Bu noktada Türkiye Kürdistanı *intelligentsiyanın*
üzerine büyük bir görev düşmektedir. Bu *intelligentsi-*
yanın önemli bir kısmı bugüne kadar; "Bizim proble-
mimiz sadece Türkiye devletiyle değil aynı zamanda
Kürt siyasi güçleriyle de ilgilidir; bu siyasi güçleri za-
yıflatmak istemiyoruz" diyorlardı. Kanaatime göre ar-
tık Türkiye Kürdistanı *intelligentsiyanın* kendi sözünü
söyleme ve resmen muhalefet yapma zamanı gelmiş-
tir. Fikri ve ideolojisiyle yeni bir entelektüel Kürt hav-
zasının Türkiye'de oluşturulması gerekiyor. Bu, Kürt
intelligentsiyanın en temel görevidir. Bu havza kesin-
likle devletten ve Kürt siyasi hareketlerinden bağım-
sız olmalıdır. İkincisi, Türkiye'de ulusal demokratik
ve sivil bir siyaset temelinde, tüm Kürt demokratik
muhalefeti kapsayan geniş bir cepheyi kurma zama-
nın geldiğini düşünüyorum. Böyle bir cephe zaman
içinde yeni bir siyasi parti kurabilir. Bu siyasi partinin

Kürt toplumu, hatta Türk toplumu üzerinde fikri, ahlaki, teorik ve ideolojik etkileri olmalıdır. Fikri etkisi olmaksızın siyaseten bir varlık göstermesi mümkün değil. Yani önce bir hareket oluşturacak, bu hareket fikir üretecek, toplumda fikri bir etki yaratacak daha sonra siyasi bir parti kurulacak. Klasik tarzda ise önce 20-30 kişi bir araya gelip örgüt kuruyor sonra diğer alanlar kontrol edilmeye çalışılıyor; bu tarz siyasetin zamanı geçti. Önce sivil - fikri bir hareketin oluşturulması, bu hareketin ahlaki ve fikri olarak Kürt toplumunu etkilemesi, meşruiyet kazanması lazım, daha sonra bu meşruiyet üzerinde siyasi bir partinin kurulması gerekiyor... Çünkü Türkiye'de Kürt kültü-

rü, Kürt fikri ve Kürt söylemi gibi konularda büyük bir boşluk var; bu anlamda Kürt sivil toplumunu kucaklayacak bir hareket yok. Eğer dikkat edersek daha 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında İstanbul'da bir Kürt fikir hareketi vardı. Ama şimdi, Türkiye Kürdistanı'ndaki Kürtlerin fikri bir huzuru yok. Onlarla konuştuğum zaman, savaş, galeyan ve resmi parti siyasetinden söz ediyorlar. Oysa kendine özgü fikri, söylemi, sözü olan bir harekete ihtiyaç var. O nedenle böyle bir sürecin başlatılması için Kürt entelektüellerinin üzerine büyük bir görev düşmektedir; onlar Kürt siyasi hareketine fikri bir alan oluşturabilirler; kanaatimce bunun imkânları da var...

İslam, Ulus ve Nasyonalizm

İrfan Güler*

Adrian Hastings, *Ulusların Kuruluşu* adlı kitabında¹, Hıristiyanlığın dille birlikte ulusun kuruluşunda temel bir faktör olduğunu, incilin ulus modelinin orijini sağladığını, İslam'ın ise Hıristiyanlığın aksine, ulusun kuruluşunda bir katkısının olmadığını, ulusların kaybolmasına neden olduğunu ve tamamen anti-nasyonalist olduğunu belirtmektedir.

Bu kısa çalışmada Hastings'in İslam'ın ulus ve milliyetçilikle ilgili görüşünü irdelemeye çalışacağız. Soru şu: İslam'ın ulusun kuruluşunda bir etkisi olmuş mu veya İslam anti-nasyonalist mi?

Alman sosyolog Max Weber ve onun çağdaşı Fransız sosyolog Emile Durkheim dinin insan toplumundaki önemini eserleriyle ortaya koymuşlardır². Günümüzde dinin etnik kimlik, ulus ve milliyetçilikle ilgili bağlantısını konu edinen özellikle Avrupa'da zengin bir kaynakça bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalar daha çok Hıristiyanlığın etkisine dairdir. Yaptığımız araştırmada İslamla ilgili bu anlamda bilimsel çalışmaların hemen hemen olmadığını gördük. Var olanların bir kısmı tamamen propagandaya yönelik olup³, bilimsel bir çalışmadan yoksundur, diğerleri ise modern bir olgu olan İslam fundamentalizmine ya da somut vakalara ilişkin çalışmalardır⁴.

İslam'ın etnik kimlik kuruluşundaki etkisinin en kapsamlı ve zengin tarihsel bir tartışmasını John Armstrong'un, *Nations before Nationalism*⁵ adlı kitabında bulmaktayız. Armstrong bu çalışmada mitlerin, sembollerin ve ileti-

şimin etnik kimliğin oluşumundaki etkisini Avrupa ve Orta Doğu düzleminde tartışmaktadır. Bunu iki büyük dini (Hıristiyanlığı ve İslamı) ele alarak yapmaktadır. Armstrong'a göre, İslam ve Hıristiyanlık, bu iki büyük evrensel din, iki farklı yoldan gelişerek (*İslam the nomady*, ve *Christianity the sedentary*) iki farklı sosyal toplum oluşturmuştur. Ancak bu farklı sosyal gelişimlerine rağmen, Armstrong'a göre, her iki dinde etnik kimliğin oluşumunda "superethnic" bir işlev görmüştür. Armstrong bu çalışmasını pre-nationalism yani milliyetçilik öncesi tarihi (19. yüzyıla kadar) kapsayacak şekilde yaptığını söyler.

Ortak bellek ve soy mitleriyle birlikte, "etni" hem üyelerinin birbirine bağlanmasına hem de onları dışarıdakilerden ayırmaya yarayan bir veya daha fazla "kültür" unsuruyla birbirinden ayrılır. Benjamin Akzin bunu "benzerlik-benzeşmezlik" kalıbı olarak kavramlaştırmıştır. Bir etnin üyeleri, üye olmayanlardan farklı oldukları kültürel ayırt edici nitelikler içinde benzer ve aynidir. En fazla paylaşılan ve aynı zamanda ayırt edici nitelikler dil ve dindir, fakat görenekler, kurumlar, yasalar,

* Santiago de Compostela Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi

Zaten İslamiyet'in gelişmesi de bu model-hat üzerinde gerçekleşmiştir. Hıristiyanlık -en azından çıkışı itibarıyla- alttan üste doğru

folklor, mimari, giyim, beslenme, müzik ve sanat, hatta renk ve fiziksel görünüş farklılıkları artırabilir veya onların yerini alabilir⁶. Farklı kültürel ayırt

edici niteliklerden biri olan din, iki farklı dinin (örneğin; Hıristiyanlık-İslam gibi) karşılaşmasında bir zorlukla karşılaşmaz, kendini diğerine karşı açık biçimde tanımlar. Bu durum Armstrong'un "*mythomoteur*"⁷unu andırır. Aynı dinin paylaşıldığı durumlarda ise, bununla birlikte diğer ayırt edici nitelikler devreye girer.

İslamiyet, çıkışı itibarıyla Arap yarımadasına özgü bir nitelik arz eder. Önemli oranda İslamiyet öncesi Arap kültürünün izlerini taşır. Arap yaşam biçiminin derin etkisi altında kalmış ve bu etki günümüze kadar da hadisler vasıtasıyla ulaşmıştır⁸. Yine Hastings'in de doğru bir şekilde belirttiği gibi⁹, Hıristiyanlığın aksine İslam açık politik bir model olarak başlamıştır. Hz. Muhammed aynı zamanda bir devlet adamıdır. Zaten İslamiyet'in gelişmesi de bu model-hat üzerinde gerçekleşmiştir. Hıristiyanlık -en azından çıkışı itibarıyla- alttan üste doğru bir yayılma gösterdiği halde, İslamiyet her zaman yukarıdan aşağıya doğru bir yayılma göstermiştir. Nitekim bugünkü "cihad" düşüncesinin ya da İslam'ın laikleşmedeki zorlukların maddi-manevi kaynağını da İslamiyet'in bu özelliğinde bulmak mümkündür. İslamiyet her zaman yönetmeyi sevmiştir. Hz. Muhammed Arap kabilelerini ilk birleştiren kişi (*statemen*) olmuştur¹⁰.

İslamiyet, temelde evrensel olmasına rağmen, Hz. Muhammed kendisine vahiy geldiğini önce akrabalarına ve Mekke tüccarlarına açıklamış, daha sonra Medine'nin kavgalı kabilelerine ve nihayet orta ve Kuzey Arabistan'ın bütününe ifşa etmiştir. Hz. Muhammed'in mesajı, içinde taşıdığı tektanrıcılığın evrensellğine rağmen Bedevi Arapların çöl saflığını ve basit yaşamlarını göklere çıkarmış, bununla birlikte ele avuca sığmaz, soya dayalı klan bölünmelerini aşabilecek imanlı bir topluluk veya ümmet yaratmanın yollarını aramıştır.¹¹

İslamiyet'in Arap yarımadasının dışına yayılması istilalar şeklinde olmuştur. Ancak, başlangıçta büyük istilalar İslam'ın değil, fakat kendi doğal yarımada-

sından komşu ülkelere doğru bir çıkış bulabilmek için aşırı nüfusun baskısıyla yönlendirilen Arap ulusunun yayılmasıydı.¹² Arap

etnik motifleriyle donatılmış İslam, yarımadanın dışına çıktığında farklı etnik kimliklerle (kültürlerle) karşılaşmıştır. Bu karşılaşma iki şekilde sonuçlanabilirdi: 1-Asimilasyon, 2-Uzlaşma. Antony Smith'in de belirttiği gibi, pratikte kurmuş dinler özellikle ilk "coşkulu" aşamasından sonra eğer siyasal bir anlam almışsa, var olan ekonomik ve kültürel bölünmelerle uzlaşmıştır.¹³ İşte İslamiyet'in de yaptığı da budur. İslamiyet gittiği her yerde kültürel bölünmelerle uzlaşmıştır. Bunun tarihteki tek istisnası ise Mısır'dır. İslamiyet, Mısır'da Kopt etnik kimliğini ve dilini ortadan kaldırmış ve bölgeyi tamamen Araplaştırmıştır¹⁴. İslam, Mısır örneği hariç, karşılaştığı etnik topluluklarda etnik kimliği ortadan kaldıramamış ancak o toplumlarda var olan dini inanç biçimlerini büyük oranda ortadan kaldırmış ve hakim inanç biçimi haline gelmiştir. Örneğin, Arapların Mezopotamya ve Anadolu'ya yönelik istilalarında karşılaştığı topluluklardan biri olan Kürtler, kendi tarihsel dinleri olan Zerdüştlükle İslamiyet'e karşı uzun süre direnmiş, ancak sonuçta bu mücadeleyi kaybetmiş ve İslam, Kürt coğrafyasında egemen hale gelmiştir. Zerdüştlüğün İslam'a yenilmesinin en büyük nedenlerinden biri, çoğunlukla sözlü olan Zerdüşst geleneklerinin yeterince yazılı hale getirilmemesiydi. Oysa İslam, taşınabilir ve ulaşılabilir kutsal bir metnin üstün avantajıyla yola çıktı.¹⁵

Tek tanrılı kurtuluş dinleri etnisiteyi ve milliyetçi sınırları aşma eğilimindedir. Bu İslam için olduğu kadar Hıristiyanlık için de böyledir. Ancak gerek İslam gerekse Hıristiyanlık (ki bu durum Hıristiyanlıkta daha erken dönemde başlamıştır) varolan etnik-kültürel bölünmelerle uzlaşmıştır.

Var olan etnik-kültürel bölünmelerle uzlaşan İslam yerelleşmiştir. Burada yerellikten kastımız İslam'ın kendisini yerel kültürlere entegre etmesidir. Her ne kadar Hasting'in de haklı olarak belirttiği gibi, İncil'in aksine, İslam'ın kitabı olan "Arapça yazılı Kuran" uzun süre dokunulamaz, tercüme edilemez olarak kalmışsa da, bunun asimilasyonist etkisinin sınırlı kaldığını düşünüyoruz. Birincisi, Arap toplumu dışındaki

Kürdistan'da da geleneksel Medrese eğitimi ve orada yetişen Mollalar Kürt ulusal duygusunun gelişmesinde temel rol oynamışlar-

İslam toplumlarında Kuran Arapça yazılmış bir kitap olmanın çok ötesinde, tanrının bir alfabesi olarak görülüyor ve bu nedenle kutsal ve dokunulamaz addediliyordu. İkincisi, kimse

bu dili bilmediğinden, anlamadığından bu dile içkin olan İslam'ın farklı dilleri konuşan kadınlara ve erkeklerle ulaşması yeni bir aracı sınıfın oluşmasına neden oldu. Bu aracı sınıf din adamları kesimi idi. Ancak bu kesimin daha önceki din adamları kesiminden temel bir farklılığı vardı. Bu farklılık yeni din adamlarının topluluğunun Arapçayı (ya da o zamanki anlamıyla tanrının dilini) bilme gereksinimleri idi. Bu çoğu doğru toplumları için yeni bir şeydi. Örneğin, Kürt toplumunda, kendi yerleşik dinleri olan Zerdüştlükte¹⁶ din adamları topluluğu olmasına rağmen böyle bir sorun bulunmamaktaydı.

Bu yeni (Arapça bilen) din adamları topluluğu, İslami kendi toplumlarına anlatabilmek için kendi toplumlarının dillerini kullanmak zorundaydılar. Nitekim öyle yaptılar. Ancak bu yalnızca dille sınırlı kalmadı. Bir kez yerleşen İslam etnik mitlerin ve sembollerin yayılması içinde gerekli kanalları da açtı. Smith'in de belirttiği gibi, kurumlaşmış din etnik mitlerin ve sembollerin yayılması için gerekli olan insan kaynağının ve iletişim kanallarının çoğunu sağlamıştır¹⁷. Toplum ve din arasında bir köprü vazifesi gören bu din adamları ve din yorumcuları, zaten kendileri çoğunlukla birer efsane olan kutsal metinlerdeki olayları ve anlatımları topluma aktarmış, aynı zamanda toplumdaki mitleri, sembollerini, yetersizlikleri, başarıları ve acıları yeniden ve tekrar tekrar yorumlayarak korunmalarını ve gelişmelerini sağlamıştır.

Hugh Seton-Watson¹⁸ Katolik rahiplerin Quebec'te, Croatians'da, Bretons'da ve Bask bölgesinde ulusal duygusunun gelişmesindeki önemini altını çizer. Bu durum Kürdistan'da da aynıdır. Kürdistan'da da geleneksel Medrese eğitimi ve orada yetişen Mollalar Kürt ulusal duygusunun gelişmesinde temel rol oynamışlardır. Bunların en önemlilerinden biri 17. yüzyılda yaşamış olan mystic Melayê Cizîrî'dir.¹⁹ Gerçekten Kürdistan'da, özellikle resmi bir eğitim sisteminin olmadığı bu toplumda, din adamları ve ozanlar, hem Kürtçenin bugüne kadar taşınmasında hem de

dir. Bunların en önemlilerinden biri 17. yüzyılda yaşamış olan mystic Melayê Cizîrî'dir. Gerçekten Kürdistan'da, özellikle resmi bir eğitim sisteminin olmadığı bu toplumda, din adamları ve ozanlar, hem Kürtçenin bugüne kadar taşınmasında hem de ulusal duygusunun gelişmesinde diğer faktörlerden daha etkili olmuştur.

ulusal duygusunun gelişmesinde diğer faktörlerden daha etkili olmuştur. Bunlar kolektif mit, sembol ve hatıraların inceliklerle oluşturulması, yorumlanması ve etnik bilgi ve ritüellerin devam ettirilmesinin sağlanmasında eşaslı bir rol üstlenmişlerdir.

Hastings, inançlı bir Müslüman'ın Kuran'ı Arapça olarak okumak, onu günde beş kez dinlemek ve yüksek sesle ezbere tekrarlamak zorunda olduğunu belirtmektedir²⁰. Ancak bu düşünce doğru değildir. Gerçekte İslam'ın beş temel şartı olup, bunlardan dille bağlantılandırabileceğimiz yalnızca namaz kılma şartıdır. Bu da birkaç duanın (Arapça) bilinmesinin ötesine geçmez. Benedict Anderson'un da doğru bir şekilde belirttiği üzere²¹, diğer dinsel cemaatlerde olduğu gibi, Arapça da, seslerden değil işaretlerden bir cemaat yaratmaya hizmet ediyordu. Büyük klasik cemaatlerin hepsi, kutsal bir dil aracılığıyla dünya ötesi bir iktidar düzlemiyle kurdukları ilişkiden ötürü, kendilerinin kozmosun merkezinde durdukları tasarımına sahiptiler. Latincenin, Palinin, Arapçanın ya da Çincenin kapsayabileceği alan, bu yüzden teorik olarak sınırsızdır. Hatta söz konusu dil ne kadar olukonusulan dilden uzak olursa o kadar iyi: Bu durumda saf bir işaretler dünyasına ulaşmak için ilke düzeyinde herkesin eşit imkanı olacaktır. İşte Arapçanın Arapça konuşulmayan toplumdaki durumu tamamen buydu. Hepimiz Kuranı Arapça olarak dinliyorduk, ama hiçbir şey anlamamıza rağmen bizde büyük bir etki yaratıyordu. Bu onun simgesel gücünün etkisiydi.

Hastings, Polonya'nın nasyonalist ve Katolik, İrlanda'nın nasyonalist ve Katolik, Sırbistanın nasyonalist ve Ortodoks olduğunu ve bu kimlikleriyle bugüne kadar meydan okuduklarını örnek olarak belirtmektedir. Aynı şeyi laik Türkiye'de dâhil olmak üzere bütün Müslüman ülkeler için söyleyebiliriz. Hepsinde de din (İslam) nasyonalist ideoloji de temel bir rol oynar. Hepsinde de ulusal ve dinsel kimliği birlikte görürüz. Yine İslam birçok ulusal bağımsızlık mücadelesinde temel bir rol oynamıştır. Örneğin, Endonezya ve Fas'ın bağımsızlık mücadelesinde²². Yakın dönemde, reel komünist sistemin yıkılışından sonra

oluşan birçok ulusal devletin kuruluşunda da İslam temel bir etken olmuştur²³.

Bu nedenle biz Hastings'ın İslam'ın anti-nasyonalist olduğu görüşünü paylaşmıyoruz. Bu görüş yalnızca radikal İslamcılar ve kendi sınırları içinde farklı etnik kimlikleri barındıran devletlerin yeri geldiğinde kullandıkları bir argümandır. Gerçekten de, Kürt örneğinde görüleceği üzere, kendisiyle aynı dini (İslam) paylaştığı ülkelerin sömürgesi altında bulunan Kürdistan da, Kürtlerin ulusal hak talepleri aynı argümanlarla "hepimiz Müslümanız, kardeşiz, ayrımız gayrimiz yok" denilerek bastırılmaya çalışılmaktadır. Nitekim Saddam Hüseyin Kürt ayaklanmasını bastırmak için soykırım operasyonları düzenlediğinde adına "*Anfal*"²⁴ hareketi demiştir. Aynı Saddam Arap nasyonalizminin önde gelenlerinden. Humeyni, Kürtlerin hak arayışlarını, bunu talep edenler "gâvurdur"

diye fetva çıkarmış, aynı Humeyni İran-İrak savaşında sevgili pers ulusu kimliğini öne çıkarmıştır²⁵.

Sonuç olarak, biz "din"leri her zaman ulusların kuruluşunun bir harcı olarak görmesek de (ki bazı istisnaları var), tarihsel olarak etnik duyguları güçlendirici bir işlev yüklediklerini, bu durumun Hıristiyanlıkta olduğu gibi, İslam'da da var olduğunu düşünmekteyiz. Yine, Hastings'ın aksine tarihsel olguların da gösterdiği gibi İslam'ın anti-nasyonalist olmadığını, tüm diğer evrensel dinler gibi var olan etnik hatlar boyunca bölündüğünü, yine diğer tek tanrılı dinler gibi etnik bağları aşmayı istese de etnik duygu ve kimliklerle oldukça kapsamlı bir yakınlaşma içerisinde olduğunu düşünmekteyiz. Arap dünyasında unlu bir deyim vardır. Der ki²⁹; "*hubb al-watan min al-iman*", "*Love of the homeland comes from faith*".

Dipnotlar

- 1) Hastings, Adrian. *La Construcción de Las Nacionalidades*. Cambridge University Press. 2000.
- 2) Lenski, Gerhard. *El Factor Religioso*. Biblioteca Universitaria Labor. Barcelona, 1967.
- 3) Naqvi, Dr.Ali Mohammed. *Islam and Nationalism*. Islamic Propagation Organization.
- 4) Bakınız, William Maley, *Fundamentalism Reborn*. Hurst&company, London, 1998. Abdel Salam Sidammed, *Islamic Fundamentalism*. Westwiew Press, Oxford, 1996. H.Malik Iftukhar. *Islam, Nationalism and the West. Issues of Identity in Pakistan*. St. Antony's Series, Oxford, 1997.
- 5) Armstrong, A. John. *Nations before Nationalism*. The University of North Carolina Press.1982.
- 6) Smith, Anthony D. *The Ethnic Origins of Nationalism*. Blackwell Press. Oxford, 1986. s, 26.
- 7) Armstrong, a.g.e. s. 293.
- 8) Spuler, Bertold. *The Muslim World, Part I The Age of The Caliphs*. Leiden E.J.Brill, 1960.
- 9) Hastings, a.g.e. s. 244.
- 10) Haim, G.Sylvia. *Arab Nationalism*. University of California Press. Berkeley, 1962.
- 11) Smith, a.g.e. s. 77-78.
- 12) Lewis, Bernard. *The Arabs in History*. Hutchinson Co. London.
- 13) Smith, a.g.e. s, 35.
- 14) Bakınız, Hasting ve Smith, adı geçen eserler.
- 15) Smith, a.g.e. s, 120.
- 16) Martorell, Manuel. *Los Kurdos: Historia de una resistencia*. Espasa-calpe, S.A. Madrid, 1991.
- 17) Smith, a.g.e. s, 36.
- 18) Seton-Waton, Hugh. *State, Nation, and religion: Some General Reflection*. In alper, ed. *Nationalism and Modernity*.
- 19) Bruinessen, Martin van, *Kurdish society, ethnicity, nationalism and refugee problems*. Edit. By Philip G. Kreyenbroek and stefan Sperl. *The Kurds*. Routledge, London, 1992.
- 20) Hastings, a.g.e. s, 247.
- 21) Anderson, Benedict. *Imagined Communities, Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*. Verso, London, 1983.
- 22) Geertz, Clifford. *Islam Observed*. University of Chicago. Chicago, 1968.
- 23) Ramet, Pedro. *Religion and Nationalism in Soviet and East European Politics*.
- 24) *Anfal*: Kuran'ın sekizinci ayeti olup, inançsızlara karşı savaş dönemindeki ganimetleri düzenler.
- 25) Hallidey, Fred. *Nation and Religion in The Middle East*. Saqi Books. London, 2000. s, 49.
- 26) Hallidey, a.g.e, s. 49.

Şeyh Said Röportajının Eleştirileri Üzerine: Tarihin İdeolojik Kaygılarla Kötüye Kullanılması

Ruşen Arslan*

Fransız şairi ve düşünürü Paul Valery; “Tarih, insan zekâsının bugüne kadar yarattığı en tehlikeli meyvesidir” diyor. (Paul Valery’nin *Regards sur le Mond Actuel* kitabından aktaran Levent Yılmaz) Bu meyvenin ne kadar “tehlikeli” olduğunu, Serbestî’nin 21. sayısında çıkan ve Selim Kılıçoğlu ile yaptığım “Şeyh Said Yakalandı mı, Teslim mi Oldu?” başlıklı röportajıma gelen tepkiler nedeniyle bir kez daha gördüm.

Söz konusu röportajın sunuş yazısında; “Selim Kılıçoğlu ile yaptığım röportajın bu kısmının, tartışmalara yol açacağını sanıyorum. İstedim ki, muhatabı henüz hayattayken tartışmalar yapılsın ve eleştirilere cevabı bizzat kendisi versin” diye belirlemede bulunmuşum. Belirlememde haklı çıktım. Gerçekten birçok eleştiriyle karşılaştık.

Çoğu, Serbestî dergisi editörüne ve bir kısmı da bana ulaşan sözlü ve yazılı eleştirilerde özet olarak; “Birlik ve beraberliğe bu kadar ihtiyaç duyduğumuz bir dönemde böyle bir yazıya gerek var mıydı? Ulusal bir önderi niye karalyorsunuz? Ruşen Arslan gibi birine ve Serbestî gibi bir dergiye böyle bir röportaj yapmak yakışır mı? Hain Cibranlı Kasım’ın akrabasıyla röportaj yapılır mı? Apo’nun ve PKK’nın Şeyh Said direnişini Kemalizm adına küçük göstermeye kalktığı bir dönemde, böyle bir röportaj ellerini güçlendirmez mi?” gibi hepsi de ideolojik kaygılar içeren konular üzerinde durulmuştur.

Röportajın aldığı olumlu tepkiler, olumsuz tepkilerin üstündedir. Röportaja yönelen eleştirilerdeki yöntemi eleştirirken, tarih ve tarihsel

olaylarla ilgili bilgi edinme yöntemi üzerinde durma gereği duydum. Bunun, vereceğim cevabı daha da anlamlı kılacağını düşündüm.

Tarih kötüye kullanılabilir mi?

Bu sorunun cevabını en iyi bilebilecek durumda olan Kürt halkıdır. Çünkü yıllar yılı Kürt halkının varlığını, ülkesini, dilini, tarihini, haklarını inkâr eden “Türk Tarih Tezi” ile muhatap olmuş bir halktır. Türk Tarih Tezi üzerine kurulu ve Kürt ulusal haklarını inkâr eden Türk resmi devlet ideolojisiyle mücadele, yüz binlerce insanın yaşamına, sürgünlere, hapslere, halen çekmekte olduğu acılara mal olmuştur.

Tarihin kötüye kullanılmasının acısını yalnız Kürt halkı çekmemiştir. Nasyonal sosyalist rejimin hüküm sürdüğü dönemde faşist Almanya’daki uygulamalar ve geçmişteki Hıristiyanlığa dayalı dini ideolojinin düzenlediği “pogromlar” milyonlarca Yahudi’yi katletti. Buna, Osmanlı Devletinin son demlerinde Ermeni halkına karşı uyguladığı soykırımı da ekleyebiliriz.

* Hukukçu-Yazar

Resmi ideoloji derken, yalnız devletleri kastetmiyorum. Bunun içi-
ne örgüt ve kurumları da koymak gerekir. Çünkü onlar, yalnız

Tabii tarihin yanlış kul-
lanımı, yalnız yukarıda
saydığımız büyük katliam
ve soykırımları yaratmış
değil. Halklar arasında kin
ve nefretin oluşmasına ve
yıllarca devam etmesine de
neden olmuştur. Bir ma-
kalede bunları uzun uzadıya
sayıp dökemeyiz. Türkiye
ve Yunanistan'da okullarda
okutulan tarih ders ki-
taplarını örnek vermekle
yetineceğim.

Avrupa Konseyi, tarihin kötüye kullanımını önle-
mek için 1954 yılından beri çalışma içindedir. Bu çer-
çevede 28-30 Haziran 1999 da Oslo'da Norveç Eği-
tim, Araştırma ve Kilise İşleri Bakanlığı ile ortak "**Ta-
rihi Kötüye Kullanma Biçimleriyle Yüzleşmek**"
sempozyumu düzenledi ve bu sorunları tartıştı.

Bu sempozyumda tartışılan konular bence çok
önemliydi ve Fransız Şair Paul Valery'nin "İnsan ze-
kâsının bugüne kadar yarattığı en tehlikeli meyve"
olarak gördüğü tarihi, tehlike olmaktan çıkarmaya ça-
balyordu.

Tarihi Bilgileri Edinmede Yöntem

Tarihi olaylar yaşanmış, bitmiş ve bir yanıyla da
geleceği etkileyen olaylardır. Tarih bilgisine belgeler,
kayıtlar, diğer bilgi dallarındaki incelemelerden elde
edilen sonuçlar ve bir de kişilerin anlatımıyla ulaşılır.

Tarihi olayların doğa bilimlerinde olduğu gibi test
edilme şansları yoktur. Tarihsel geçeklik bin yüzlüdür
ve daima aranmaya muhtaçtır. "Tarihçi doğrunun
elinde olduğunu iddia etmeksizin, her zaman ona var-
ma peşinde olmalıdır. Bu düşünce namusunun buyru-
ğuna uymayan bir kimse sahte tarihçidir." (*Laurenth
Wirth' in Tarihin Kötüye Kullanma Biçimleri Sempo-
zyumu' ndaki konuşmasından, Tarihin Kötüye Kullanı-
mı, Türkiye Ekonomi ve Tarih Vakfı yayını, s. 51*).

Tarihçiler, tarihe değişkenliğinden ötürü kuşkuyla
bakarlar. Hiç kimse, eğer şarlatan değilse; tarihi olay-
ların anlatımında doğruya ulaştığını iddia edemez.
"Unutulmamalıdır ki, tarih yenilenen, sıkça yenilen-
en bir bilgi dalıdır; doğası gereği çok seslidir, eksik-
siz yazılmayacaktır... Tarih hiçbir rahata kavuşmaya-
caktır; onu çok ayrıntılı yansıttıklarını sananlar, ona
karşı nesnel davrandıklarını iddia edenler bile, karşı-
larında, her zaman eksikliği yakalayanları, değişik

kendi "doğrularının" öğrenilmesini isterler. Onların istemedikleri
belge ve bilgilere ulaşamaz, ulaşılsa da bunların yayınlanması
ceza tehdidiyle ya da hain görülme, yurtseverliğe aykırı davran-
ma, örgüte ve halka ihanet gibi manevi müeyyidelerle karşılaşılır.

Tarihi bilgi edinmede
yöntem ve araçlar, devamlı tartışma konusu olmuş ve
halen olmaktadır. Bence tarihsel bilgiye ulaşmada,
edinilen bilgilere şüpheli yaklaşmak koşuluyla; her
bilgi ve belgeden yararlanılmalıdır.

Röportaja yönelen eleştirilerden biri de ikinci el-
den bilgi olmasıdır. Sözlü anlatım olarak; 1925'teki
tarihi bir olayın birinci elden bilgi verecek tanıkları
kalmadı. Önceden birinci elden bilgi verenlerin anla-
tımıyla da yetinirsek; tarihi olayların araştırmasını
dondurmuş oluruz.

Ünlü Alman tarihçisi ve *historicismusun* kurucusu
Ranke, "Tarihin ancak birinci elden (görgü tanığı ve-
ya olaylara zaman ve mekân açılarından çok yakın)
kaynaklara dayanılarak yazılabileceğini" savunuyor.
(*Salih Özbaran, age. s. 70*). Ranke'nin görüşünden
yola çıkarsak; kendisiyle röportaj yaptığım Selim Kı-
lıçoğlu'nu birinci elden kaynak sayabiliriz. 1925'te
küçük bir çocuk olsa da, isyan bölgesinde doğup bü-
yümesi, direnişi annesiyle kaçak olarak yaşaması, rö-
portaj konusu bilgilerdeki olayları yaşamış ve Halit
Bey'in en yakınında olanlardan doğrudan bilgilenmiş
olması, sonuç itibarıyla zaman ve mekân açısından
tarihi olaya yakınlığı; onu birinci elden kaynak yapar.

Tabii tarihi bilgi ve belgelere ulaşmayı sınırlayan
birçok neden vardır. Ki, bunun başında resmi ideolo-
ji gelir. Resmi ideoloji derken, yalnız devletleri kas-
tettimiyorum. Bunun içine örgüt ve kurumları da koy-
mak gerekir. Çünkü onlar, yalnız kendi "doğrularını-
nın" öğrenilmesini isterler. Onların istemedikleri bel-
ge ve bilgilere ulaşamaz, ulaşılsa da bunların yayın-
lanması ceza tehdidiyle ya da hain görülme, yurtse-
verliğe aykırı davranma, örgüte ve halka ihanet gibi
manevi müeyyidelerle karşılaşılır. Resmi tarihe ne ka-
dar tarih diyebiliriz? Bunun cevabını Laurent Wirth
veciz bir şekilde veriyor: "Tarih öğretmeninin rejim
adına öğreteceği herhangi bir doğru olamaz." (*age s.
51*) Carr'ın ise başka bir veciz belirlemesi var: "Be-
yin yıkayan kimsenin kendi beyni de yıkanmıştır."
(*E.H. Carr, Tarih Nedir?, Birikim yayınları 1980, s.
54*). Ünlü Fransız yazar ve düşünür Albert Camus ise

"Şeyh Said Yakalandı mı, Teslim mi Oldu?" röportajına yönelen

tepkilerde karşılaştığımız gibi; "kabul edilmiş yargılarla" yola çı-

"Resmi tarih, oldum olası büyük katillerin tarihidir" der. (Albert Camus'dan Ruha Dokunan Düşünceler, hazırlayan Ömer Sevinçgil, Carpe Diem Kitap Yayınları, s. 25)

Bu genel açıklamalar ışığında, yakın Kürt tarihinin öğrenilmesindeki zorluklar ortadadır. Konuyu bir örnekle sonlandırmak istiyorum: Osman Aydın "Kürt Ulus Hareketi 1925" adlı eserini hazırlarken; Şeyh Said ve arkadaşlarının idam edildiği dosyayı görmek ister. Bunun için o zamanki Meclis Başkanı Hüsamettin Cindoruk'a başvurur. Söz konusu İstiklal Mahkemesi dosyası TBMM'dedir. Hüsamettin Cindoruk dosyayı bulunduğu odada yalnız uzaktan gösterir ve incelemesine izin vermez. Bu olayı bizzat Osman Aydın bana anlatmıştı.

Tarihi Niye Öğreniriz?

Tarih sırf heves için öğrenilmez. Günümüz ve geleceği anlamak, geçmişle arasındaki bağı kurmak için tarih öğrenilir. Bu da bugünkü yaşayışımız ve geleceğimizle ilgili politikalar ve projeler saptamak için gereklidir. Fernand Braudel "Geçmiş ve şimdiki zaman birbirlerini karşılıklı olarak aydınlatmaktadır" derken bunu kastediyordu.(Fernand Braudel, Tarih Üzerine Yazılar, İmge Kitabevi 1992, s. 69). Tarih, geçmişten ders çıkarmak için öğrenilmesi zorunlu bir daldır. "Eğer tarihi öğrenmezsek; onu tekrar yaşamak zorunda kalırız." (Santanye, Tarih ve Tarihçi Annales Okulu İzinde, Alan Yayıncılık, 1985 s. 7).

John Tosh, "Tarihten öğreneceğimiz bir şey var mı?" diye kendisine soruyor ve "Kuşaklar boyunca tarihçiler ile okurları, bir şey öğrenebileceğimize inandı. İki konuda kendilerine yol göstermesi için tarihe yöneldiler- hala yöneliyorlar: Daha önce ortaya çıkmış durumlarda nasıl davranmak gerektiğini görmek için ve zamanın akışı içinde hangi noktada yer aldıklarını, dolayısıyla da önlerinde nasıl bir geleceğin uzanıyor olabileceğini anlamak gibi kapsamlı bir nedenle." diye cevaplıyor. (Salih Özbaran, age. s. 18-19).

Tarihin bu görevini yerine getirebilmesi, durmaksızın araştırmak ve doğru peşinde koşmakla mümkündür. Ama ne yazık ki tarih, çoğu zaman bu görevini yerine getirmek durumundan uzaktır. Onun için Carr;

karsak neyi araştıracağız? İdeolojiler, kurallar, değerler bizi bağlamayacak mı? Tarih raflarda duran kitap değil ki... Unutulmaması ki, tarih bir inanç alanı değil, bilgi alanıdır.

(E. H. Caar, age. s. 21).

"Şeyh Said Yakalandı mı, Teslim mi Oldu?" röportajına yönelen tepkilerde karşılaştığımız gibi; "kabul edilmiş yargılarla" yola çıkarsak neyi araştıracağız? İdeolojiler, kurallar, değerler bizi bağlamayacak mı? Tarih raflarda duran kitap değil ki... Unutulmaması ki, tarih bir inanç alanı değil, bilgi alanıdır.

Sorun, tarihsel olaylara bilimsel yöntemleri kullanarak mı, yoksa mürit olarak mı yaklaşacağımızda düğümlenmektedir. Wirth bunu kurutma kâğıdı ve mürekkep benzetmesiyle açıklar ve "Öğrencilerimizin zihinleri kurutma kâğıdı gibi değil, süzgeç kâğıdı gibi olmalıdır" der. (Laurenth Wirth, age. s. 30).

Her ulus gibi Kürt ulusunun da kendi kimliğini ve tarihini korumasından meşru bir şey yoktur. Buna kimsenin itirazı olamaz. Ancak bu, tarihi doğruları araştırmaya engel olmamalıdır. O zaman, Boğaziçi Üniversitesi'ndeki Ermeni Konferansı düzenlenmesini vatan hainliği gören Türk Adalet Bakanı'ndan ne farkımız kalır?

Biz işin neresindeyiz?

Eleştiri konusu olan röportaja sunuş yazımda; "Türklerin yanlış siyasi ve ideolojik uygulamalarını Kürtleştirerek içselleştirip adapte olduğumuz bir gerçektir" diye belirlemede bulunmuştum. Bu belirleme mi açıkça doğrulayan bir eleştiriye sizinle paylaşmak istiyorum.

Gelen eleştirilerden birinde; Selim Kılıçoğlu, Cibranlı Kasım'ın akrabası olduğu için hain olarak ilân ediliyor. Türk devletinin, bir Kürdün "suç"undan dolayı ailesini, köy halkını, aşiretini hatta Lice'de olduğu gibi tüm ilçeyi suçlayıp yakıp yıktığına çok tanık olmuşsunuzdur. Hâlbuki modern ceza hukukunun en temel ilkelerinden biri; suçun ve cezanın şahsiliği ilkesidir. Hiç kimse başkasının fiilinden dolayı suçlanamaz ve cezalandırılmaz. Okuyucu, Kasım'ın direnişteki ihanetinden dolayı tüm akrabalarını ve giderek çok büyük bir aşiret olan Cibran aşiretini suçlamış oluyor. Hem de bunu Şeyh Said'i korumak adına ya-

Eleştiricilerin üzerinde en çok durdukları nokta, röportajda Kılıçoğlu'nun, Şeyh Said'in teslim olduğu iddiasıdır. Bu, sonuçta araştırılması gereken bir iddiadır. Bana göre; Şeyh Said'in yakalanmış olması değerini artırmayacağı gibi, teslim olması da eksiltmez. Savaşığı güçle arasındaki dengesizlik göz önüne alındığında.

parken, onun Kasım ile bacanak olduğunu unutuyor.

Röportajın bir araştırmamla ilgili olduğunu belirtmişim. Selim Kılıçoğlu'nun iddialarının her açıdan tartışılması gerektiğine inandığım için, röportajın bu kısmını yayınladım. Hiçbir yorum da yapmadım. Tarihçi değilim, ama iyi bir tarih izleyicisi olmaya çalışıyorum. Onun için öncelikle teorik olarak tarihin ne olduğunu öğrenmeye çalıştım. Orada "Tarihçi, olguların ne aciz kölesi ne de zalim bir efendisidir. Tarihçiyle olguları arasındaki ilişki bir eşitlik, bir alışveriş ilişkisidir" prensibini öğrendim ve inandım. O açıdan, 1925'deki direniş konusunda yazılanları; ne peşinen ret ve ne de kabul etmem söz konusu değildir. Genel kabul dışındaki aykırı bir iddianın yarattığı bunca korkuyu da anlamış olmadığımı itiraf edeyim.

Eleştiricilerin üzerinde en çok durdukları nokta, röportajda Kılıçoğlu'nun, Şeyh Said'in teslim olduğu iddiasıdır. Bu, sonuçta araştırılması gereken bir iddiadır. Bana göre; Şeyh Said'in yakalanmış olması değerini artırmayacağı gibi, teslim olması da eksiltmez. Savaşığı güçle arasındaki dengesizlik göz önüne alındığında; teslim olsaydı bile, bunu savaşın bir sonucu saymak gerekecek ve bu, Şeyh Said için bir eksiklik oluşturmayacaktı. Savaş sonuçta güç, olanak ve konjonktür sorunudur. Savaşın sonunda bir yenen(ler)i ve bir de yenilen(ler)i olur. Savaş bir yerde ölme-öldürme; esir alma-esir olma; teslim alma-teslim olma; çatışma ve barışın toplamıdır. Önemli olan; Şeyh Said ve arkadaşlarının hangi amaç uğruna savaşmışlardır.

Kaldı ki, Şeyh Said'in yakalanmadığı ve teslim olduğu iddiası ilk kez Selim Kılıçoğlu tarafından ortaya atılmış da değildir. Bu makaleyi yazdığım sırada, Metin Aktaş'ın DOZ Yayınları'ndan çıkan ve enfes bir tarihi roman olan "Nişancı"yı okuyordum. Şeyh Said'i öldürmekle görevlendirilen roman kahramanının etrafında 1925 direnişi anlatılıyor. Romanda taktik de olsa, Şeyh Said'in teslim olmayı kabul ettiği belirtiliyor. (age. s.316) Her roman gibi, bu romanda da doğası gereği kurgu vardır. Metin Aktaş kurguyu, tarihi gerçeklik olarak kabul ettiği olaylar üzerine inşa etmiş. Bunu yapabilmek için yalnız yazılı tarihi bilgilere değil; Muş, Bingöl, Elazığ ve Diyarbakır'da

halk arasındaki sözlü anlatımlara da dayandığı anlaşılıyor.

Şeyh Said'in yüceltildiği ve insanın bitirmeden

elinden bırakamayacağı bu romanı, herkesin ve özellikle de "Şeyh Said Yakalandı mı, Yoksa Teslim mi Oldu?" başlıklı yazı ve röportaj üzerine; röportajcısının, kendisiyle röportaj yapılanın ve bu röportajı yayınlayan yayın organlarının yurtseverliklerini sorgulayanların okumasını isterim.

"Tarih, genel olarak insanların yapmadıklarının değil, yaptıklarının kayıdır; bu bağlamda ister istemez bir başarı öyküsü olmaktadır" diyor Carr. Bence işin can alıcı noktası buradadır. Direnişi bastırmak, Şeyh Said'i yakalamak; tarihe Türk devleti için başarı olarak düşülmüştür. Bir de işi, bir halkın tüm haklarını gasp etmek, seksen yıl sonra aynı sorunla boğuşmak, bu yüzden gücünün üstünde bir ordu beslemek, sağlık ve eğitim açısından dünya standartlarının çok gerisinde olmak, ekonomik krizlerle cebelleşmek, yani yapmadıkları açısından ele alırsak; Türk devletini başarılı mı sayacağız?

Aynı şeyi Şeyh Said açısından ele alırsak; röportajdaki önemli iddialar; "Piran'daki provokasyona gelinmeye bilinir miydi? Azadi Örgütü 1925'te bağımsızlık için silahlı mücadeleye karar vermiş midir? Vermişse; hareketin bölgesel kalışının nedeni nedir? Cibran, Hesanan, Zirkan aşiretleri harekete başından beri katılmış mıdır, yoksa devlet tarafından üzerlerine mi gelinmiştir? Şeyh Said 13 Şubat öncesi Azadi Örgütü'nün manevi liderliğine getirilmiş midir? Şeyh Said ailesinin harekete maddi katkısı olmuş mudur, olmuşsa ne miktardadır? Kürt halkının mezhep ve tarikatlara bölünmüşlüğü göz önüne alındığında; Nakşibendî Tarikatı lideri Şeyh Said'in, hareketin önderi olması; hareket için bir avantaj mı yoksa dezavantaj mı oluşturmuştur?" incelenmelidir. Mevlana'nın dediği gibi "Sual de bilgiden doğar, cevap da..."

Ben isyan bölgesinde doğup büyüdüm. 1925 ve Ağrı direnişleriyle ilgili birçok olay dinledim. Selim Kılıçoğlu'nun röportajda anlattıklarından ilk kez duyduğum şeyler olduğu gibi, birçoğunun ise halk arasında konuşulan, nesilden nesile aktarılan şeyler olduğunu biliyorum. Tüm bunların nesnel tarihi olaylar olarak açığa çıkmasının, bugün eli kalem tutan

Kürt ulusal davasına emeği geçen herkese büyük saygı duyuyorum.

Bu bağlamda saygı duyduğum en önde gelen isim Melle Mistefa

neslin önünde duran bir görev olduğuna inanıyorum.

İkinci bir görev de genelde kör inanış, ideolojik dar görüşlülük, faydacı yaklaşımlar, hainlik ve

yurtseverlik edebiyatıyla özgür ve bilimsel çalışmaların önünü tıkamamak, özgürce düşünen beyinlerin yetişmesine yardımcı olmaktır. Aksi durumda; siyaset biliminde **obskürantizm** denen ve cehaleti tercih eden siyaset mesleğini seçmiş oluruz. Ne var ki bazıları, kendileri gibi düşünmemizi, herhangi bir konuda kendi bildiklerinin ötesinde bir şey bilmememizi istemektedirler. Cesare Pavese böyleler için güzel bir belirlemede bulunur: "Okurken aradığımız yeni düşünceler değil, kendi düşüncelerimizin basılı sayfada doğrulandığını görmektir."

Yine okuyuculardan biri; benim ve röportajımın yayımlandığı Serbestî ile Gelawej'in, okuyuculardan ve Şeyh Said ailesinden özür dilememizi istiyor. Ben keramete değil, emeğe inanırım. Kürt ulusal davasına emeği geçen herkese büyük saygı duyuyorum. Bu bağlamda saygı duyduğum en önde gelen isim Melle Mistefa Barzani'dir. Ki, ona da eleştirel bir gözle yaklaşırım. Hayatını Kürt ulusal davası uğruna vermiş bulunan Şeyh Said'e saygı duymamam düşünülemez. Ki, yazı ve düşüncelerimi takip edenler bunu en iyi bilebilecek durumdadır.

Ben Melle Mistefa, Qazî Mihemmed ve Şeyh Said gibi tarihi Kürt kişiliklerini ailelerinin değil, tüm Kürt halkının değerleri olarak kabul ederim. Onların değerlerinin otomatikman oğullarına ya da torunlarına geçtiğini kabul edemem. Nitekim bunun tarihteki

Barzani'dir. Ki, ona da eleştirel bir gözle yaklaşırım. Hayatını Kürt ulusal davası uğruna vermiş bulunan Şeyh Said'e saygı duymam düşünülemez. Ki, yazı ve düşüncelerimi takip edenler bunu en iyi bilebilecek durumdadır.

en çarpıcı örneği Übeydullah Barzani'dir. Babası BAAS iktidarına karşı savaşırken, o Bağdat'ta BAAS rejiminin bakanıydı. Nitekim ulusal hareket onu

hain ilan etmişti. Bu nedenle Kürt halkının değerleri olarak kabul ettiğim ve yukarıda adlarını saydığım tarihi şahsiyetlerin ailelerine herhangi bir Kürt ailesi gözüyle bakarım. Şeyh Said ailesiyle sıradan bir Kürt ailesinin benim yanımda farkı yoktur. Çünkü ne bu ailenin ve ne de başka bir ailenin müridiyim.

Anılan okuyucu, bizlerin Kürt halkından özür dilemesini isteseydi yadırgamazdım. Bir görüşür diyemeyen değerlendirir; haklı görürsem kabul ve haksız görürsem reddederdim. Her Kürt ailesinde rastlanabilecek yurtsever fertlerinin yanında; bir kısmı Türk düzen partilerinde ikbal aramış veya bulmuş ya da Kürt ulusal mücadelesiyle ilgisi olmamış hatta karşı olmuş aile fertleri de içinde olmak üzere; tüm Şeyh Said ailesinden özür dilememizi istemenin insaf ölçülerini zorlaması gerektiğine inanıyorum.

Yukarıda da değindiğim gibi, tartışma konusu röportaja gelen olumlu tepkiler, olumsuz tepkilerden daha fazladır. Bunca uzun bir makaleyi aleyhte yorumlar var diye de yazmadım. Hele niyetim kimseyi ve ailesini incitmek hiç değildir. Eleştirileri detaylandırmam ise, rasyonelliğe ne denli ihtiyaç duyduğumuzu anlatabilmek içindir.

Diyeceklerimi Wendel Phillips'in sevdiğim sözü ile bağlıyorum: Doğruluk sonsuzluğun güneşidir, nasıl olsa doğar!

Kahramanlık, Jan Dark ve *Dewrêşê Evdî*^{*}

Eyüp Kıran*

Giriş

Halkların, ulusların ve milletlerin tarihi yaşam için, bağımsızlıkları için mücadele ve savaşlarla örülmüştür. Savaşlarda, mücadelelerde, sıcak anlarda bazı insanlar canlarını feda ederek veya her zaman feda etmeye hazır durarak büyük başarılar elde etmişlerdir.

Kendini feda edenler veya her zaman feda etmeye hazır olanlara kahraman, pehlivan, yiğit denilmektedir. Bu gibi insanlar savaşta, tehlikeli durumlarda korkmazlar, heyecanlanmazlar, gözlerini kırpmazlar, kaçmazlar ve hemen harekete geçerler. Canlarını ruh birliği içinde oldukları ulusun çıkarları için feda ederler. Kürtlerde Mele Mustafa Barzani döneminden itibaren bu insanlara *peşmerge* adı verilmektedir. Yani *peşmerge* vatan ve ulus için canını feda etmenin en üst sembolüdür. Her ulusun tarihinde kadın veya erkek birçok kahraman vardır ve bazıları ün yapmıştır. Bu kahramanların üzerine ağıtlar yakılmış, destanlar, efsaneler söylenmiştir. Şiirler yazılmış, romanlar yazılmış, sinema filmleri yapılmış, resim ve tabloları yapılmıştır. Avrupa halklarının kültüründe heykelleri yapılmış, tiyatro oyunları yazılmış ve sergilenmiş, onlar için operalar gerçekleştirilmiştir. Devletler canlarını feda eden kahramanları için her yıl 'Kahramanlık Günü' veya 'Kahramanlık Haftası' adı altında bazı etkinlikler düzenlemektedirler. Kahramanlar anılırlar, adlarına sanat etkinlikleri yarışmaları düzenlenir. Dünya ölçeğinde örnek kadın kahraman olarak bilinen Jan Dark bundan altı yüz yıl önce Fransız savaşçılarının başında sömürgeci İngiliz askerlerine karşı savaşmıştır ve öldükten sonra Fransızlar tarafından günümüze kadar ulusal kahraman olarak benimsenmiştir. Kürtlerin tarihinde de halk için yaşamını yitiren çok kahraman vardır. *Dengbêj*ler onların üzerinde *klamlar* söylemişlerdir. Bazıları zamanımıza kadar ulaşarak destan haline dönüşmüştür ki bunlardan en ünlüsü *Dewrêşê Evdî* dir. İşte bu makalenin konusu Jan Dark ve *Dewrêşê Evdî* dir.

Jan Dark ve Fransızlar

Jan Dark 1412 yılında Fransa'nın kuzeyinde Domremy köyünde doğmuştur. Doğduğunda Fransızlar ile İngilizler arasında yüzyıldan beri devam eden bir savaş yaşanıyordu. Zaten tarih-

çiler Fransızlarla İngilizler arasında yaşanan bu savaşa 'Yüzyıl Savaşları' adını vermişlerdir.

Jan Dark'ın ailesi kimseye muhtaç olmayan küçük bir çiftçi ailesi idi. Jan'ın okul okuma fırsatı olmadı ve çocukluğu çiftlik işlerinin içinde geçti.

* Araştırmacı-Yazar

Fransız halkına göre Jan daha 13 yaşında iken kendisine havariler St. Michael ve St. Catherina tarafından "Fransız savaşçıların saflarına katıl" diye bir çağrının geldiğine inanılmaktadır. Zaten Jan Dark'ta daha sonra bir havari olarak kabul edilmiştir.

Jan Dark bu çağrıdan sonra savaşa katılmak üzere korkak ve pısrık bilinen Fransız Kralı VII. Charles'ın huzuruna çıkmıştır. O günden sonra erkek savaşçı kıyafeti giyen Jan Dark işgalci İngiliz ordusuna karşı Fransız savaşçıların saflarında savaşmıştır. Savaşta gösterdiği başarılar ün salmıştır. 1427 yılında Orlean'da İngiliz ordusunun bozguna uğratıldığı savaşta Jan Dark onyediy yaşındaydı. Savaşın sonunda İngilizler yenilmiş olmalarına rağmen 1431 yılında Jan Dark'ı tutsak ediyorlar ve onu yakarak cezalandırıyorlar.

O günden bugüne kadar Fransız Devleti ve bütün hükümetleri Jan Dark'ı sahiplenmiş ve 'Ulusal Kahraman' olarak kabul etmişlerdir. Jan Dark roman ve tiyatro yazarları ve şairler için ilham kaynağı olmuştur. Ressamlar tarafından o günden bugüne farklı dönemlerde binlerce tablosu yapılmıştır. Sinema sanatı icat edildiği 1898 yılından beri 17 adet filmi yapılmıştır. Günümüzde DVD'leri satılmaktadır. İsmi sanayi ürünlerine etiket olmuştur. Adına kolej ve okullar açılmıştır. Üniversitelerde Jan Dark'ı konu alan yüzlerce ihtisas ve doktora çalışması yapılmıştır.

Dünyanın diğer ulusları da kahramanlığa örnek olarak Jan Dark'ı göstermektedir.

Aşağıda Jan Dark'ın değişik dönemlerde farklı ressamlar tarafından yapılan tabloları görülmektedir.

Jan Dark'ın 1505 yılında yapılan bir tablosu.

Fransız Kralı VII. Charles'ın taç giydiği gün ressam Jokond tarafından yapılan resmi.

Ressam Eugene Thirion'un 1876 da Jan Dark ve melek Michael'i beraber resmettiği tablo.

Dewrêşê Evdî'nin Yaşamı Hakkında

Devlet destekli bir kurum olmadığı için bugüne kadar *Dewrêşê Evdî* ile ilgili özgün bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Bunun için doğduğu tarih net olarak bilinmiyor. *Dewrêşê Evdî* ile ilgili bilgilerin kaynağı *dengbêjler*(ozanlar)dır. Yalnız *dengbêjler*in de söyledikleri hep kulaktan kulağa geldiği için sağlıklı olmadığı gibi birçok yanlış da beraberinde getirmektedir. Fakat doğrusunu söylemek gerekirse *dengbêjler* olmasaydı Kürt halkının birçok değeri kaybolacaktı. Bu açıdan da *dengbêjler*e çok şey borçluyuz. Onlar olmasaydı *Dewrêşê Evdî*, *Kerr* ve *Kulik*, *Memê Alan*, *Siyabend* ve *Xecê*, *Mem* ve *Zîn*, *Kela Dimdimê* ve *Zembilfroş* gibi değerleri bilmeyecektik. *Dengbêjler*in sesinden ve dilinden Kürt halkının kültürü ve kısmen de tarihi açığa çıkmıştır, çıkmaktadır. Mutlaka kaybolmuş birçok değerimiz de vardır.

Benim yaptığım çalışmaya göre *Dewrêş* 1760-1764 yılları arasında dünyaya gelmiştir. Bu tarihi Zor Temir Paşa üzerine yazılmış kaynaklardan çıkarmıştım. Çünkü *Dewrêşê Evdî* Zor Temir Paşa döneminde yaşamış, aşkı ve sözlüsü *E' dül* da Zor Temir Paşa'nın kızıdır.

Kürt Milan Aşiret Konfederasyonu adlı çalışmamda Zor Temir Paşa dönemini araştırırken onun vali olarak atandığı dönemden(1801-1802) geriye doğru iz sürerek *Dewrêşê Evdî* ile arkadaşlarının yaşamlarını yitirdiği tarihi 1785-1790 yılları arası olarak belirlemiştim. Fakat bir yıl yanlışım.

Yanılgının öyküsü şöyle. 2004 yılı sonbaharında yapılan Diyarbakır Edebiyat günlerinde Ermenistan'dan davetli olan Dr. *Çerkezê Reş*'le tanıştım. *Çerkezê Reş* Ortaçağ Ermeni Tarihi ve Edebiyatı konusunda uzmandır. Kendisine *Dewrêşê Evdî* romanından bir adet imzalayarak verdim. *Çerkezê Reş* bana *Dewrêşê Evdî* ile Araplar arasındaki savaşın ne zaman cereyan ettiğini sorduğunda 1785-90 yılları arasında olduğunu söyledim. Doğruya çok yakın bir tarih olduğunu ifade etti. Bu defa nereden bildiğini, kaynağın ne olduğunu öğrenmek istedim ve sordum. O bana bu olayla ilgili kaydın **Mığtaristler**in arşivinde bulunduğunu belirtti. O dönemde Mığtaristlerin Viyana'da bir manastırlarının bulunduğunu, bu manastırda Ermeniler ve çevre coğrafyalarında gelişen olayların, savaşların kayıtlarının tutulduğunu, *Dewrêşê Evdî*'nin de adının geçtiği Milan Kürtleri ile Araplar arasında yaşanan savaşın 1784 yılında gerçekleştiğine dair kayıtların tutulduğunu belirtti.

Osmanlı ordusuna yenilen Milan Kürtlerinin aşiret reisleri ve rîspî-
leri katledilmiş, konfederasyon darmadağın edilmiştir. Onun için

Araştırdığıma göre misyonerlik faaliyetlerinin hızlandığı dönemde Mığıtar Abba adında Sivas yöresinden bir Ermeni 1753 yılında Viyana'ya gitmiş ve yetkililerden Ermeniler adına yardım talep etmiştir. Şehrin yetkilisi bu amaçla büyük bir binayı Mığıtar Abba'ya vermiştir. Bu bina hem kilise, hem eğitim yeri, hem misafirhane, hem Ermeni konsoloslugu ve hem de vakanivislerin arşivi olarak kullanılmıştır. *Çerkezê Reş*'in dediğine göre *Dewrêşê Evdî*'nin Araplarla yaptığı savaşla ilgili kayıtlar Mığıtaristlerin buradaki arşivinde bulunmaktadır.

1784 yılında başta Milan Kürtleri olmak üzere Cizre'den *Kobanêye* kadar yerleşik veya göçer tüm Kürtleri tehdit eden Şemer çapulcuları, talancıları, yöredeki Ges ve Türkmenleri de kendileriyle ittifaka zorlayarak Ceylanpınar ve Viranşehir'i işgal etmiş, Milan Konfederasyonunu dağıtmak üzere Karacadağ'a saldırmak üzere hazırlıklar yaparken *Dewrêşê Evdî* ve arkadaşları tarafından iyice hırpalandıktan sonra organize olan Milan güçleri tarafından bozguna uğratılmışlardır. *Dewrêş* savaşmayı göze almadan önce Milan erkeklerinin iradesi kırılmış ve talancılara karşı çıkacak bir güç oluşturamıyordu. *Dewrêş*'in tavrı Milan güçlerine önü alnamaz bir irade sağlamıştır. Canını mensup olduğu toplum için kahramanca feda etmiştir. *Dewrêş* ve arkadaşlarının kahramanlığını gören Milan Kürtleri galeyana gelmişlerdir. O bozgunundan sonra Şemer Aşiret Konfederasyonu Irak'a kaçmış, Ges Aşiret Konfederasyonu Kürtlerle anlaşmış, Türkmenlerin bir kısmı Milan Federasyonuna geçmiş, bir kısmı ise Anadolu'ya geçmiştir. Cizre'den Efrine kadar tüm *Berrî* (göçer kışlakları), Yukarı Habur Havzası, Abdülaziz ve Sincar Dağları Kürtlerin yeniden denetimine geçmiştir. Ayrıca Akdeniz ile Basra Körfezi arasındaki ticaret yolları ve İpek Yolu Kürtlerin denetimine geçmiştir. Bu tarihlerde koyunculuk faaliyeti çok gelişmiş, yün ve yünlü konfeksiyon üretimi artmış ve Kürtlerin hayvancılık ürünleri Avrupa'ya ihraç edilmiştir.

Milan Kürtleri kısa süre içinde çok zenginleşmiş, konfederasyon çok güçlenmiş ve Zor Temür Paşa Osmanlı İmparatorluğuna kafa tutmuştur. Zor Temür Paşa'nın devletleşme yolundaki girişimini fark eden Os-

manlı yönetimi Bağdat, Musul, Raka, Halep, Sivas, Antep Diyarbakır valiliklerinden, Mardin ve Urfa serdarlıklarından aldığı takvi-

ye güçlerle 1796 yılında Milan Kürtleri üzerine büyük bir ordu göndermiştir. Osmanlı ordusuna yenilen Milan Kürtlerinin aşiret reisleri ve rîspîleri katledilmiş, konfederasyon darmadağın edilmiştir. Onun için şimdi Van-Urmiye çevresinde, Kafkaslarda, Horasan'da, İç Anadolu'da Milan Kürtlerinin kolonileri vardır. Bir kısmı sonradan fırsat buldukça tekrar geri dönmüştür.

Dewrêşê Evdî'nin ömrüne, yani yaşam süresine dönelim. *Dewrêş* Yaşamını yitirdiğinde 20-22 yaşlarında olması gerekir. Çünkü *Dewrêş* ile *Edûl*'un birbirlerini sevmelerinin krize dönüştüğü dönemde yaşları 18-20, *Dewrêş*'in Zor Temür Paşa'nın otağında kahve fincanını içerek Araplarla savaşmaya karar verdiği tarihte de 20-22 yaşlarında olacağını tahmin ediyorum. Eğer öldüğünde 20 yaşında olursa doğum yılı 1764, eğer 21 yaşında olursa doğum tarihi 1763 ve eğer 22 yaşında olursa doğum tarihinin 1762 yılı olma ihtimali yüksektir. Yani doğum tarihi 1762-64 yılları arası ve şehit olma tarihi 1784 yılının Mayıs-Haziran aylarıdır. Mayıs-Haziran aylarında olduğu da *dengbêj*lerin anlatımından anlaşılmaktadır.

Dewrêşê Evdî ve Kürtler

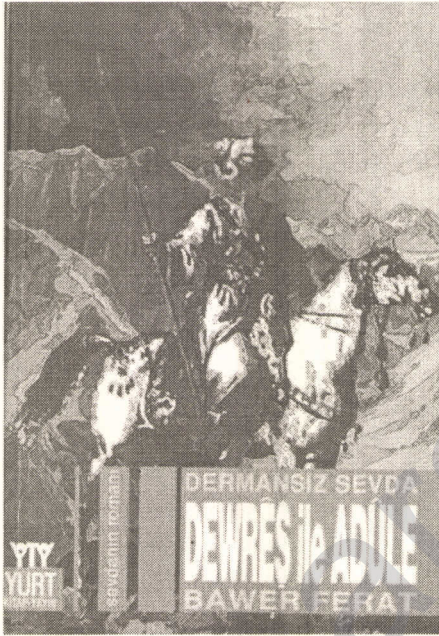
Yazmayı denemeye karar verdiğimde konu araştırması yaptım. Literatür taradım, bilen insanlara hem sordum, hem de danıştım. Araştırmam sonucunda *Dewrêşê Evdî* ile ilgili yazılı kaynakların bulunmadığını gördüm. Çocukluğumda *dengbêj*lerden hep *Dewrêşê Evdî*'nin destansı yaşam öyküsünü anlatan *klamlar* dinlemiştim. Nasıl oluyordu da bu kahramanla ilgili yazın yoktu. Tekrar tekrar literatür taraması yaptım, ciddi bir kaynak yoktu. Bu arada *Dewrêşê Evdî*'yi araştırırken Milan Aşiret Konfederasyonu'nu da araştırdım.

Araştırmamı *dengbêj*lerin *Dewrêş* üzerine söyledikleri kasetleri toplayarak yoğunlaştırdım. Çalışmalarım esnasında *Dewrêşê Evdî* ile ilgili bir *dengbêj*in söylediği öykü Kürt bilim adamı Prof. Dr. *Celîlê Celîl* tarafından *Rewşen* dergisinde yayımlandı. Daha sonra

Kürt yazar ve aydını *Şahîne Bekirê Soreklî, degbêj Baqî Xido*'nun söylediği öykünün bant çözümlemelerini internet üzerinden yayınlanan www.avestakurd.net 'ün 33-37 sayılarında yayınladı. *Soreklî, Baqî Xido*'nun söylediği *Dewrêşê Evdî* destanını şimdi de DVD haline getirerek hizmete sunmuştur.

Sonra Perwîz Cîhanî Van'lı *dengbêj Ehmedê Zeynel*'in ağzından aldığı öyküyü internet üzerinden yayınlamıştır. Yine *Hevî* Tiyatrosu *Dewrêşê Evdî*'nin öyküsünü tiyatro oyunu olarak yayınlamışlar, ama sahneye koyup koymadıklarını bilmiyorum.

Ben *Dewrêşê Evdî*'nin romanı üzerinde çalışırken Yurt-Kitap Yayınevinden Bawer Fırat imzasıyla Türkçe yazılan 'Dermansız Sevda Dewrêş ve Adule' adlı roman yayınlandı. Romanın kapağı aşağıda görülmektedir. Romanın cezaevi koşullarında yazıldığı ifade edilmektedir. Dolayısıyla yazarın araştırma olanakları sınırlı kalmıştır.

Dermansız Sevda Dewrêş ile Adule(Bawer Ferat)

Benim Kürtçe yazdığım ve *Dewrêşê Evdî* romanı Elma yayınları arasında yayınlandı. Kapağı aşağıda görülmektedir.

Dewrêşê Evdî romanı

Dewrêşê Evdî ve Edûla Milî

Dr. Husein Emin'in Arapça yazdığı *Dewrêşê Evdî ve Edûla Milî* adlı roman 2004 yılında Halep'te yayınlanmıştır. Yukarıda romanın kapağı görülmektedir. Romanın kapağında romanın ismi altında 'Ulusal bir Kürt Romanı' ibaresi yazılmıştır. Aşağıda romanın kapağı görülmektedir.

Dewrêşê Evdî'nin öyküsünün ana özelliği bir Kürt destanı olmasıdır. Kürt Destanı ancak Kürt Dilinde yazılabilir. Başka dillerde ifadesi zordur. Bunun gibi diğer ulusların destanlarını da Kürtçe yazmak zordur.

Sonuç, Tartışma ve Öneri

İslamiyetten iki-üç yüzyıl önce Araplar, Arap Yarımadasında yaşıyorken İslamiyetle birlikte Orta Asya, Kürdistan ve Anadolu, Kuzey Afrika üzerinden de İber yarımadası ve Fransa'ya doğru büyük yayılım gösterdiler ve işgal etiler. Asya'dan, Kürdistan'dan, Anadolu'dan ve Avrupa'dan geri püskürtülerek çekilmekle beraber bugün Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yirmiden fazla Arap devleti vardır. Kuzeye yayılmaları ilk önce Kürtler tarafından daha sonra Türkmenler tarafından sınırlandırılmıştır. Araplarla Kürtlerin sınır olduğu bölgelerde her iki halk arasında zaman zaman şiddetli savaşlar yaşanmıştır. Araplar bugünkü Suriye'nin kuzeyi ile bugünkü Irak'ın kuzeyinde bazı alanlardan Kürtleri arındırıp kendileri yerleşmiştir.

Kürtlerle Araplar arasında yaşanan savaşların en büyüklerinden biri 1784 yılında Milan Kürtleri ile Şemer Arapları arasında yaşanmıştır. *Dewrêşê Evdî* ve arkadaşlarının gösterdiği olağanüstü kahramanlık sayesinde Şemer güçleri yenilmiş, bölgeyi terk ederek Bağdat çevresine geçmişlerdir.

Kürtlerin tarihinde mutlaka daha çok kahraman yaşamıştır, ancak zamanımıza kadar yaşayan en büyük kahramanın *Dewrêşê Evdî* olduğunu düşünüyorum. Bu kahramanın yaşam öyküsünü, aşkını, savaş kabiliyetini, cesaretini ve mücadele azmini *dengbêj*lerden öğreniyoruz. Üstelik Milan Konfederasyonu içinde *Yezidî(şerqî)* Kürdü olan *Dewrêşê Evdî*'yi daha çok Milanlı ve *Yezidî* olmayan Kürtlerin; Serhad'ın, Kafkasya'nın, *Tor*, *Omerîyan*, *Botan* ve *Bahdînan* yörelerinin *dengbêj*leri söylüyor. İç Anadolu Kürtlerinin *dengbêj*leri söylüyor. Bu da *Dewrêş*'in ulusal kahraman olarak benimsendiğinin göstergesidir.

Ben Dewrêşê Evdî'nin romanını yazdım, bugüne kadar olumlu veya olumsuz hiçbir tepki alamadım. Belki Dewrêşê Evdî'nin üzerine

Kürtlerde devlet ve devlet destekli bilimsel araştırma kurumları olmadığı için tarihleri ile ilgili ayrıntılar araştırılamamıştır. Kürtlerde resim sanatı ve plastik sanatlar gelişmediği için *Dewrêşê Evdî*'nin bugüne kadar bir tablosu veya heykeli yoktur.

Doğrusunu söylemek gerekirse Kürtlerin bugüne kadar devleti olmadığı için ulusal kahraman belirleyecek olanakları da olmadı. Dolayısıyla *Dewrêşê Evdî* ile ilgili güdümlü veya güdümsüz herhangi bir bilimsel araştırma da yapılmamıştır.

Bu arada Yezidî kardeşlerime sitemim var. Ben *Dewrêşê Evdî*'nin romanını yazdım, bugüne kadar olumlu veya olumsuz hiçbir tepki alamadım. Belki *Dewrêşê Evdî*'nin üzerine ileride daha güzel roman veya romanlar yazılabilir. Ama bugün onun yaşamı ile ilgili bir makale dahi yoktur. Onlar *Dewrêşê Evdî* gibi bir kahramanı hiç merak etmiyorlar mı? Ne zaman yaşadı? Neler başardı, neler yaptı? Nasıl şehit düştü? Doğrusu *Yezidî*lerin bu duyarsızlığını tuhaf karşılıyorum. Avrupa'da *Mala Êzîdiyan* denilen merkezleri, *Dengê Êzîdiyan* diye yayın organları var. Ne yapıyorlar? Ne yazıyorlar merak ediyorum. Mutlaka *Yezidî*ler arasında dayanışmayı sağlıyorlar, güzel bir şeydir. Ama geçmişe de sahip çıkmak gerekiyor, özellikle *Dewrêşê Evdî*'ye.

Bu makale vasıtasıyla *Yezidî* kardeşlerime sesleniyorum! Öneri olarak kabul etsinler. *Dewrêşê Ev-*

ileride daha güzel roman veya romanlar yazılabilir. Ama bugün onun yaşamı ile ilgili bir makale dahi yoktur. Onlar *Dewrêşê Evdî* gibi bir kahramanı hiç merak etmiyorlar mı? Ne zaman yaşadı? Neler başardı, neler yaptı? Nasıl şehit düştü? Doğrusu *Yezidî*lerin bu duyarsızlığını tuhaf karşılıyorum.

film yapılmalıdır. Şimdilerde öğrendiğime göre Yılmaz Güney ölmeden önce en büyük dileğinin *Dewrêşê Evdî*'nin yaşamını sinemalaştırmakmış.

Eskiden Kürtlerin akademik kurumları ve akademisyenleri yoktu. Şimdi var, gelecekte daha çok olacak. Umarım '*Dewrêşê Evdî* olayı' bir bütün olarak üniversitelerde doktora veya master çalışmalarına konu olur.

Dünyadaki tüm milletlerde olduğu gibi Kürtlerin de kahramanları vardır. Ancak bugüne kadar kadın veya erkek hiçbir ulusal kahraman saptanmamıştır. Bunun en büyük nedeni bugüne kadar ulusal devletlerinin olmamasıdır. Kanaatime göre Kürtlerin en büyük ulusal kahramanı *Dewrêşê Evdî*'dir. Öneriyorum ve umuyorum *Dewrêşê Evdî* ulusal kahraman olarak ilan edilir ve benimsenir.

Ulusal Kürt kahramanı *Dewrêşê Evdî*'yi konu alacak araştırmacılara, onu ilham alacak tüm sanatçılara şimdiden başarılar diliyorum. Özellikle ressamlar *dengbê*lerin anlatımından *Dewrêşê Evdî* ile ilgili çok derin ayrıntılara sahip olabilirler.

*) İtalikler Kürtçe alfabeğe göre yazılmıştır.

Avrupa Birliği Marksizm ve Emperyalizm

Tarık Ziya Ekinci*

Türkiye'nin Avrupa Birliği yolunda mesafe alması AB karşıtlarını büyük ölçüde rahatsız etmektedir. Özellikle demokrasi karşıtı şoven milliyetçi çevrelerle antiemperyalist olma iddiasındaki kimi çevreler elbirliği yaparak bu süreci durdurma ve mümkünse AB ile her türlü müzakereyi sonlandırma çabası içine girmişlerdir. Temelde aralarında kan uyuşmazlığı olan bu çevrelerin oluşturdukları Kızıl Elma ittifakı AB karşıtlığını aşan daha geniş bir muhalefet cephesine dönüşmüştür. Bunlar, Atatürkçülük, milliyetçilik, ulusal bağımsızlık gibi kimi toplumsal değerlerin arkasına gizlenerek, AB karşıtlığı bağlamında neofaşist bir politika izlenmektedirler. Amaç, demokratik gelişmeyi önlemek, Türkiye'yi içine kapanık, otoriter bir üçüncü dünya ülkesi konumunda tutarak egemenliklerini sürdürmektir.

Kızıl Elma'cılar, amaçlarına ulaşmak için, AB'nin Sèvres'i hortlatılacağını ve laik cumhuriyeti tehlikeye atacağını iddia ederek militarizmi teşvik etmekte ve demokrasi karşıtı cepheyi genişletmeye çalışmaktadırlar. Demokratik yoldan iktidara gelme umudu olmayan siyasal partilerin de katıldığı bu ırkçı hareket, umudunu askeri bir darbeye bağlamıştır. Bunların bir bölümü AB'den yana olduklarını beyan etmelerine karşın, yapılan ve yapılacak olan reformları zararlı, tehlikeli ve kabul edilemez buldukları için AB ile ilişkilerin askıya alınmasını istemekte ve objektif olarak, demokrasi karşıtı bir konuma düşmektedirler. Böylece, görünürde AB karşıtı, ama özünde demokrasi karşıtı güçlü bir cephe oluşmuştur, Türkiye'de.

Faşizm, toplumda gelecek korkusu ve umutsuzluk yaratarak iktidara gelir. Kızıl Elmacı'larla, onların açık ya da dolaylı müttefik-

leri de AB'nin toplumsal değerlerimizi tahrip edeceğini, ulusal çıkarlarımızı yok edeceğini, Türkiye'yi bölerek sömürgeleştireceğini iddia ederek yığınlara korku salmakta ve faşizme zemin hazırlamaktadırlar.

Türkiye çağdaş normlardan uzak biçimsel bir demokrasiyle yönetilmektedir; demokrasi kültürü gelişmemiştir. Yürürlükteki 1982 Anayasası '*kutsal devleti*' bireye ve topluma karşı koruyacak bir muhteva ile hazırlanmış olup, otoriter ve merkezîyetçi bir devlet yapılanması öngörmüştür. Bu anayasada Kuvvetler ayırımı ilkesi göstermeliktir. Devlet erkinin kullanılmasında yetkili olan asker-sivil bürokrasidir. Türkiye'de insan hakları ihlalleri yaygındır. Devletin yüce çıkarları için düşünceyi açıklama hakkının sınırlanması, azınlık haklarının yok sayılması, vatandaşa işkence yapılması, faili meçhul cinayetlerin işlenmesi bir yürütme biçimi olarak uygulanmaktadır. Siyaset, ancak,

* Yazar - TİP
Eski Milletvekili

MGK ve İç Hizmet Kanunundan güç alan militarizm statükonun

bekçiliğini yapmakta, her türlü köklü demokratik dönüşüme en-

devlet ideolojisi çerçevesinde meşrudur'. Yargı, evrensel hukuka göre değil, devlet ideolojisine göre işlenmektedir. Yeni *Milli Güvenlik Siyaset Belgesinde* ırkçılık (aşırı sağ) bir tehdit

olmaktan çıkarılmış, askerin iç güvenlik konusunda yetkili olduğuna vurgu yapılmıştır.² Milli Güvenlik Siyaset Belgesinden, MGK ve İç Hizmet Kanunundan güç alan *militarizm* statükonun bekçiliğini yapmakta, her türlü köklü demokratik dönüşüme engel olmaktadır. Türkiye'de ekonomi geridir; izlenen ekonomik politikalar çağdaş normlardan uzaktır. Milli gelir dağılımı adaletsizdir; 1 milyon kişi açlık çekmekte, 18 milyon kişi de açlık sınırında yaşarken, en zengin yüzde birlik kesimin aylık geliri en fakir yüzde birlik kesiminin 247 katıdır. Bölgeler arası kalkınma dengesizdir; batıda 7500 dolar/kişi olan milli gelir doğuda 1500 dolar/kişi'ye düşmektedir.³

Türkiye'nin kalkınıp çağdaşlaşması, ancak, özgürlükçü, insan haklarına saygılı, çoğulcu, katılımcı, çokkültürlü, sosyal haklara öncelik tanıyan, dayanışmacı, hukukun üstünlüğüne bağlı, devleti bir hizmet örgütü olarak algılayan, ırkçılık karşıtı (*antirasist*), ileri boyutlu çağdaş bir demokrasinin kurulup işlemesiyle mümkündür. Oysa, Türkiye'de devlet ideolojisine bağlı, demokrasi karşıtı sosyal ve siyasal güçler egemendir. Bu güçlerin kendi özgür iradeleriyle çağdaş normlarda bir demokrasiye geçmeleri beklenemez. Demokrasiden çıkarı olan sosyal ve siyasal güçlere gelince, onlar da, dağılık ve etkisiz oldukları için, demokrasi karşıtlarını alt ederek çağdaş ve ileri bir demokrasiyi kurmakta yetersiz kalmaktadırlar. Yaşamın kanıtlandığı gerçek şudur: Bugünkü nesnel koşullarda Türkiye'nin iç dinamiklerle demokratikleşmesi, kalkınıp modernleşmesi mümkün değildir. Bunun, görelide olsa, gerçekleşme yoluna girmesi, ancak dış dinamiklerin (AB) itici gücüyle mümkündür.

Marksist Düşünce İlerlemeden ve Değişimden Yanadır

Marksist olduklarını iddia eden kimi çevreler AB'yi ulus ötesi tekelsel sermayenin emperyalist bir örgütü olarak değerlendirmekte ve Türkiye'nin bu ör-

güte katılma isteğine şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Bu üyeliğin gerçekleşmesi halinde, Türkiye'nin AB tekellerinin sömürücü emperyalist emellerine teslim edileceğini, bağımsızlığının yok olacağını, ekonomik ve sosyal kalkınmasının imkansızlaşacağını, emekçilerin iktidar olma amaçlarının son bulacağını iddia etmektedirler. Onlara göre, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin gelişmesi ve kalkınmasının ancak, 'işçi sınıfı partisinin iktidara gelmesi ve ülkede sosyalist bir düzenin kurulmasıyla' mümkündür. Bu amaca ulaşmak için de, işçi sınıfının fiili ve ideolojik öncülüğünde başta Avrupa Birliği olmak üzere, her alanda, dünya emperyalist sistemine karşı mücadele ederek Türkiye'yi ve dünyayı emperyalizmin saldırgan, yıkıcı, yok edici ve kahreden pençesinden kurtarmak gerekir. Keza bunlar, işçi sınıfının iktidar amaçlarına ters düşen her türlü siyaset biçimini de emperyalizme hizmet etmeye dönük Marksizm karşıtı bir davranış saymaktadırlar. Ortodoks Marksistler bu yaklaşım tarzı ile AB karşıtlığında, objektif olarak, *kızıl elmacılarla* aynı safta birleşmiş olurlar.

Marksizm, kimi evrensel gerçekleri papağan gibi yinelemeyi öğütleyen dogmatik bir öğreti değildir. Akılcılığa dayanan ve her konuda eleştirel aklın kullanılmasını esas alan bilimsel bir öğretilerdir. Değişimden, dönüşümden ve ilerlemeden yanadır. Toplumsal sorunlar karşısında somut durumun somut analizine dayanan bir çözüm yönteminin izlenmesini önerir.

Marksizm, kimi evrensel gerçekleri papağan gibi yinelemeyi öğütleyen dogmatik bir öğreti değildir. Akılcılığa dayanan ve her konuda eleştirel aklın kullanılmasını esas alan bilimsel bir öğretilerdir. Değişimden, dönüşümden ve ilerlemeden yanadır. Toplumsal sorunlar karşısında somut durumun somut analizine dayanan bir çözüm yönteminin izlenmesini önerir.

Marksist açıdan Türkiye'nin AB üyeliğine yaklaşırken iki temel soruya yanıt vermek gerekir: Birincisi, emperyalist sisteminin bir parçası olan Avrupa Birliği'nin nasıl bir güç odağı olduğudur. İkincisi de Türkiye'deki temel toplumsal sınıfların ve siyasal sistemin konumu ve bu sistemin AB ülkeleriyle kurduğu ilişkilerin nitelikleridir.

Emperyalist Kapitalist Sistem İçinde AB'nin Özel Bir Yeri Vardır

ABD'nin öncülük ettiği emperyalist sistem özünde dört ayrı güç odağından oluşmaktadır. Bunlar, tarihsel, siyasal, kültürel ve coğrafi yakınlığa dayana-

Avrupa Birliği, salt sermayenin çıkarlarını temsil eden emperyalist bir örgütlenme değil, yüzyılları kapsayan Rönesans ve Aydınlan-

rak oluşan *Avrupa Birliği (AB)*, *Nafta*, *Uzakdoğu grubu ile Çin-Rus* eksenli güç odaklarıdır. Bunların en eskisi ve en kapsamlısı *Avrupa Birliği'dir*. İkincisi ABD, Meksika ve Kanada'nın oluşturduğu *NAFTA (ALENA)*; üçüncüsü Japonya'nın başını çektiği *Asya-Pasifik İktisadi İşbirliği (APEC)* ve dördüncüsü de Çin, Rusya ve Kimi Orta Asya ülkelerinin oluşturdukları *Şanghay İşbirliği Örgütü'dür (ŞİÖ)*.

Avrupa Birliği (AB) dışındaki güç odakları kimi stratejik amaçlar taşımakla birlikte özünde sermayenin çıkarlarını temsil eden, görece sınırlı, geçici ve konjonktürel birlikteliklerdir. Oysa, Avrupa Birliği siyasal bir birlik olmayı amaçlayan ekonomik, sosyal, kültürel, politik, mali ve askeri bir entegrasyon hareketidir. Ortak ekonomik, sosyal, kültürel, tarımsal, parasal ve savunma politikaları olan bu birliğin bir parlamentosu (*Avrupa Parlamentosu*) ile AB Komisyonu ve AB Konseyi gibi kalıcı ve işlevsel yönetim organları vardır.

Avrupa Birliği, salt sermayenin çıkarlarını temsil eden emperyalist bir örgütlenme değil, yüzyılları kapsayan Rönesans ve Aydınlanma süreçlerinden geçerek günümüze kadar gelen tüm insani değerlerin birikiminden oluşmuş çağdaş demokratik değerleri temsil eden bir örgüttür. AB'nin temsil ettiği *çağdaş demokrasi, burjuvazi ile işçi ve emekçi* sınıfların uzun süreli karşıt mücadelelerinin bir ürünüdür. Bu demokratik hareket, aynı zamanda, sınıf mücadelesinin her aşamasında uzlaşma ile oluşan yeni sosyo-politik dengelere bağlı bir süreç olarak ilerlemektedir. Hem emeğin hem de ulus ötesi sermayenin değerlerini kapsar. Emeğin Avrupa'sı sosyal devletin, insan haklarının, ifade örgütlenme özgürlüklerinin, eşit haklı vatandaşlığın, azınlık haklarının, hukuk devletinin, güvenli iş hayatının, adaletli gelir dağılımının ve dengeli bir kalkınmanın güvencesidir. Büyük burjuvazi ve onun iktidarları ise, üretim güçlerinin gelişip güçlenmesini sermayenin çıkarları ile bağdaşır gördükleri için, sosyal devlet ilkesi ile temel hak ve özgürlükleri tanımada ve demokratik hukuk devletine işlerlik kazandırmada, emek güçleriyle uyum sağlayabilmişlerdir. Böylece, *uzlaşma kültürüne daya-*

ma süreçlerinden geçerek günümüze kadar gelen tüm insani değerlerin birikiminden oluşmuş çağdaş demokratik değerleri temsil eden bir örgüttür. AB'nin temsil ettiği çağdaş demokrasi, burjuvazi ile işçi ve emekçi sınıfların uzun süreli karşıt mücadelelerinin bir ürünüdür.

nan, temel insan hakları ile sosyal haklara saygılı, özgürlükçü, çoğulcu, katilimci, çokkültürlü, laik, ırkçılık karşıtı, barışçı, hukukun üstünlüğüne bağlı, devletin bir hizmet

örgütü sayıldığı bugünkü çağdaş demokratik hukuk devleti oluşmuştur. Göreli de olsa bu temel nitelikleri içeren bir demokrasi salt Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanmakta olup AB'ye üye olacak ülkelerden de bu çerçevede bir demokrasiyi benimseyip uygulamaları istenmektedir. Oysa diğer emperyalist güç odaklarında üyelik için demokrasiye bağlılık koşulu yoktur. Kaldı ki, Türkiye Avrupa Gümrük Birliği üyesidir, dış ticaretinin yüzde 80'ini de Avrupa Birliği ülkeleriyle yapmakta olduğu için, karar organları dışında kalan fiili bir AB üyesidir.

Türkiye'nin Siyasal sistemi ve AB ilişkileri

Türkiye'nin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısı bu yazının ilk bölümünde kısaca açıklanmıştır. Ancak, Türkiye'de sosyal sınıfların konumuna göre, sosyalizm için mücadelenin ve Marksist bir programın uygulanabilirlik koşullarının olup olmadığına da açıklık getirmek gerekir.

Türkiye gelişmekte olan, orta derecede sanayileşmiş bir ülkedir. Nüfusunun yüzde 40'ı hala kırsal alanda yaşıyor. Son yıllardaki kitlesel iç göç nedeniyle büyük şehirlerin varoşlarında yaşayan yığılanlar da şehirleşemedikleri için, köylülük ideolojisine bağlı nüfus oranı yüzde 60'ın üstündedir. İşçi sınıfı nicel bakımdan yetersiz ve büyük oranda vasıfsız öğelerden oluşmuştur. Dinsel ideolojinin güdüsünde kaldığından kendisi için sınıf olma sürecine girememiştir. Memur ve hizmetli konumundaki emekçiler de sayısal bakımdan yetersiz olmakla birlikte, çoğunluğu milliyetçilik dozu yüksek küçük burjuva ideolojisine bağlıdır. Bu gerçekler, Türkiye'de sosyalist iktidar perspektifine bağlı Marksist bir partinin nesnel koşullarının olmadığını ve marjinal kalmaya mahkum bir işçi sınıfı partisinin ülke sorunlarını çözeceği iddiasının da bir aydın fantezisi olmaktan öteye geçmediğini ortaya koymaktadır.

Büyük sanayi burjuvazisinin öncülüğündeki sermaye sınıfı ise, AB'den yana olmakla birlikte, ekonomik

Bugünkü nesnel koşullarda Türkiye'nin iç dinamiklerle demokra-

tikleşmesi çok güçtür. Sanayileşmenin gelişmesi, yaygınlaşması,

ve siyasal liberalizmi bir bütün olarak algılamakta yetersizdir. Bu nedenle de çağdaş normlarda bir demokrasinin kurulması davasında kararlılık gösterdiği

söylenemez. Çünkü burjuvazi çıkarları gereği devlete egemen asker-sivil bürokrasinin yörüngesinde kalmayı yeğlemekte ve demokratikleşme sorununa AB'nin değil, militarizmin ölçütleri içinde yaklaşmaktadır.

Türkiye Nasıl Demokratikleşir ?

Bugünkü nesnel koşullarda Türkiye'nin iç dinamiklerle demokratikleşmesi çok güçtür. Sanayileşmenin gelişmesi, yaygınlaşması, kırsal kesimlerde ve varoşlardaki atıl emek gücünü mas ederek toplumun modernleşmesi çok uzun bir zaman alacağı için salt iç dinamiklere dayalı bir demokratikleşme beklentisi düş kırıklığı yaratır. Öte yandan statükocu güçler de boş durmayacak ve doğal akışı engelleyerek demokratikleşmeyi geciktirmeye çalışacaklardır.

Türkiye'nin, süratle demokratikleşmesi, modern ve çağdaş bir toplum haline gelmesi için Avrupa Birliği'nin itici gücüne büyük gereksinmesi vardır. Avrupa Birliği'ni emperyalist bir birlik olarak tanımlayıp Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkmak, her türlü değişim ve dönüşüme ve toplumun modernleşmesine karşı çıkmakla eşanlamlıdır. Bunu anlamak için, AB'nin bugüne kadar Türkiye'ye yaptırdığı reformlarla, müzakere sürecinde yapması gereken reformları gözden geçirmek yeterlidir.

9 Kasım 2005 tarihli *Türkiye ilerleme raporu ile 3. Katılım Ortaklığı Belgesi, AB'nin* öngördüğü devrim niteliğindeki reformların kapsam ve niteliklerini ortaya koymaktadır...

Dipnotlar

- 1) Kara Kuvvetleri Komutanı *Yaşar Büyükanıt* devlet ideolojisini şöyle tanımlamaktadır: "Türkiye'de kabul edilebilir yegane ortak payda *Atatürkçü düşünce sistemidir*. Bu ortak payda da birleşmeyen her siyasal hareketin *ulusun ve vatanın düşmanı* oldukları bilinmelidir." (*Ahmet İnsel, Cumhuriyet'in Dogması, Radikal-II*)
- 2) Deniz Zeyrek, *Radikal Gazetesi*, 26.10.2005, S:7
- 3) DİE, 2004 Nisan ayı verileri

3.KATILIM ORTAKLIĞI BELGESİ'nin kısa vadeli öncelikler bölümündeki konuların tümü en geç 2 yıl içinde yerine getirilmesi gereken öneri ve talepleri kapsamaktadır. Bunlar, Türkiye'de insan hak ve özgürlüklerinin genişletilmesi, azınlıkların kimlik, dil, kültür ve anadilde eğitim haklarının tanınması, sendikal hakların İLO standartlarına yükseltilmesi, gelir dağılımındaki adaletsizliğin ve bölgelerarası dengesizliğin giderilmesi, ırkçılığın önlenmesi, militarizmin etkisizleştirilmesi, hukuk devletine işlerlik kazandırılması vb. demokratik taleplerden oluşmaktadır. Türkiye'de, AB'nin desteği ve dayatması olmadan, bu ölçüde kapsamlı politik, ekonomik ve sosyal reformları gerçekleştirecek hiçbir siyasal güç yoktur. Bu nedenle, bugünkü nesnel koşullarda, AB üyeliğine karşı çıkmak, statükoyu savunarak Türkiye'yi geri kalmışlığa, otoriter ve baskıcı bir yönetime mahkum etmekle eşanlamlıdır.

Türkiye AB'nin önerdiği reformları yapmakla modernleşecek ve çağdaş demokratik bir devlet olacaktır. Ancak bu müzakere sürecinden geçerek AB üyesi olan, demokratikleşmiş bir Türkiye'de işçilerin, emekçilerin, sosyalist aydınların özgürce örgütlenmeleri ve Marksist bir düzen için mücadele etmelerinin yolu açılır.

Sonuç olarak; demokratik devlet normlarına kapalı 1982 Anayasası'na koşut olarak, ırkçılığa ve militarizme meşruiyet sağlayan, *Yeni Milli Güvenlik Siyaset Belgesi* ile yönetilen ve nüfusunun yüzde 60'ı köylülük ideolojisine bağlı bugünkü Türkiye toplumunda, Marksizm adına ahkam keserek Avrupa Birliği üyeliğine karşı çıkmak, bilgisizlik değilse, şovenizme ve militarizme hizmet etmeyi amaçlayan bir demokrasi düşmanlığı olduğu yadsınamaz bir bedahattir.

English Summary

Axis of the Regional Change

The meeting of Massoud Barzani as the Chairman of Iraqi Kurdistan in Oval Office at White House by President Bush on October 24th 2005, has stupefied the circles, and especially Turkey who still base their future on anti democratic status quos of Middle East. In fact it was quite clear; there were two parliaments in Iraq and in Kurdistan and the new Iraqi Constitution, after passing the parliament was put on referendum on October the 15th the outcome of which was clear (the official announcement of the results was made one day after Bush-Barzani meeting). The new constitution had ratified the authority of Kurdish administration to executive power, legislation and jurisdiction which have been already existing for fourteen years. And Massoud Barzani was chosen by Kurdish Parliament as the President of Kurdistan. Therefore his presence as the President of Kurdistan in the White House could hardly be a surprise. This meeting has also signalled the summit that the Kurdish struggle has reached and also the kind of change that Iraq has been passing through.

The long history of the Kurdish national liberation struggle, the prices that the Kurds have paid for that and also the involvement of the Kurds in the "the war to save Iraq from Saddam dictatorship" which was led by USA and Britain in March 20th 2003 have certainly contributed to such a development. By this war, a tyranny has been removed from the power with an astonishing pace and a reconstruction process has been initiated in Iraq. Initially a provisional coalition power was created, following to that Iraqi Provisional Governing Council was established; the Provisional Governing Council has ratified Iraqi Provisional Main Law on March the 8th 2004 which became the basis of current Iraqi Constitution. The Kurds, besides protecting their "special" status, have played significant roles in all these developments. Finally on 30th January 2005 general election was conducted in

Iraq. At the same time there was general election for the Kurdish parliament in Kurdistan. These general elections have made Jalal Talabani the President of Iraq, while also making Massoud Barzani the President of Iraq. Meanwhile, Turkey and other "neighboring countries" were against the interventions to Saddam Hussein regime just as they looked down the positive developments in Iraq; furthermore, it is a reality that some neighboring countries still export terrorism to Iraq. As for Turkish media, it continues to call terrorists in Iraq who bomb mosques, schools and market places as resisters.

In fact life in Iraq carries on a different direction than the one desired by Turkey and other "neighboring countries." By the ratification of a constitution through a referendum that reflects all social peculiarities (multi-national, multi-religious and multi-ethnic) Iraq has taken a brand new turn; it gained a new identity (federal, democratic, parliamentarian, bi-official-lingual -Kurdish and Arabic).

While the new constitution bringing a new identity to Iraq puts a lot of emphasis on "Iraq" and on "Iraqiness", it points out to the fact that the "unity" of Iraq depends on voluntarism. Actually what fears the "neighbors" most is the situation of Kurdistan; because Kurdistan, both due to its socio-cultural shape and due to its last 14-years of development performance as a free society portrays a totally different de facto picture from the "unified Iraq." It also emerges as the axis of the change with its secure atmosphere and pro-active position; it is also a reality that with its dynamics of change, Kurdistan shakes the status quo in Middle East. By the way, the current constitution does not include any article which would block the free will of Kurdistan. It is therefore that in the referendum the current constitution won the 90% plus support in Kurdistan.

During the preparation of the current constitution, the Kurdish side not only strived to secure the Kurdish will of legislation and executive power and the protection of geographical structure of Kurdistan, but it has also struggled for the rights of other ethnic, religious and minority rights to be granted as well as the basic human rights and freedoms.

The current constitution certainly does not satisfy all demands of the Kurds just as it does not satisfy the demands of the other. It seems that this is a text which on one hand takes into account the internal political balances and on the other hand reflects the concerns of the regional and international political conjuncture. So will this constitution unify or divide Iraq? Frankly speaking, both paths seem likely; that which path will be taken will be determined by domestic and foreign political balances and by the attitude of the Kurds. It seems that the Shiites too have a tendency to have their own state independent of the Sunnis. And this further consolidates the second path.

We have translated from English the full text of the constitution to provide our readers with full knowledge Iraqi federal Constitution. The articles added and amended on October the 12th were translated from Kurdish and have been added to the end of the text. Hışyar Özalp, who studies a PhD on International Law, has commented on the fact that what could the new constitution mean for the Kurds in his article "*Tarihi perspektifiyle Güney Kürdistan'ın Hukuiki Statüsü*" [Legislative Status of Southern Kurdistan From a Historical Perspective]. We have also covered the full text of a speech delivered by President Masoud Barzani at Duhok Cultural Festival organized on September the 29th 2005. In his speech Barzani points out to the basic facts of Kurdish struggle and also puts his views about the current constitution. Peter W. Galbraith in his article "Neyi Bir Arada Tutuyoruz?" [What Are We Holding Together?] points to the troubles of holding Iraq together and warns against similar mistakes made by US administrations in the past. Political scientist Shlomo Avineri in his article "Self-determinasyon ve Reel-politikanın Kürtler ve Filistinliler Üzerindeki yansımaları" [reflections of the Self-determination and Realpolitik on Palestinians and Kurds] tells us that all national liberation movements somehow need powerful friends and allies and in that regards the Kurds lack the both;

he also points out to the fact that while Europe and the UN have made it a ritual to support the Palestinians, they have never heard the cries of the Kurds who faced a much more brutal and systematic repression over the recent history.

We believe that Serbesti readers know Master Abbas Vali closely (He teaches Political and Administrative Sciences at Wales University). We have made a long interview with him in which we asked about his theoretical thoughts about Kurdish nationalism; he has made enlightening statements. Master Vali says that, after the collapse of the Soviet Union and the abolition of Saddam dictatorship and with the emergence of a new situation, Kurdish national idea has been shaken from its very bottom; he adds that in the new situation the "*armed struggle strategy*" has no more any place, that this strategy must be questioned and that a new Kurdish nationalism must be based on strong civilian ideas. We hope that our readers will find this interview useful. On the other hand, İrfan Güler in his article "*İslam, Ulus ve Milliyetçilik*" [Islam, Nation and Nationalism], searches for the answer of the question that has Islam had any effect on the creation of nation or is Islam anti-national?

We were already awaiting various reactions for the interview about Sheikh Said that we had published in the previous issue. Consequently some verbal and some written, we have received a lot of reactions. Ruşen Arslan himself has answered these reactions in his article "*Şeyh Said Röportajı Eleştirileri Üzerine: Tarihin İdeolojik Kaygılarla Kötüye Kullanılması*" [On the Criticisms Towards Sheikh Said Interview: The Abuse of History For the Sake of Ideological Concerns]; we hope that this article will enlighten our readers about the topic. It might be useful to remember; the interview with the title "Was Sheikh Said Captured or He Surrendered?", which attracted reactions was made with Selim Kılıçoğlu who was among the Trial of the 49's.

Another worth to read article of this issue is by Eyüp Kiran, "*Kahramanlık Jan dark ve Dewreşe Evdi*" [Heroism, Jan dark and Dewreshe Evdi]. Eyüp Kiran compares the story of French female hero Jan Dark with the one of Dewreşe Evdi and points out to the importance of the heroes and heroisms in the life of nations. With the hope that let everyone have nice story to tell. Always.

Mehmet Sanrı

